

КИЇВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ ТА ПРАВА
НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
«ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»

Олександр ФЕЛИК

**КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА
ХАРАКТЕРИСТИКА
БРЕХЛИВИХ СВІДЧЕНЬ
В УКРАЇНІ**

Монографія

Видавництво
«Юридика»
2024

Рецензенти:

Тетяна Ніколаєнко – доктор юридичних наук, професор;
Григорій Крайник – кандидат юридичних наук, доцент

*Рекомендовано до друку Вченою радою
Київського університету інтелектуальної власності та права
Національного університету «Одеська юридична академія»
(протокол № 4 від 18 грудня 2024 року)*

Феликс О. В.

К77 Кримінально-правова характеристика брехливих свідчень в Україні : монографія / Олександр Феликс. – Одеса : Видавництво «Юридика», 2024. – 180 с.

ISBN 978-617-8182-80-9

У монографії висвітлено наукові проблеми кримінально-правової характеристики брехливих свідчень в Україні. Розкрито теоретико-правові засади кримінальної відповідальності, здійснено кримінально-правовий аналіз об'єктивних та суб'єктивних ознак у цій сфері. Узагальнено досвід європейських країн і США, запропоновано засоби вдосконалення чинного законодавства щодо кримінальної відповідальності за брехливі свідчення в Україні. Монографію призначено для науковців у галузі кримінального права, слідчих, які здійснюють досудове розслідування, відповідних прокурорів, суддів, здобувачів освіти, які навчаються за спеціальністю «Право», та інших зацікавлених осіб.

УДК 342.951:[323:305](477)

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. Теоретико-правові засади кримінальної відповідальності за брехливі свідчення	7
1.1 Теоретико-методологічний аналіз кримінальної відповідальності за брехливі свідчення	7
1.2 Витоки кримінальної відповідальності за брехливі свідчення	16
1.3 Соціально-правова зумовленість кримінально-правової заборони, передбаченої ст. 384 КК України	35
Висновки до розділу 1	56
РОЗДІЛ 2. Кримінально-правовий аналіз об'єктивних та суб'єктивних ознак кримінального правопорушення за брехливі свідчення	62
2.1 Об'єктивні ознаки правопорушення введення в оману суду або іншого уповноваженого органу	62
2.2 Суб'єктивні ознаки кримінального правопорушення введення в оману суду або іншого уповноваженого органу	100
Висновки до розділу 2	120
РОЗДІЛ 3. Європа та США: досвід та вдосконалення кримінальної відповідальності за брехливі свідчення	127
3.1 Європейський та США досвід кримінальної відповідальності за брехливі свідчення	127
3.2 Удосконалення кримінальної відповідальності за брехливі свідчення	141
Висновки до розділу 3	150
ВИСНОВКИ	155
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	162

ВСТУП

У правовій демократичній державі правосуддя має особливий соціальний та правовий статус. Воно визначає найважливіші гарантії прав і свобод людини та громадянина. Відповідно належне забезпечення справедливості, незалежності й ефективності правосуддя розглядається як критично важливий аспект правової системи України.

Одним із чинників досягнення цього є довіра до правосуддя загалом і до зібраних у процесі досудового й судового слідства доказів зокрема. Невід'ємним і провідним аспектом досягнення цього є кримінально-правовий інститут кримінальної відповідальності за брехливі свідчення, які надаються в суді, чи введення в оману іншого уповноваженого органу. Запобігання таким кримінальним проступкам є вирішальним аспектом для значення функціонування правосуддя в правовій демократичній державі. В умовах сьогодення це визначається ст. 384 Кримінального кодексу України (далі – КК). Довіра до доказів відіграє ключову роль у визначенні вини чи невинуватості. Якщо докази, представлені перед судом, виявляються брехливими, недостовірними або сфабрикованими, це може призвести до неправомірного засудження або незаконного виправдання особи, що є неприпустимим, адже відсутність довіри до доказів знищує авторитет як інституту досудового розслідування, так і судової влади загалом.

Тим самим актуальність аналізованої теми підкреслюється потребою забезпечення довіри громадян до судової системи та гарантування справедливого розгляду кримінальних проваджень. Також зміни в технологічному середовищі можуть зумовлювати й нові проблеми у сфері обману суду – скажімо, використання цифрових технологій для підроблення доказів чи зловживання електронними системами надання інформації.

Проблеми кримінальної відповідальності за брехливі свідчення досліджувалися українськими вченими. Так, Л. Палюх комплексно розкрив кримінальну відповідальність за кримінальні правопорушення проти правосуддя; В. Нікітенко з'ясував кримінальну відповідальність за фальсифікацію доказів; М. Мельниченко досліджував питання кримінально-правової охорони порядку одержання доказів у кримінальному провадженні, М. Шепітько – кримінальну відповідальність за завідомо неправдиве показання; В. Опанасенко розкрив особливості регламентації та шляхи вдосконалення кримінальної відповідальності за фальсифікацію доказів [95]; Н. Алексеєва з'ясувала соціальну зумовленість криміналізації діянь, спрямованих на перешкодження одержанню достовірних доказів і встановленню істини у справі [1]; Ю. Юшина аналізувала злочини проти правосуддя, що здійснюються у процесі перевірки інформації про вчинені або підготовлювані злочини [169].

Також до аналізованої нами проблеми зверталися такі вчені: Ю. Александров, М. Бажанов, А. Бойко, А. Вознюк, П. Воробей, О. Габро, А. Галахова, Ю. Гломб, С. Денисов, Г. Крайник, Д. Крупко, В. Матвійчук, С. Мірошніченко, О. Микитчик, В. Навроцький, А. Наумов, Т. Ніколаєнко, Д. Каменський, В. Осадчий, В. Тацій, В. Фельдблюм, Є. Фесенко та ін. Звісно, роботи названих учених, до яких ми звертаємось, мають важливе теоретичне, методологічне та практичне значення для нашого наукового аналізу.

Однак, незважаючи на такі наукові здобутки, питання, яким присвячена ця монографія, не були предметом окремого комплексного наукового пошуку. Тому метою нашої роботи є висвітлення основних результатів наукового дослідження кримінально-правової характеристики введення в оману суду або іншого уповноваженого органу в Україні.

У монографії здійснено теоретико-методологічний аналіз кримінальної відповідальності за брехливі свідчення, актуалізовано витоки цієї відповідальності та сучасний стан проблеми, а також встановлено соціально-правову зумовленість

кримінально-правової заборони, передбаченої статтею 384 Кримінального кодексу України. Розкрито об'єктивні та з'ясовано суб'єктивні ознаки цього кримінального правопорушення, узагальнено і враховано певний досвід європейських країн та США у питаннях брехливих свідчень. Також удосконалено підходи до кримінальної відповідальності за це правопорушення, що забезпечує її відповідність сучасним соціально-правовим проблемам.

Розділ 1 ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА БРЕХЛИВІ СВДІЧЕННЯ

1.1 Теоретико-методологічний аналіз кримінальної відповідальності за брехливі свідчення

З'ясування кримінального правопорушення введення в оману суду або іншого уповноваженого органу розпочнемо з визначення теоретико-методологічних основ такого дослідження. У цьому контексті важливо підкреслити, що теоретико-методологічні засади мають обов'язково відбивати такі аспекти, як рівень розробленості теми; подальші перспективи та напрямки наукового пошуку в обраній тематиці; питання, які будуть розглянуті в роботі, а також обґрунтування потреби їх вивчення; з'ясування загальнонаукових і спеціальних методів пізнання, використання яких забезпечить досягнення поставленої мети та вирішення завдань дослідження. Оцінюючи рівень розробленості теми, важливо відзначити, що згідно з новим законодавством на рівні конкретного кримінального правопорушення (ст. 384 КК) з неї ще не проводилося наукових досліджень. Певною мірою загальні аспекти цих кримінальних правопорушень досліджувалися в дисертаціях Л. Палюх [100], В. Нікітенка [91], М. Мельниченка [82], М. Шепітька [54].

Аналізовані норми кримінального права не є «мертвими». Суспільні відносини, які виникають на підставі ст. 384 КК, захищаються судами, про що свідчить судова статистика. *Приклад: Городищенський районний суд Черкаської області від 29 травня 2018 р. установив, що ОСОБА_4, свідомо вводячи суд*

в оману під час свідчень, скоїла злочин, передбачений ч. 1 ст. 384 КК України. Обвинувачений визнав свою вину, щиро кається та сприяв розкриттю злочину. Суд урахував ці обставини, призначивши покарання у формі виправних робіт [18].

Л. Палюх засвідчує, що сформульована нею періодизація розвитку кримінального права й законодавства базується на критерію розвитку суспільства та державності на теренах України, а також частково на критерію ретроспективи законодавства про кримінальну відповідальність. Проте в її дисертації відсутній аналіз таких періодів, як Галицько-Волинська держава, Козацька ера та Гетьманат, які враховані та доповнені в нашій роботі. Додатково вважаємо, що в дисертації є суперечливі твердження щодо соціальної зумовленості заборон, зокрема за ст. 384 КК, де автор не розглянув чинники цих заборон, що враховано в нашій роботі [100].

Також у дисертації Л. Палюх виявлено суперечливі положення щодо класифікації об'єктів кримінальних правопорушень, які потребують уточнення, доповнення та додаткової аргументації. Так, у нашій роботі пропонується визначити, що поряд із родовим об'єктом «суспільні відносини, що забезпечують установлений законом порядок судочинства та виконання судових рішень» термін «судочинство» точніше позначає відповідне коло охоронюваних суспільних відносин. Це твердження потребує уточнення та доопрацювання. Також визначення «об'єкт кримінальних правопорушень, передбачених ст.ст. 384, 385, 386 КК, суспільні відносини щодо здійснення судочинства, зокрема конституційного провадження, виконання судових рішень» вимагає додаткового обґрунтування, оскільки кожне кримінальне правопорушення має свій унікальний об'єкт посягання. Так, положення щодо виходу за межі об'єкта, що охоплює суспільні відносини стосовно діяльності тимчасових слідчих комісій Верховної Ради України та Вищої ради правосуддя, вимагає уточнення. Також сумнівним є положення про «джерела доказів, іншу інформацію, яка має правове значення в судочинстві та під час виконання

судових рішень», що визначає предмет та ознаки об'єктивних елементів кримінальних правопорушень. Л. Палюх також подає перелік суб'єктів діянь за ст. 384 КК (свідок, потерпілий, перекладач, оцінювач, експерт, спеціаліст), що потребує уточнення й аргументації [100, с. 217].

Л. Палюх указує, що об'єктом злочинів, передбачених статтями 384–386 КК, є «суспільні відносини щодо здійснення судочинства, зокрема конституційного провадження та виконання судових рішень». Такий підхід вимагає додаткового обґрунтування унікального безпосереднього об'єкта. Учений підкреслює, що дискусійною є також позиція виходу об'єкта такого виду злочину за межі діяльності тимчасових слідчих комісій Верховної Ради України та Вищої ради правосуддя. Він визначає об'єкт кримінального правопорушення через джерела доказів та іншу інформацію з правовим значенням у судочинстві, проте й ці положення вимагають уточнень та обґрунтувань, оскільки не всі джерела доказів можуть стосуватися безпосереднього об'єкта правопорушення.

У роботі В. Нікітенка з'ясовано загальне поняття «фальсифікація доказів». Однак потребує з'ясування, чи всі дії, передбачені ст. 384 КК, можуть уважатися фальсифікацією доказів, а також хто може фальсифікувати докази. Також у з'ясуванні генези діяння щодо кримінальної відповідальності за фальсифікацію доказів В. Нікітенко не зв'язав цю проблему з періодизацією суспільства та державності, а тому використав законодавство, яке в той час не мало поширення на території України [91, с. 48–60]. Автор пропонує визначення родового об'єкта злочинів, передбачених ст.ст. 383, 384, 385, 386 КК як способу функціонування суспільних відносин у сфері реалізації правосуддя, який охоплює також діяльність органів та осіб, що призначені сприяти його законному виконанню.

Викликає особливий інтерес обґрунтування, що норми, які передбачають відповідальність за неправомірні дії з доказами в кримінальному, цивільному, адміністративному чи господарському провадженні, мають бути об'єднані в розділі XVIII

у контексті КК України «Злочини проти правосуддя», які в сукупності є частиною групи правопорушень, що створюють перешкоди для отримання достовірних доказів і суттєвих висновків у кримінальних провадженнях, а також впливають на правосудне рішення. Це положення свідчить про те, що автор не конкретизував загальний об'єкт таких кримінальних правопорушень. Отже, наше завдання полягає в розкритті родового об'єкта кримінального правопорушення за статтею 384 КК України. Науковець також правильно вказує на те, що всі кримінальні правопорушення мають ознаку предмета, що становить собою обов'язковий елемент (визначений процесуально доказ), однак із певних причин належить до структури об'єкта [91, с. 221].

Це питання щодо кримінального правопорушення за ст. 384 КК вимагає ретельного розгляду. Визначення відповідальності за вчинення дій, таких як підміна та штучне створення доказів у кримінальних провадженнях та в інших правових категоріях, відсутнє в чинному законодавстві. За думкою В. Нікітенка, ці конкретні правопорушення мають бути об'єднані в розділі XVIII КК. Учений підкреслює, що ця відсутність законодавчого регулювання виникає в контексті групи злочинів, які мають на увазі перешкоджання отриманню достовірних доказів та правильних висновків у провадженні чи справі, а також вплив на правосудне рішення [91, с. 221]. Зазначені твердження потребують подальшого обґрунтування в нашому дослідженні.

Отже, В. Нікітенко визначив загальне поняття фальсифікації доказів. Він пропонує визначення родового об'єкта злочинів, передбачених ст.ст. 383, 384, 385, 386 КК, як порядку суспільних відносин у сфері здійснення правосуддя та вказує на потребу ретельного розгляду процесуально визначених доказів та їх віднесення до об'єкта злочину, а не предмета. Учений акцентує увагу, що не передбачено відповідальності за підміну та штучне створення доказів у цивільному, адміністративному та господарському судочинстві, що може викликати зацікавленість у подальшому дослідженні цього питання.

М. Шепітько вказує, що «під основним безпосереднім об'єктом завідомо неправдивого показання (ст. 384 КК) є суспільні відносини, що забезпечують формування доказів та іншої інформації для правосуддя» [166, с. 185]. Він також розглядає предмет цього правопорушення залежно від дій осіб, зазначених у ст. 384 КК, на підставі розкриття їхніх ознак. Особливо цікаві питання висвітлені стосовно обставин вчинення, суб'єктивної сторони та обставин, які обтяжують відповідальність за це правопорушення. Важливо відзначити, що дисертації М. Мельниченка, М. Шепітька та В. Нікітенка були захищені до внесення змін до ст. 384 КК. Крім того питання, пов'язані з обманом суду або іншого уповноваженого органу (ст. 384 КК), уже розглядалися в підручниках, навчальних посібниках і коментарях до Кримінального кодексу України.

М. Шепітько розглядає питання щодо основного та додаткового безпосереднього об'єкта кримінального правопорушення, передбаченого ст. 384 Кримінального кодексу України. Учений визначає основний об'єкт як суспільні відносини, пов'язані з формуванням доказів та іншої оціночної інформації, визначених через показання свідків, висновки експертів, переклади та оцінювання майна. Водночас він визнає додатковим об'єктом суспільні відносини, що об'єднують інтереси захисту та обвинувачення, а також інтереси підсудного, обвинуваченого та потерпілого від попереднього злочину. Автор акцентує увагу на формах суспільно небезпечного діяння, виділяючи активну дію або змішане діяння. Основна увага приділяється обставинам учинення кримінального правопорушення, його суб'єктивній стороні, а також обставинам, що можуть ускладнювати кримінальну відповідальність.

Аналізуючи означені праці, ми уникаємо догматичного підходу та застосовуємо метод юридичної логіки «доказ від протилежного» (*Argumentum ex contrario*). Наголошуємо, що ці праці, хоча й мають теоретичну цінність для кримінального права та правозастосовної діяльності, неповною мірою відбивають сутність кримінального правопорушення

за ст. 384 КК України. Автори не розкривають поняття кримінального правопорушення, не досліджують його соціально-правову зумовленість і генезу. Не здійснено належного визначення родового об'єкта цього правопорушення та достатнього порівняльно-правового аналізу злочинів за ст. 384 КК України та інших країн. Визначення об'єктивних і суб'єктивних ознак, а також кваліфікаційних ознак кримінального правопорушення має різні варіанти, що вимагає детального аналізу. У цій праці прагнемо вирішити ці проблеми та заповнити прогалини в науці кримінального права – систематизувати та уточнити поняття кримінального правопорушення за ст. 384 КК України, проаналізувати еволюцію цього діяння, враховуючи зміни в законодавстві. Також проведемо опитування фахівців та розкриємо нові аспекти проблеми для формулювання нових знань і вдосконалення наукових підходів. Наше дослідження має на меті заповнити прогалини в науці кримінального права, що стосуються кримінального правопорушення за ст. 384 КК України.

Отже, однією з особливостей цієї наукової роботи є використання методу юридичної логіки «доказ від протилежного» для аналізу попередніх досліджень у галузі кримінального права, зокрема щодо ст. 384 КК України. Тим самим здійснюється виявлення недоліків та прогалин у роботах попередніх науковців із зазначенням відсутності ключових аспектів, таких як поняття та соціально-правова зумовленість кримінального правопорушення, витоки та генеза кримінальної відповідальності, родовий об'єкт, структура, об'єктивні та суб'єктивні ознаки.

Системний підхід дозволяє розкрити внутрішню будову та місце дії статті 384 КК у системі кримінальних правопорушень. Принцип системності та всебічного вивчення предмета дослідження спрямований на відтворення його сутності, інтегративної основи та різноманіття аспектів, проявів сутності при взаємодії з іншими матеріальними системами. Дослідження зосереджено на розкритті цілісності альтернативних об'єктів кримінального правопорушення та виявленні різноманітних

типів зв'язків складної бланкетної норми, передбаченої статтею 182 КК України. Використано методи діалектичної та математичної логіки (аналізу, синтезу, узагальнення, індукції, дедукції, аналогії та алгоритмів) для поліпшення понятійного апарату та комплексного відмежування кримінального правопорушення, передбаченого статтею 384 КК, від суміжних дій. Використання логіко-семантичного методу спрямоване на глибоке розуміння термінологічного апарату, що вимагає поглибленого дослідження та використання спеціальних тлумачних довідників. Методи аналізу, синтезу, індукції та дедукції використовувались для дослідження нормативно-правових актів, вироків і різних точок зору авторів. Метод узагальнення дозволив систематизувати чинні твердження щодо предмета дослідження та виділити окремі ознаки досліджуваних норм. Застосування методу аналогії було спрямовано на виявлення подібних ознак у ретроспективному аналізі та компаративістських дослідженнях. Логіко-математичне алгоритмування дозволило комплексно відмежувати склад кримінального правопорушення, передбаченого статтею 384 КК України, від суміжних кримінальних правопорушень.

У нашому дослідженні ми використовували різні наукові підходи та методи для аналізу кримінальної відповідальності за введення в оману суду чи іншого уповноваженого органу. Статистичний метод використовувався для вивчення судової практики, а соціологічний – для анкетування та виявлення думок фахівців правозастосовних органів, суддів, захисників та викладачів кафедри кримінального права щодо протидії кримінальному правопорушенню, описаному в статті 384 КК України. Натомість герменевтичний метод був використаний у всіх розділах дисертації, переважно для правового тлумачення та розуміння юридичних конструкцій, термінів, історико-правових джерел, а також законодавства про кримінальну відповідальність в Україні та деяких зарубіжних державах. Догматичний метод застосовувався для формулювання висновків та розроблення пропозицій, спрямованих

на встановлення реальної сутності досліджуваних невирішених проблем, з огляду на буквально та однозначне розуміння.

У зазначеному контексті теоретико-методологічні основи аналізу кримінальної відповідальності базуються на різноманітних наукових підходах і методах. Системний метод допоміг розкрити внутрішню будову та місце аналізованого нами діяння в системі кримінальних правопорушень, виявити взаємодію різних елементів системи та визначити їхню роль у сутності досліджуваного правопорушення. Методи діалектичної та математичної логіки разом із логічними способами аналізу та синтезу, узагальнення, індукції, дедукції, аналогії та алгоритмів забезпечили комплексне відмежування та розроблення системної моделі законодавства, пов'язаного із досліджуваним правопорушенням. Порівняльно-правовий метод допоміг виявити аспекти кримінального правопорушення, що вивчалось, через порівняння з іншими юридичними системами й іноземним досвідом, що спрямовувало на вдосконалення аналізованої проблематики.

Статистичний та соціологічний методи використовувались для аналізу судової практики та думок фахівців правозастосовних органів. Ці методи допомогли отримати об'єктивну інформацію та визначити позиції відносно протидії досліджуваному правопорушенню. Герменевтичний метод використовувався для правового тлумачення та розуміння юридичних конструкцій, термінів, історико-правових джерел, а також законодавства про кримінальну відповідальність, дозволяючи розкрити сутність досліджуваних понять і розробити обґрунтовані висновки. Формально-догматичний метод використовувався для формулювання висновків та розроблення пропозицій, спрямованих на встановлення реальної сутності досліджуваних невирішених проблем. Комбінація цих методів дозволила здійснити комплексне дослідження та представити обґрунтовані висновки щодо кримінально-правового характеру діянь уведення в оману суду чи іншого уповноваженого органу.

Звертаючись до категорійного поняття, де визначено кримінально-правову характеристику діяння введення в оману суду або іншого уповноваженого органу, слід зазначити, що згідно з енциклопедичними знаннями брехливе свідчення – це надання неправдивих свідчень під присягою щодо питання, яке вважається суттєвим [188]. Правова система побудована на основному принципі, що всі свідки нададуть правдиву інформацію особі, яка ухвалює рішення. Цей принцип визначає, хто може бути свідком і коли свідок може давати показання. Особи, які не можуть зрозуміти різницю між правдою та брехнею, не мають можливості свідчити. Свідкам, які відмовляються пообіцяти говорити правду (під присягою чи підтвердженням), забороняється давати свідчення. Усі свідки мають зрозуміти концепцію правди та ствердно висловити готовність взяти на себе обов'язок говорити правду перед дачею свідчень. Це один зі способів, завдяки яким правова система гарантує, що кожен свідок дає точні та чесні свідчення. Брехливі свідчення – це неправдива заява під присягою, що є антитезою правової системи, яка шукає правду. Покарання за лжесвідчення потрібне для захисту цілісності правової системи. Лжесвідчення має місце, якщо особа робить неправдиву заяву під присягою, яку вона не вважає правдивою. Неправдива заява не обов'язково має бути істотною для результату судового розгляду. Натомість твердження має бути об'єктивно хибним, і особа має знати, що це твердження хибне [186].

Отже, виходячи з таких теоретичних положень, є підстави сформулювати теоретико-правове розуміння брехливого свідчення як свідомого надання під присягою суб'єктами правового процесу неправдивої інформації, суттєвим наслідком якого є ухвалення неправового рішення арбітражним юридичним органом.

1.2 Витоки кримінальної відповідальності за брехливі свідчення

Із метою з'ясування проблеми, яка сформульована як предмет нашого дослідження в цьому підрозділі, важливо критично поставитися до помилок минулого в реформуванні законодавства про кримінальну відповідальність у зазначеному нами аспекті й водночас запозичити звідти все раціональне [60]. Історико-правовий метод увійшов до методологічного спектру вітчизняної кримінально-правової науки, а отже й до встановлення кримінальної відповідальності за введення в оману суду або іншого уповноваженого органу (ст. 384 КК). Значущість його використання була визначена в перших підручниках кримінального права – як зарубіжних, так і вітчизняних. Ще на початках науки кримінального права зазначалось, що завданням такого вивчення має бути «не лише догматичне з'ясування та викладання основ чинного права, але і їх критична оцінка на підставі відомостей практики та даних історії права» [13]. А. Кістяківський зокрема наголошував, що тільки історія може дати пояснення причин як сучасного стану кримінального права, так і стану в його попередні періоди [158]. У цьому сенсі є виправданим твердження В. Грищука про те, що історія української кримінально-правової науки (а в нашому випадку – історія кримінальної відповідальності за введення в оману суду або іншого уповноваженого органу) залишається невивченою [81].

Отже, саме історія може розкрити корені сучасних явищ у правовій системі та сприяти більш глибокому розумінню сутності кримінального права. Тим самим історія введення в оману суду або іншого уповноваженого органу як аспекту кримінально-правової науки залишається актуальним об'єктом дослідження, яке може призвести до більш глибокого розуміння не лише минулих етапів розвитку, але й удосконалення сучасного законодавства.

З'ясовуючи ретроспективу законодавства про кримінальну відповідальність за кримінальне правопорушення введення

в оману суду або іншого уповноваженого органу, потрібно відзначити історичні періоди на теренах України, коли з'явилися витoki цієї кримінально-правової заборони.

У цьому дослідженні взято за основу таку періодизацію розвитку суспільства й державності, запропоновану в юридичній літературі, яка є найбільш сприйнятливою з теоретико-методологічного підходу і в якій показано становлення законодавства про кримінальну відповідальність щодо кримінальних правопорушень за введення в оману суду або іншого уповноваженого органу на теренах України:

- перший період – первіснообщинний устрій;
- другий період – часи родового устрою;
- третій період – часи Київської держави під управлінням князів, що поділяються ще на три етапи: а) процес створення (X – середина XI ст.); б) поступовий розпад (XI – середина XII ст.); в) удільна роздробленість аж до занепаду Київської держави (початок XIII ст.);
- четвертий період – історія Галицько-Волинської держави, що була політичною та культурною спадкоємицею Київської держави й виявила себе як самостійне політичне утворення, утверджуючи принципи князівського дружинного устрою, які були сформовані Київським князівством від середини XIII до середини XIV ст.;
- п'ятий період – часи переходу українських територій під владу Великого князівства Литовського та Польського Королівства в XIV–XV ст., а також період збирання українських земель Королівством Польським у XVI ст.;
- шостий період – епоха козацької ери, що включала Гетьманат, ліквідацію інституту гетьманства 1764 року (XVI–XVIII ст.);
- сьомий період – процес українського відродження в Російській і Австрійській імперіях до 1860-х років включно, а також останнє десятиліття української історії від 1870-х років до початку XX ст.;
- восьмий період – часи створення Української незалежної держави в 1917–1921 роках;

– дев'ятий період – «радянський» – від початку ХХ ст. до 1991 року;

– десятий період – української незалежності – від 1991 року і дотепер [76].

Отже, треба підкреслити важливість історичного аспекту вивчення кримінально-правової науки в контексті кримінальної відповідальності за введення в оману суду або іншого уповноваженого органу на території України. Узятя за основу періодизація розвитку суспільства й державності дозволяє структурувати історичний контекст і визначити ключові етапи в розвитку кримінально-правового законодавства. Вона надає можливість розглядати еволюцію кримінальної відповідальності за введення в оману суду або іншого уповноваженого органу в різних історичних контекстах, що допомагає розуміти вплив соціально-політичних та економічних змін на формування кримінального права. Так, періоди від первіснообщинного устрою до часів Гетьманату та подальші етапи в історії України відображають різноманіття владних структур та їх вплив на формування кримінального законодавства. Розгляд кожного періоду дозволяє виявити особливості розвитку кримінальної відповідальності та її адаптацію до соціокультурного та політичного середовища. Без усякого сумніву головним аспектом є також включення сучасного періоду «Україна – незалежна держава», що вказує на постійний процес реформування кримінального права та адаптацію до вимог сучасного суспільства. Цей період визначає важливі виклики та завдання для української кримінально-правової науки. Загалом слід відзначити, що аналіз історії кримінальної відповідальності за введення в оману суду або іншого уповноваженого органу в Україні виявляється ключовим для розуміння розвитку кримінально-правової науки та надає підґрунтя для подальших наукових досліджень у цьому напрямку.

У сучасній науці кримінального права історія кримінальної відповідальності за введення в оману суду або іншого уповноваженого органу представлена недостатньо повно.

Напрацювання, які мають місце і присвячені переважно кримінальній відповідальності за кримінальні правопорушення в історичному аспекті проти правосуддя, представлені комплексно, не виділяючи діяння, передбачене ст. 384 КК [100, с. 48–60], або стосуються порядку одержання доказів за ст.ст. 373, 383, 384, 385, 386 КК [82, с. 33–44], або стосуються кримінальної відповідальності за фальсифікацію доказів за ст.ст. 373, 384, 386, 364–366 КК [91, с. 48–60]. Належного опрацювання наукових праць, у яких би аналізувалася кримінальна відповідальність за введення в оману суду або іншого уповноваженого органу в історичному екскурсі, на теренах України немає.

Виходячи із зазначеного вище, перейдемо до з'ясування витоків та генези кримінальної відповідальності за введення в оману суду або іншого уповноваженого органу на теренах України. Ретроспективний аналіз кримінальної відповідальності за це діяння дає нам можливість позбавитися поверхневого дослідження, однобічних чи емоційних оцінок, що супроводжують доктрину в цій сфері, та дозволяє виявити закономірності становлення розвитку законодавства, що охоплює предмет нашого дослідження, передбачити практичну потребу змін законодавства в майбутньому або навпаки – виявити певні регресивні тенденції, а тому запропонувати спосіб їх усунення. Проте перед тим, як розпочати дослідження означеної проблеми, звернемося до понять «витоки», «початок», «генеза», «сучасний стан проблеми», тлумачення яких можна знайти у словниках.

Отже, основа генези кримінальної відповідальності за введення в оману суду або іншого уповноваженого органу може бути розглянута як термін, який об'єднує початки та ключові аспекти розвитку кримінальної відповідальності за введення в оману в історії України. Основа генези визначає ті основоположні принципи, які формувалися та впливали на становлення цього правового інституту впродовж історичних періодів. Так, у ст. 3 Законника Хаммурапі (царя Вавилону ХVIII ст. до н. е.) містяться положення про відповідальність свідків (наприклад,

коли свідок давав показання про злочин і не доводив своїх слів, і якщо це справа про вбивство, то такий свідок підлягав вбивству). Крім того за ст. 4 цього ж Законника свідок, який «давав неправдиві показання про хліб чи срібло, підлягав покаранню, яке б понесла в цій справі винна сторона» [2]. Щодо потерпілого (лжепотерпілого), то «він за брехливе свідчення відповідав у подвійному розмірі» [28, с. 20].

У Законах Ману (Стародавньої Індії) «у п. 45 глави VIII стверджувалося, що тільки безкорисливий чоловік міг бути свідком у справі, а також інші не обтяжені пороками особи, але не жінки – унаслідок мінливості свого розуму». Важливо звернути увагу на те, що «в стародавній Греції (періоду розквіту Афіньської демократії) судді при винесенні вироку керувалися своєю правосвідомістю, а не аргументами сторін і показаннями свідків у справі, а тому неправдиві свідчення залишалися без реагування суду». Також у подальшому «неправдиві свідчення розглядалися перед Ареопагом архонтами, які керували розглядом тільки найважливіших справ» [28].

У Салічному законі («Салічна Правда») було детально описано правові норми, що «пов'язані з відповідальністю свідка». Зокрема у § 1 розділу XIII цього Закону передбачалась відповідальність тих, «хто обвинуватив перед королем безвинну людину», а наступний § 7 розділу XIV було доповнено спеціальними нормами про брехливе свідчення, зокрема «покарання у вигляді штрафу за неправдиві показання».

Отже, світовий історико-правовий спадок доводить, що аналізована нами проблематика є такою, яка була актуальною від перших державних утворень. Так, Законники Хаммурапі, виданого царем Вавилону XVIII ст. до н. е., містить важливі положення про відповідальність свідків. Так, якщо свідок давав показання про злочин і не доводив їх, особливо в справі про вбивство, такий свідок підлягав суворому покаранню. У Законах Ману, що походять зі стародавньої Індії, установлено, що свідком у справі може бути тільки безкорислива особа, не обтяжена пороками. У стародавній Греції в період розквіту Афіньської

демократії судді при винесенні вироку керувалися своєю правосвідомістю, і неправдиві свідчення залишалися без реагування суду. У Законах XII таблиць Стародавнього Риму передбачалася суворі відповідальність для тих, хто обвинувачував безвинну людину. У випадках брехливого свідчення застосовувалося покарання у вигляді скидання з Тарпейської скелі. Саксонське право в Німеччині ставило відповідальність на потерпілого, який мав давати лише правдиві показання, інакше з нього стягувався штраф. Такі положення свідчать про важливість дотримання правдивості в юридичних рішеннях від давнини до середньовіччя та визначення суворого покарання для тих, хто давав неправдиві показання [28].

Проведеним дослідженням як історичних, так і правових джерел, що діяли на території України, було встановлено, що в історичні періоди розвитку суспільства, починаючи від першого (первіснообщинного устрою), а також другого періоду (часи родового устрою на теренах України до X ст.) і третього періоду – (часи Київської Русі під управлінням князів X – початку XIII ст.), кримінально-правової охорони відносин, що стосувалися показання свідка, потерпілого, висновку експерта, спеціаліста, складених для надання або наданих органу, який здійснює досудове розслідування, виконавче провадження, суду, Вищій раді правосуддя, тимчасовій слідчій чи спеціальній тимчасовій комісії Верховної Ради України, або належних доказів, належного звіту оцінювача про оцінку майна, а також правдивого перекладу, зробленого перекладачем у тих самих випадках, не здійснювалося. Тому пошук витоків кримінальної відповідальності за брехливі свідчення на території нашої держави, на наш погляд, оскільки іншого не доведено на науковому рівні, потрібно здійснювати з X століття (X – початок XIII ст.).

Розглянемо наявні погляди щодо задекларованої нами проблеми. Так, В. Нікітенко заявляє, що «окремні витoki протидії фальсифікації доказів містилися у першому писемному джерелі права Київської Русі – Руській Правді, а також в Короткій

та Просторовій її редакціях». Автор вказує на різноманітні види доказів у Руській Правді, такі як особисті зізнання, свідчення видоків, добропорядних свідків, порушення прав, суди Божі, та наголошує на походженні показань свідків як прототипу сучасних доказів. Відзначається, що у часи Руської Правди почали формуватися норми для забезпечення справедливого правосуддя, включаючи присягу свідків та відповідальність за наклеп. Однак автор також зауважує відсутність відповідальності за неправдиві показання свідків у Руській Правді.

В. Шепітько, коментуючи статтю 109 Руської Правди, правильно згадуючи присягу, вказував «на наявність зв'язку сучасних кримінальних процедур з давньоруськими». Проте в подальшому він заявляє, що «на теперішній час присяга використовується для здійснення психологічного впливу на опитуваних осіб перед учиненням окремих слідчих або судових дій з метою здобути правдиві докази. Звідси ж впливає існування лжеприсяги як злочину проти правосуддя в сучасному вигляді (завідомо неправдиві показання)» [167, с. 60]. Проте, виходячи зі змісту статті 109 Руської Правди, таких показань не вбачається, зокрема й у сучасному розумінні [107, с. 47].

Г. Демиденко та В. Єрмолаєв, коментуючи приписи ст. 18 Просторової редакції Руської Правди, переконують, що «цією статтею починається новий розділ «Правди», пов'язаний із «поклепом» (наклепом), – ст.ст. 18–22. Вони свідчать про подальший, порівняно з Короткою Правдою, розвиток давньоруського права, принципів кримінального процесу, значення такого виду доказів, як показання свідків. Збагачується і законодавство про кримінальні злочини. Скажімо, поклепна вира – звинувачення у вбивстві. Диспозиція статті встановлює правило: у разі відсутності прямих доказів винуватості звинувачений може виправдатись за наявності не менше семи послухів – свідків його доброго життя. Для іноземців (варягів та ін.), кого недостатньо знало місцеве населення, кількість послухів могло бути обмежено двома. Свідків надавав сам звинувачений. Вони очевидно, мали на підтвердження своїх свідчень присягти, тим

самим знімаючи обвинувачення у вбивстві з підозрюваного. Такі процесуальні норми мали захистити добре ім'я і відвести підозру як вільного мужа, так і іноземця [50, с. 136–137].

Також ці укладачі, коментуючи ст. 20 Просторової редакції Руської Правди, зазначають, що «за смислом коментована стаття примикає до статті 18. Тут визначено відрахування княжому судовому агенту обома сторонами в процесі в разі, якщо звинувачення у вбивстві не було доведено і відповідач «свержет виру» (тобто доведе безпідставність звинувачення). Звільняється від сплати вири, проте вносить «гривну кун сметную отроку як судовий збір... Раніше це мито сплачували мечнику, який вів процес чи виконував вирок. Обвинувач («кто и клепал») як покарання за неправдиве обвинувачення також сплачує отроку (помічнику судді) гривню [50, с. 137]. Ці ж фахівці, коментуючи ст. 109 цього ж нормативно-правового акта стверджують, що «стаття завершує розділ про судові мита і регламентує мита судові, стягувані при приведенні свідків, позивачів або відповідачів до присяги («уроци ротнии»). Зміст статті тісно пов'язаний з нормами ст. 107 і передбачає приведення до присяги по справах про вбивство («от голови»), бортну і орну («ролейное») землю, а також у справах про свободу. Судові мита сплачували... позивач, хто починав судовий процес і був зацікавлений у задоволенні позову, підозрюваний у вчиненні кримінального злочину» [50, с. 165].

Аналіз поглядів В. Шепітька, В. Нікітенка та М. Мельниченка, Г. Демиденка, В. Єрмолаєва та приписів ст.ст. 18, 20, 109 Руської Правди, Просторової редакції Руської Правди свідчить, що видів кримінальної відповідальності за брехливі свідчення в третьому періоді – за часів Київської держави – не існувало. Такий висновок обґрунтовується такими положеннями: 1) що в цей час система доказів базувалася на взаємній довірі, унаслідок чого був відсутній предмет фальсифікації [98]; 2) що в період раннього феодалізму судових органів як особливих державних органів не існувало, а судові функції виконували органи влади в центрі та на місцях (у Київській державі суд не був відділений

від адміністрації; судами були князі, посадники, волостелі) [36]; 3) що приписи статей 20 та 109 Просторової редакції Руської Правди стосувалися не проблем правосуддя, а честі та гідності особи й митних зборів; 4) що система й види злочинів у кримінальному праві Київської держави побудовані за посяганням на такі об'єкти кримінально-правової охорони: злочини проти особи, злочини проти власності, злочини проти основ державної влади, злочини проти релігії та церкви [73].

Отже, кримінальної відповідальності за брехливі свідчення в період розвитку Київської держави не існувало. Система доказів базувалася на взаємній довірі, а судові функції виконувалися представниками влади. Протидія фальсифікації доказів з'явилася в Руській Правді, але відповідальності за завідомо неправдиві показання не передбачалося. Розвивалися принципи кримінального процесу та значення показань свідків, але самостійної кримінальної відповідальності за введення в оману суду не було визначено.

Перед тим як перейти до інших періодів суспільства та державності, а також конкретних посягань на правосуддя на теренах нашої держави, слід зауважити, що приписи Руської Правди та церковного законодавства, зокрема «Екологи», «Кормчої книги», мали вплив на інші держави. У цьому контексті слід погодитися з думкою П. Берзіна, що в «Еклезі називався такий злочин у сфері правосуддя, як порушення свідком клятви при дачі свідком показань» [4, с. 178–180].

У період Галицько-Волинської держави (середина XIII – до середини XIV ст.ст.) [76] значну увагу в джерелах права було присвячено регулюванню кримінально-правових відносин. Як свідчить аналіз праці «Акти та документи Галицько-Волинського князівства XIII – першої половини XIV століть. Дослідження. Тексти Олега Кучинського», кримінальне право Галицько-Волинської держави як сукупність джерел руського права, які містили кримінально-правові норми середньовічного часу, розвивалися на засадах станової нерівності [71]. У цьому контексті можна погодитися із твердженням, що визначається

в юридичній літературі, про те, що порівняно з Київською Руссю Галицько-Волинська розвивала свою систему кримінального права, зосереджуючись на глибокому розумінні злочину. Для неї злочин розглядався не лише як особисте порушення інтересів окремої особи чи родини, але і як порушення загального правопорядку та загроза безпеці суспільства. Важливим уважалося те, що злочин не лише зашкоджує індивідуальним інтересам князя та його авторитету, а й ставить його в ситуацію невиконання обов'язку зі збереження порядку в державі, що доручено йому владою [143, с. 3]. У цей час, як справедливо стверджують Б. Тищик та І. Бойко, «основним джерелом права у Галицько-Волинській державі була Руська Правда» [143, с. 634]. Тут також суд не був відокремлений від князівської адміністрації. Усе це свідчить, що приписів щодо відповідальності за введення в оману суду або іншого уповноваженого органу в цей період не існувало.

Період переходу українських земель під владу Великого князівства Литовського і Польського XIV–XV ст. і збирання українських земель Королівством Польським – середина XV – середина XVI ст. [161] відзначався становленням до середини XVI ст., яке було спричинене навалом Батия та подальшим нападом Золотої Орди на території України. Упродовж цього часу в Україні не діяли такі правові акти, як загальний московський закон про суд та судовий статут до 1497 року та московський закон про суд та судовий статут 1550 року, акти місцевого управління «Стоглав», акти Земських соборів, Законодавство про державний устрій та Соборне уложення 1649 року. Ці нормативні акти стосувалися земель, що належали до складу Московії в період з 1478 по 1712 роки [144, с. 40–50]. Проте деякі з них ми розглянемо, оскільки кримінально-правові норми цих законодавчих актів певною мірою мали вплив на законодавство про кримінальну відповідальність, коли наші землі опинилися під московською імперією.

Крім того М. Мельниченко стверджував, що в московських законах про суд і судовий статут 1497 та 1550 років були

включені норми про неправдиві показання, які вважалися злочинами проти віри [82, с. 34]. Так, у статті 8 аналізованої пам'ятки законодавства 1497 року передбачалася відповідальність за «ябедництво» – неправдивий донос з метою звинуватити і притягнути до кримінальної відповідальності невинну особу [130]. Це діяння каралося смертною карою [82, с. 34].

Аналіз цих нормативних актів свідчить, що положення, описані М. Мельниченком, стосувалися завідомо неправдивого повідомлення про вчинення злочину, а не діяння, що є предметом нашого дослідження. Крім того, за неправдиві показання свідка через отримання хабара свідок мав нести відповідальність сплатою шкоди та збитків потерпілого за статтею 67 Судебника 1497 року [130]. Тому й тут була відсутня кримінальна відповідальність свідка за завідомо неправдиві показання.

Важливо звернути увагу на те, що за часів царювання Олексія почала проводитися хімічна та психіатрична експертизи [62, с. 41–42], проте кримінальної відповідальності цих суб'єктів (експертів) не передбачалося.

Серед пам'яток писаного права того часу на теренах України діяли статuti Великого князівства Литовського 1529, 1566 та 1588 років [134]. У Статуті 1529 року найбільш поширеним доказом, як і в Руській Правді, визнавалися показання свідків. У статті 1 розділу цього Статуту вказується про завідомо неправдиве показання: «...той, хто осудить іншого, але не подасть доказів, сам має понести те саме покарання (смертну кару, або конфіскацію майна, або якесь інше покарання)» [134, с. 208]. У розділі VI аналізованого Статуту, а саме в статті 23, передбачалася відповідальність свідка за подання неправдивих свідчень. Визначено, що у випадку, якщо свідки мають статус шляхтичів, вони мають представити переконливі докази вірності своїх показань. У випадку, коли свідки є простими людьми, особа, що їх обвинувачує, зобов'язана встановити обвинувачення. Важливо відзначити, що в разі виявлення неправдивості свідчень свідки зобов'язані компенсувати збитки

потерпілому [134, с. 250]. Тут ідеться про кримінальну відповідальність за завідомо неправдиві показання свідка.

Артикули Статуту 1566 року 51, 53–57 розділу IV вказували про свідків та їх покази, а статті 52, 57 – про докази і спростування [135, с. 471]. Тут ідеться про те, що свідоцькі показання є одним із найважливіших процесуальних елементів [135, с. 471]. Згідно з статтею 51 розділу IV «Про суддів та про суди» значиться, що «у всякій справі в кожному суді свідки мають бути віри християнської, такі, котрі привілеями нашими допущені є, люди добрі, віри гідні і ті, що не були під підозрою. Однак суддя, перш ніж сторони або свідків до свідоцтва допустить, має їх попередити, аби пам'ятали про Господа Бога і справедливість Його і поштивість свою» [135, с. 319]. Крім того, в статті 53 є положення, що «до свідоцтва не мають бути допущені ті, які упереджені (до сторони); і там же перед судом той, хто такого (в упередженості) звинуватив, ще доводити має, а коли не доведе, то той до свідоцтва допущений має бути не мають свідчити невірники ні за, ні проти (своїх) панів, шалені (божевільні)» [135, с. 319–320].

Відповідно до статті 76 Статуту Великого князівства Литовського 1588 року «Про суди і про суддів» вказується на неправдивого (фальшивого) свідка, який має сам бути караний тим, у чому він свідоцтвом своїм неправдивим іншому, ближньому своєму, ушкодити мав [136]. Наочно вражає той факт, що ми виявили конкретний статут, присвячений статусу та відповідальності свідків у Статуті Великого князівства Литовського 1588 року. Цей документ визначав, що свідки в судових справах мають бути християнами, порядними людьми, яким можна довіряти. Випадки, коли свідок подавав брехливі, фальшиві показання, передбачали його особисту відповідальність, включаючи покарання, яке йому загрожувало відповідно до обвинувачень. Найцікавіше, що таку саму відповідальність за неправдиві показання несли й потерпілі відповідно до цього Статуту. Згідно з визначенням, термін «брехливий» означав особу, яка систематично говорить неправду

чи схильна до брехні (підкреслено нами. – О. Ф.). Щодо терміна «фальшивий», то він указує на щось підроблене з метою шахрайства чи обману. Здійснений аналіз показав, що термін «фальшивий» стосується таких об'єктів, як речі чи продукти, і не може застосовуватися до дій, які є об'єктом нашого вивчення [10].

Отже, аналіз Статуту Великого князівства Литовського 1588 року дає можливість узагальнити, що діяння неправдивого (фальшивого) свідка дає можливість виділити такі його складові:

1) об'єктом цього злочину були суспільні відносини, що забезпечували умови з надання свідком чи потерпілим суду правдивих свідчень;

2) предметом цього злочину є неправдиві, брехливі відомості, які виходять від свідка або потерпілого в суді;

3) об'єктивна сторона цього злочину характеризувалася активними діями, тобто повідомленням свідком або потерпілим неправдивих свідчень в суді. Також обов'язковою ознакою об'єктивної сторони цього злочину було місце його вчинення, тобто в суді;

4) суб'єктом цього злочину була фізична осудна повнолітня особа (щодо свідків – це має бути християнин, люди добрі, що заслуговують довіри);

5) суб'єктивна сторона цього злочину характеризувалася умисною виною у вигляді прямого умислу, виходячи з того, що цей злочин стосується діяння з формальним складом.

Таким чином, ми бачимо, що: 1) у той час важливе значення мала добросовісність, порядність свідків і потерпілих у судовому засіданні; 2) це впливає з того, що свідки і потерпілі несли кримінальну відповідальність за неправдиві показання в суді. Отже, витоки кримінальної відповідальності свідка і потерпілого за неправдиві показання знаходимо в Статуті Великого князівства Литовського 1588 року.

Слід погодитися з думкою В. Мульченка, що «застосування положень цих статутів у судовій практиці певним чином

забезпечувало самостійність розвитку української правової системи» [87, с. 4]. Це твердження базується на описах італійських та інших мандрівників тих часів, зокрема «в Листі Альберта Кампанезе до папи Климента VII про справи Московії (1523–1524 рр.) є відомості, що московський тиран І. Грозний і його наступник князь Василь не раз домагалися володіти землями литовськими і українськими» [87, с. 60]. Це, як ми вже зазначили вище, дає нам підставу, посилаючись на ці та інші джерела, стверджувати, що законодавство московії в цей період, яке стосувалося злочинів проти правосуддя, зокрема діяння, яке ми досліджуємо, не було поширене на теренах України.

Період козацької епохи включає часи Гетьманату до ліквідації інституту гетьманства 1764 року (XVI–XVIII ст.). У цей період джерелами кримінального права фахівці називають писане право, звичаєве право та судову практику [106, с. 118]. Коли ми з'ясуємо положення, що стосуються предмета нашого дослідження в цей період, важливо назвати збірник «Права, за якими судиться малоросійський народ» [106]. Цей збірник був першим в історії Кодексом українського права. Проведений нами аналіз цієї пам'ятки свідчить, що в п. 1 арт. 8 глави 25 була встановлена відповідальність за завідомо неправдиве повідомлення про вчинення злочину [106, с. 52–53]. Це був аналог ст. 253 КК України 2001 року «Завідомо неправдиве повідомлення про вчинення кримінального правопорушення» [66]. За п. 2 арт. 18 глави 8 за неправдиві показання свідок карався тим покаранням, до якого воно призвело невинувату особу [106, с. 53]. Ураховуючи те, що цей акт не вступив у законну силу через фактичну дію в цей час Статуту Великого князівства Литовського 1588 року, аналізований злочин корелювався з таким же злочиним у цьому статуті.

Отже, в Козацьку добу важливою частиною кримінального права були писані норми, звичаєве право та судова практика, які регулювали кримінально-правові відносини. Певним етапом розвитку кримінального права був збірник «Права, за якими судиться малоросійський народ», у якому було

закріплено кримінально-правові норми, що передбачали кримінальну відповідальність за завідомо неправдиве повідомлення та за неправдиві показання свідка. Такий підхід до визначення відповідальності за аналізовані категорії злочину вже тоді акцентував на захисті прав невинуватих і підтримці правопорядку в суспільстві.

Під час окупації українських земель московією певний час ще продовжували існували джерела права Козацької доби, які зберігали свою актуальність. Загалом прийнято вважати, що цей правовий принцип залишався незмінним до початку XVIII ст., і лише на початку XIX ст. в Україні було припинено існування особливого правового режиму [79, с. 231]. Утім на певних територіях України поширювалося московське законодавство, зокрема Соборне уложення 1649 року, яке передбачало відповідальність за неправдиві показання свідків. Кримінальне законодавство поступово й невідворотно набирало силу в умовах тиранії московських монархів, зміцнюючи відповідальність за давання неправдивих показань через тілесні покарання, тюремне ув'язнення та навіть смертну кару. Відзначено, що свідки отримували процесуальний статус, що вимагав приведення до присяги.

Отже, об'єктом злочину ставали суспільні відносини, що забезпечували умови для отримання правдивих показань свідків під час проведення повальних обшуків. Об'єктивна сторона злочину виявлялася в активних діях свідків під час проведення «повального обшуку». Суб'єктом цього злочину були свідки, обшукувані особи, а суб'єктивна сторона характеризувалася прямим умислом.

Вивчення праць В. Нікітенка та інших фахівців підтверджує наші результати, вказуючи на відповідальність за давання неправдивих показань свідка, передбачену статтями 258–262 глави 5 «Про лжеприсягу» розділу 2 «Про злочини проти віри і порушення постанов». 1903 року ухвалено Кримінальне Уложення, в якому аналіз статті 158 вказує на об'єкт злочину як суспільні відносини, що забезпечували умови для отримання

правдивих показань від свідків та інших учасників. Об'єктивна сторона характеризується активними діями давання неправдивих показань, а суб'єктивна – прямим умислом. Не відзначено про звільнення від кримінальної відповідальності за неправдиві показання. Усі ці обставини підтверджують нашу гіпотезу про поширення відповідальності за неправдиві показання від часів козацької доби до Кримінального уложення 1903 року.

Отже, упродовж періоду окупації українських земель московією, що тривав від знищення російськими окупантами Гетьманщини до початку дев'яностих років XX ст., діяло московське законодавство, насамперед Соборне уложення 1649 року, що передбачало кримінальну відповідальність свідків та деяких інших категорій учасників судового процесу за брехливі свідчення. Тиранія московських монархів призводила до того, що відповідальність за неправдиві показання супроводжувалася тілесними покараннями, тюремним ув'язненням і навіть смертною карою. Відтак період окупації українських земель московією визначався своїми особливостями в кримінальній відповідальності, включаючи форми покарань у судовому процесі. Зміни в законодавстві відбувалися, відзначаючи етапи розвитку та адаптації правових норм до конкретних умов соціально-політичного контексту.

Період національно-визвольних змагань охоплює часи створення Української незалежної держави (1917–1921 рр.). Слід погодитися з дослідженням В. Шепітька, що 1918 року, за Брест-Литовським договором, учасники міжнародних перемовин визнали Українську Народну Республіку як незалежну державу. Правовий розвиток УНР, ЗУНР (Західноукраїнська Народна Республіка) мав розбіжності [166, с. 99–100].

За дослідженням П. Берзіна, у Польській Республіці на волинських землях продовжувало діяти російське уложення 1845 року «Про покарання кримінальні та виправні», а на галицьких землях Австрійське кримінальне уложення 1852 року діяло до 1932 року» [4, с. 228]. В. Грищук і Ю. Макаревич, досліджуючи Карний Кодекс Польської Республіки 1932 року, з'ясували

сучасне правове розуміння поняття «фальшиві показання» [12, с. 1164]. Так, у ст. 140 розділу XXII «Фальшиві показання» було передбачено, що той, хто надасть неправдиві показання, що будуть доказом у суді або іншій владі, карався до 5 років ув'язнення або арешту (§ 1), а в § 2 цієї статті йшлося, що умовою кримінальної відповідальності було те, що особа була попереджена про відповідальність або була приведена до присяги [182, с. 1163, 1164].

Отже, період національно-визвольних змагань охоплює часи формування української державності (1917–1921 рр.), зокрема Українську Народну Республіку, яка була визнана міжнародною спільнотою Брест-Литовським договором. У той період склалася складна ситуація з правовою системою УНР, об'єктивно існували відмінності із ЗУНР. Різноманітність законодавства в різних регіонах свідчила про потребу консолідації та уніфікації правових норм у подальших етапах розвитку. Проте на певних українських територіях існувала кримінальна відповідальність за фальшиві свідчення.

У період фактичної окупації України російськими більшовиками 1921–1991 рр. у Кримінальному кодексі УСРР 1922 року не було виділено окремої глави, яка б установлювала кримінальну відповідальність за злочин проти правосуддя. Норми про такі злочини містилися в різних главах цього Кодексу. Злочини у сфері правосуддя були зафіксовані в КК УСРР: § 2 «Про злочини проти порядку управління»; гл. 1 «Державні злочини»; гл. 11 «Службові злочини»; § 5 «Інші посягання на особу та її гідність»; гл. III «Злочини проти життя, здоров'я, свободи та гідності особи». У главі III цього Кодексу ст. 178 передбачалася кримінальна відповідальність за завідомо неправдиві показання, дані свідком, експертом або перекладачем при провадженні дізнання, слідства або судового розгляду в справі, а також передбачалося покарання у вигляді позбавлення волі не нижче одного року [21].

Під час радянської окупації набув чинності кримінальний кодекс Української радянської соціалістичної республіки

1927 року. У цьому кодексі злочини, пов'язані зі сферою правосуддя, визначалися в розділах А – як особливо небезпечні злочини проти порядку управління, Б – як інші злочини проти порядку управління (глави II «Злочини проти порядку управління» і III «Службові злочини»). Статті 89 та 90 визначали кримінальну відповідальність за надання завідомо неправдивих показань свідками, експертами та перекладачами, а за ці дії передбачалася позбавлення волі строком до одного року [75, с. 1–332]. Важливо зауважити, що цей кримінальний склад повністю співпадав зі статтею 178 КК Української радянської соціалістичної республіки 1922 року. Однак у частині 2 статті 178 аналізованої пам'ятки законодавства описувався кваліфікований склад злочину, який включав ті ж самі дії, поєднані з обвинуваченням в особливо небезпечному державному або іншому тяжкому злочині, або із штучним створенням доказів обвинувачення, а рівно також вчинені з корисливою метою [68].

Звертає увагу на себе те, що завідомо неправдиві показання стосувалися свідка і потерпілого, щодо експерта йдеться про завідомо неправдивий висновок, а щодо перекладача – про завідомо неправильний переклад, а також що законодавець уже повністю відмежувався від процесуальних питань, оскільки це діяння стало суто кримінальним [68].

Проаналізуємо діяння, передбачене ст. 178 КК. Так, безпосереднім об'єктом цього злочину були суспільні відносини, що забезпечували умови з належного здійснення правосуддя в частині отримання правдивих показань свідка, потерпілого, правдивого висновку експерта, правильного перекладу, зробленого перекладачем. Об'єктивну сторону злочину, передбаченого ч. 1 ст. 178 КК утворювали такі дії: завідомо неправдиві показання свідка; завідомо неправдиві показання потерпілого; завідомо неправдивий висновок експерта; завідомо неправильний переклад, зроблений перекладачем. Також обов'язковою ознакою об'єктивної сторони цього злочину був час його вчинення. На час учинення цього злочину вказує такий припис закону: «...дані при проведенні дізнання, попереднього

слідства або в суді... Завідомо неправильний переклад, зроблений в тих же випадках» [68, с. 1–102], тобто те, що відбувалося в умовах зазначеного часу. Також за ч. 2 цієї статті об'єктивна сторона цього злочину характеризувалася активними діями, які нами описані за ч. 1 ст. 178 КК, але поєднані з обвинуваченням в особливо небезпечному державному або іншому тяжкому злочині, або зі штучним створенням доказів обвинувачення, а рівно вчинені з корисливою метою. Цей злочин стосувався діянь із формальним складом. Суб'єктом цього злочину могли бути тільки свідок, потерпілий, експерт або перекладач, які брали участь у кримінальному та цивільному процесі (під час дізнання, досудового слідства, у судовому засіданні). Суб'єктивна сторона злочину, передбаченого ст. 178 КК, характеризувалася умисною виною та прямим видом умислу. Про прямий умисел свідчило те, що це діяння належало до так званих діянь із формальним складом. Також за ч. 2 цієї статті ознакою суб'єктивної сторони була передбачена корислива мета.

Отже, у період практичної окупації України російськими більшовиками від 1921 до 1991 року кримінальна відповідальність за введення в оману суду чи іншого уповноваженого органу регулювалася різними редакціями кримінальних кодексів. Так, Кримінальний кодекс УРСР 1927 року визначив злочини у сфері правосуддя, зокрема ст.ст. 89, 90 передбачали кримінальну відповідальність за завідомо неправдиві показання свідка, експерта, перекладача. У Кримінальному кодексі УРСР 1960 року ст. 178 передбачала кримінальну відповідальність за завідомо неправдиві показання свідка, потерпілого, експерта, перекладача, які каралися позбавленням волі. 1983 року в останній кодекс було внесено зміни до ч. 2 ст. 178, розширюючи об'єктивну сторону злочину та додаючи ознаку обстановки вчинення. У всіх редакціях визначено кримінальну відповідальність за завідомо неправдиві показання з метою введення в оману судового процесу.

У період відновлення незалежності України від 1991 року і дотепер, який має назву «Україна – незалежна держава»,

відбувається активне реформування законодавства, зокрема законодавства про кримінальну відповідальність. До 1 вересня 2001 року був чинним КК України 1960 року.

З ухваленням чинного КК України від 5 квітня 2001 року досліджуване питання набуло змісту щодо кримінальної відповідальності за завідомо неправдиве показання свідка чи потерпілого, неправдивий висновок експерта, а також завідомо неправдивий переклад, подані під час провадження дізнання, досудового слідства або проведення розслідування. За такі дії передбачено відповідні каральні санкції. Законодавчі зміни до статті 384 КК України, внесені різними законами, свідчать про постійне вдосконалення правових норм. Важливими є зміни, які розширюють область застосування статті, зокрема додаткові дії, що можуть бути визнані злочином, і розширення компетенції судів та органів, перед якими можуть бути подані неправдиві показання. При цьому важливим етапом є визнання Конституційним Судом неконституційною певної норми, що впливає на її подальше застосування. Визначено також, що ті самі дії, якщо вони поєднуються з обвинуваченням у тяжкому чи особливо тяжкому злочині, або вчинені з корисливих мотивів, підлягають більш суворим покаранням. В останній редакції статті враховано також зміни у сфері провадження дізнання та виконавчого провадження, що свідчить про адаптацію законодавства до сучасних реалій та підвищення ефективності правосуддя [66].

1.3 Соціально-правова зумовленість кримінально-правової заборони, передбаченої ст. 384 КК України

Дослідження в цьому підрозділі, на наше переконання, слід почати з термінології, яка використана в назві. Пояснення словосполучення «соціально-правова зумовленість» у довідкових джерелах відсутнє, тому ми звернемося до джерел стосовно

окремих термінів, які містяться в цьому словосполученні. За тлумаченням Сучасного словника іншомовних слів термін «соціальний» означає з лат. *socialis* – «товариський, громадський», «суспільний, громадський»; «той, що пов'язаний із життям і стосунками людей у суспільстві» [140, с. 637].

Ретельний розгляд визначень, які включають терміни «суспільний» та «правовий», дозволяє нам виокремити значущі аспекти, які безпосередньо стосуються нашого наукового дослідження. Поняття «суспільний» відзначає тісний зв'язок із життям та взаєминами людей у суспільстві, що виникає в умовах соціального оточення та певного суспільного устрою. Цей термін також вказує на існування в конкретному суспільстві та реалізацію в суспільному контексті. Щодо терміна «правовий» він надає іншу доповнювальну перспективу, а саме залежність від правової зумовленості. Це вказує на те, що явище, пов'язане із суспільним порядком, має чітко визначені рамки, які зумовлені правовими нормами й умовами. Цей аспект стає ключовим у розгляді кримінальних правопорушень, оскільки вони не тільки є правовими, але також зумовлені соціальними умовами. У галузі кримінального права загальноприйнятим є положення, що кримінальне правопорушення розглядається не лише як юридичний феномен, але й як соціально зумовлене явище, обладнане власними характеристиками та закономірностями розвитку. Зокрема в нашому випадку, коли ми аналізуємо статтю 384 КК України, це стосується не лише юридичних аспектів, але й впливу соціальних умов на саму сутність і характер такого кримінального правопорушення [104].

Аналіз соціально-правового контексту, що визначає кримінально-правову заборону, закладену в статті 384 КУ України, охоплює дослідження різноманітних аспектів суспільного життя. Це включає вивчення економічних, психологічних і правових умов, які потребують юридичного регулювання в рамках соціальних відносин, що становлять об'єкт нашого дослідження. Соціально-правова зумовленість кримінально-правової заборони, визначеної у статті 384 КК України,

розглядається через призму потреб суспільства в конкретному контексті правового регулювання та захисту суспільних відносин. Це дозволяє пояснити вибір соціальних і юридичних інструментів для задоволення цих потреб, зокрема через застосування кримінально-правового заходу. Суспільно-правовий аспект статті 384 КК України відображає реальні вимоги суспільства до встановлення правових рамок і заходів для забезпечення порядку в суспільстві. Такий аналіз розкриває соціально-правову зумовленість заборони діяння, що є предметом нашого аналізу, визначає різні аспекти вибору та застосування кримінально-правових засобів для забезпечення суспільного порядку та правопорядку.

У чинному КК України від 5 квітня 2001 року зі змінами від 23.08.2023 № 3342-IX стаття 384 має такий зміст: завідомо неправдиве показання свідка, потерпілого або висновок експерта під час розслідування або виконавчого провадження, а також неправдивий звіт оцінювача чи неправильний переклад, караються. Ця норма також передбачає підсудність тих же дій, якщо вони пов'язані із скоєнням тяжкого чи особливо тяжкого злочину або вчинені з корисливих мотивів. Такий стан свідчить про високий рівень суспільної небезпеки такого правопорушення, але вказує і на значні недоліки у формулюванні положень статті 384 КК України [66].

Такий стан свідчить не лише про високий рівень суспільної небезпечності такого правопорушення, але й про потребу постійного вдосконалення положень статті 384 КК України для відповідності вимогам часу та суспільства.

Кримінально-правовий захист суспільних відносин спрямований на забезпечення дотримання правдивості показань свідка, потерпілого, висновку експерта та інших аспектів, включає в себе низку заходів, основними з яких є правові. Ці заходи визначаються соціально-правовим контекстом, що викликає постійне вдосконалення відповідних кримінально-правових норм.

Аналіз проблеми соціально-правової зумовленості кримінально-правової заборони відображає різноманіття поглядів

у наукових працях, що залишає цю тему невичерпаною. Зазначене положення вказує на потребу глибшого вивчення соціально-правового контексту для належного адаптування кримінально-правових норм до вимог сучасності. Учені В. Борисов, О. Пащенко визначають соціально-правову зумовленість кримінального закону через різноманітні соціальні, економічні, політичні, та інші чинники, які визначають потребу встановлення кримінальної відповідальності за конкретні дії. Підкреслюється, що ця зумовленість є невід'ємною частиною кримінально-правової характеристики. Зазначене дозволяє висловити погляд, що наука кримінального права має враховувати не лише догматичний аналіз норм, але й вивчення чинників, що зумовлюють суспільну потребу введення та зміни кримінально-правових норм [6].

Позиція вчених В. Навроцького й М. Коржанського щодо соціальної зумовленості кримінально-правових норм як чинників, що визначають суспільну потребу кримінальної відповідальності, відзначається акцентом на економічних, політичних, моральних та інших аспектах, які породжують потребу існування відповідних норм. У світлі викладеного важливо зазначити, що соціальна небезпечність не є єдиною підставою криміналізації, але й криміналізаційні приводи визначаються через широкий спектр соціальних, економічних та інших чинників, що зумовлюють суспільну потребу в установленні кримінальної відповідальності за певні дії [58; 88; 159].

Отже, з погляду доктринальних явищ, соціально-правова зумовленість кримінально-правової охорони за введення в оману суду чи іншого уповноваженого органу регулювання вказує на різноманітні аспекти, які вчені вважають важливими у розгляді цього питання, а саме:

- визначення соціально-правової зумовленості ґрунтується на різноманітних соціальних, економічних, політичних, психологічних та інших чинниках. Це дозволяє повніше розуміти потребу кримінально-правової охорони певних суспільних відносин;

- соціальні та соціально-психологічні чинники, які зазначають важливість урахування соціальних і соціально-психологічних чинників при визначенні потреби кримінальної відповідальності за конкретне діяння;

- соціально-правова зумовленість визначається основною соціальною цінністю суспільних відносин та ефективністю правової охорони;

- наголошується на важливості розкриття економічних, політичних, моральних та інших чинників, які стимулюють потребу існування норм кримінального права;

- підкреслюється важливість не лише констатування факту соціальної зумовленості, але й розкриття способу, яким суспільна потреба відображається в нормах кримінального права;

- співвідношення соціально-правової зумовленості з об'єктивними тенденціями розвитку суспільно-економічної формації та відповідність її вимогам соціальної справедливості.

Усі ці доктринальні підходи і погляди підкреслюють важливість урахування широкого спектру чинників при визначенні соціально-правової зумовленості кримінально-правової охорони за введення в оману суду чи іншого уповноваженого органу регулювання.

Перераховані нами позитивні положення дають нам можливість сформулювати чинники соціально правової зумовленості заборони, а отже і сформулювати її визначення. Так, антропогенний чинник – це чинник, зумовлений діяльністю людини [10]. Слід погодитися з думкою, що «зміст поняття соціальної зумовленості охоплює конкретні соціальні явища і процеси (а на нашу думку, ще й конкретні правові явища), які впливають на встановлення, зміну або скасування кримінальної відповідальності за певний вид діяння (у нашому випадку, передбачений ст. 384 КК)» [97, с. 11].

На підставі викладеного вище та наявних джерел можна запропонувати таке визначення: соціально-правова зумовленість кримінально-правової заборони – це окреме владне

веління, виражене переважно в деяких приписах, які містяться не в диспозиції кримінально-правової норми, а в нормах з бланкетною диспозицією і нормативно-правових актах некримінально-правового характеру, які визначаються різноманітними за значущістю соціальними, економічними, політичними, правовими, кримінологічними, етичними, міжнародно-правовими, культурно історичними та іншими чинниками, розкриття яких дає можливість пояснити потребу кримінально-правової охорони певних суспільних відносин.

Таким чином, повне розкриття соціальної зумовленості кримінально-правової заборони включає в себе аналіз різноманітних чинників, таких як цінності, економіка, політика та соціокультурні особливості, що сприяє глибшому розумінню потреби застосування відповідних правових заходів для ефективної охорони суспільних відносин.

Важливо підтримати думку, що в юридичній літературі визнається ефективність не лише соціально зумовленої правової норми, але й такої, що відображає реальні потреби кримінально-правової охорони найбільш критичних суспільних відносин. Спільно з цим важливо погодитися з твердженням І. Харь, яке визначає змістовне ядро науки та галузі кримінального права через кримінально-правові норми, зокрема ті, що містяться у ст. 384 КК України. Отже, важливо прийняти точку зору, яка визнає, що криміналізація має об'єктивний характер, де кримінально-правова норма будується так, щоб максимально відтворити реальні властивості суспільно небезпечних явищ. У такому контексті слід звернутися до поглядів, які визнають, що ефективність кримінально-правового регулювання пов'язана з його здатністю адекватно відповідати викликам і потребам суспільства. Також важливо враховувати, що об'єктивність норми полягає в її здатності точно відображати реальні умови та властивості соціально небезпечних явищ [77; 160].

Отже, враховуючи зазначені аспекти, можна зробити висновок, що суттєвий внесок у науку та практику

кримінального права робить розуміння та відтворення суспільних відносин через ефективні й об'єктивні кримінально-правові норми, що відображають найбільш суттєві потреби та реалії сучасного суспільства.

Аналіз наукових джерел із кримінального права свідчить, що в законодавстві про кримінальну відповідальність в Україні та в зарубіжних державах відсутні приписи, що регламентують критерії, а також процедури в криміналізації певних діянь. *Приклад: стаття 1 Кримінального кодексу Іспанії визначає, що суд чи суддя, отримавши інформацію про дії або бездіяльність, які хоч і не передбачені законом, але заслуговують на покарання, має утриматися від провадження справи та передати докази уряду.* Стосовно передумов криміналізації суспільно небезпечних дій, включаючи статтю 384 КК України, існує розбіжність поглядів. Деякі вчені вважають, що аналіз цих передумов входить у сферу кримінологічних досліджень та експертизи законів, інші підтримують ідею, що це завдання науки кримінального права. Різні погляди з цього питання висловлюють В. Кудрявцев і В. Ємінов, П. Фріс і В. Матвійчук [42; 74; 145; 156; 157].

Отже, вирізняють три підходи до питання про соціально-правову зумовленість криміналізації, і важливо враховувати різні погляди на роль кримінології та науки кримінального права в цьому контексті.

Здійснений нами аналіз різних джерел, які стосуються передумов криміналізації діянь, дає нам можливість стверджувати, що існують різні класифікаційні системи передумов криміналізації. Потрібно зауважити, що крім слова «передумова» або «зумовленість», інші вирази – «принципи», «критерії», «умови», «підстави», «чинники», «приводи», «зумовлювальні чинники» і подібні – використовуються як синоніми в контексті опису головних обставин, на яких ґрунтується визначення суспільної небезпечності злочину. Тому можна погодитися з думкою Ю. Турлової, що ці терміни мають умовний характер розмежування і використовуються взаємозамінно для позначення

основних чинників, які лежать в основі визначення суспільної небезпечності злочину. Таким чином, у вивченні цього питання важливо враховувати різноманітні термінологічні підходи, які, незважаючи на певну варіативність, зводяться до ідентичного значення в контексті визначення суспільної небезпечності кримінальних подій [145, с. 14].

У цьому дослідженні проаналізовано підходи до соціальної правової зумовленості кримінально-правової заборони введення в оману суду або іншого уповноваженого органу, а тому отримано певною мірою відповіді, що саме є підґрунтям та основою закріплення таких заборон у законі (ст. 384 КК України).

Як нами зазначалося вище, ми повертаємося до чинників соціальної правової зумовленості заборони, передбаченої ст. 384 КК. Беззаперечно заслуговують на увагу ті чинники, які були підставою встановлення кримінальної відповідальності за кримінальне правопорушення, передбачене ст. 384 КК. До таких чинників слід віднести *соціально-кримінологічний*, який визначає стан розвитку суспільних відносин, що забезпечують умови з належного дотримання суб'єктами провадження правдивих показань свідка, потерпілого, правдивого висновку експерта, спеціаліста, подання достовірних доказів, правдивого звіту оцінювача про оцінку майна, правильного перекладу, зробленого перекладачем.

Для забезпечення якості й ефективності кримінально-правової заборони, передбаченої ст. 384 КК, на наш погляд, найбільше значення має її відповідність соціальним і кримінологічним реаліям. Стверджуючи цю загальновизнану позицію, потрібно визначитися з тим, що власне слід розуміти під словосполученням «соціальними і кримінологічний реаліями», і чи існують вони як такі. У цьому зв'язку потрібно передусім звернутися до терміна «соціальний», що означає «пов'язаний із життям і стосується людей у суспільстві, громадській. Породжений умовами суспільного життя певного середовища... Існуючий у певному суспільстві. Заснований

у суспільстві» [10, с. 1360]. Натомість термін «кримінологічний» трактується як «опис властивостей, закономірностей, чинників та наслідків злочинності, а також властивостей особистості злочинця» [10, с. 587]. У той же час слово «реалії» трактується як наукова річ, що існує матеріально; будь-який предмет матеріальної цінності, який існує в об'єктивній дійсності, дійсний [10, с. 1205]. Також термін «реальність» походить (від пізньолат. *realis* – «речовий, дійсний») і в діалектичному матеріалізмі вживається у двох розуміннях: об'єктивна реальність, тобто матерія в сукупності різних її видів (реальність протиставляється як суб'єктивний, тобто явищам свідомості); усе наявне, тобто матеріальний світ і всі його ідеальні продукти, процеси, події, факти, властивості та ін. [83].

Можна стверджувати, що «соціальні кримінологічні реалії» існують в об'єктивній дійсності, але це питання більше стосується філософії і методології наук соціального спрямування, а тому не належить до предмета цього дослідження. Проте не можна ігнорувати того, що в сучасній соціальній науці значущою характеристикою є відносність і суб'єктивність будь-якого знання про суспільство. Це дає можливість враховувати те, що проблема відповідності кримінально-правової заборони, передбаченої ст. 384 КК, в соціальній кримінологічній реальності має бути трансформована в проблему відповідності уявлень про досліджувану нами правову заборону уявленням про суспільство, про соціально-правову суть цього кримінального правопорушення і можливостей закону про кримінальну відповідальність (ст. 384 КК) в протидії йому. Тому ця обставина має сприйматися суспільством як об'єктивна реальність, як визнання суспільством ролі права (у нашому випадку – кримінального права) в ньому. Це дає нам можливість стверджувати, що судження про соціально-кримінологічну зумовленість заборони, передбаченої у диспозиції ст. 384 КК, завжди визначаються тими знаннями про суспільство, які можуть бути доступні досліднику на цьому рівні суспільства, в якому ми проживаємо, а отже й розвитку соціальних наук. Тому такі

судження історично змінюються й можуть розглядатися як правильні для даного відрізка часу (у рамках панівної доктрини кримінологічної науки).

У наш час питання про причини й умови злочинності є центральною проблемою кримінології. Вирішуючи питання про соціальну кримінологічну зумовленість кримінально-правової заборони, передбаченої ст. 384 КК, важливо розуміти, що вона включає широке коло обставин, впливати на які кримінальне право, враховуючи обмеженість засобів, що є в його розпорядженні, об'єктивно не в змозі. Тому слід прийняти думку, яка має місце в юридичній літературі, що «як тільки злочинець перестає розглядатися як кінцева причина злочину, як тільки ретроспектива уходить до формуючих поведінку обставин, так одразу кримінальне право усвідомлюється як недостатнє, як лише одне з можливих засобів боротьби з діяннями, що становлять суспільну небезпечність». Виходячи із зазначеного вище, сам факт офіційного визнання шкідливого для суспільства діяння кримінальним правопорушенням і конструювання кримінально-правової заборони, передбаченої ст. 384 КК, перетворюється лише в одну з ланок соціально-правової боротьби з ним.

Отже, зумовленість кримінально-правової заборони, передбаченої ст. 384 Кримінального кодексу, не може вважатися тільки і виключно в ознаках самого вчиненого діяння. Не можна визначати заборону лише на підставі характеристик самого діяння, важливо враховувати вплив цього діяння на суспільні відносини та істотність завданої ним шкоди. Ключова ідея полягає в тому, що наявність учиненого діяння визначає лише потреба протидії йому, але саме це діяння не автоматично визначає кримінально-правову заборону. Замість цього кримінально-правова заборона буде встановлена лише у випадку, якщо суспільні відносини, постраждали від цього діяння, будуть уважатися настільки важливими, що загроза, яку вони несуть, спричинює потребу застосування кримінальної репресії, тобто криміналізації цього діяння.

Тим самим зумовленість кримінально-правової заборони визначається не лише характеристиками самого діяння, але й його впливом на суспільні відносини та істотність завданої шкоди, що відображає потребу криміналізації в разі серйозної загрози суспільному порядку чи безпеці.

Слід звернути увагу на те, що кримінальне правопорушення введення в оману суду або іншого уповноваженого органу (ст. 384) належить до відносно поширюваних. *Приклад:* з аналізу звітів про кількість засуджених, 2012 року за вчинення діяння, передбачені ст. 394 КК, було засуджено 157 осіб (103 особи за ч. 1 та 54 особи за ч. 2), у 2013 р. – 116 осіб (26 %) (72 особи за ч. 1 та 44 особи за ч. 2), у 2014 р. – 81 особу (30 %) (51 особа за ч. 1 та 30 осіб за ч. 2), у 2015 р. – 56 осіб (31 %) (27 осіб за ч. 1 та 29 осіб за ч. 2), у 2016 р. було засуджено 33 особи (41 %) (19 осіб за ч. 1 і 14 осіб за ч. 2), у 2016 р. – 81 особу (30 %) (52 особи за ч. 1 та 29 за ч. 2), у 2017 р. 56 осіб (31 %) (29 осіб за ч. 1 та 27 за ч. 2), у 2018 р. – 81 особу (30 %) (50 осіб за ч. 1 та 31 особа за ч. 2), у 2019 р. – 116 осіб (26 %) (74 особи за ч. 1 та 42 особи за ч. 2), у 2020 р. – 157 осіб (100 осіб за ч. 1 та 57 осіб за ч. 2) [39].

Слід погодитися з ученими, що суспільна небезпечність злочинів проти правосуддя (а в нашому випадку – передбачених ст. 384 КК) завжди усвідомлювалися суспільством, тому й покарання за діяння були досить суворими. Слід прийняти позицію, яка має місце в юридичній літературі, що суть злочину як джерела небезпеки для суспільства складає виражене в злочинному діянні протиставлення інтересів однієї особи інтересам інших осіб, суспільству або держави. Виходячи з цього, дуже значущим є те, що суттю тих змін, які мають настати в результаті реалізації вимог кримінального законодавства, могли бути тільки відновлення в системі суспільних відносин тієї єдності особистих, суспільних і державних інтересів, які було порушено вчиненням злочину [65]. Заборона, передбачена ст. 384 КК, з'явилася лише в тому разі, коли суспільним відносинам, яким заподіюється шкода внаслідок того, що відбувається порушення умов належного отримання показань свідка, потерпілого,

правдивого висновку експерта, спеціаліста, складеного для надання або надані органу, що проводить відповідне провадження, подання достовірних доказів, правдивого звіту оцінювача про оцінку майна, правильного перекладу тощо, загроза стала сприйматися як достатній привід до застосування кримінально-правової репресії.

Соціально-правова зумовленість заборони, передбаченої ст. 384 КК, полягає в наявності в цьому діянні достатньо високого рівня його суспільної небезпечності, яка, на наше переконання, є найголовнішим чинником криміналізації, а отже вирішальним для віднесення цього діяння до злочинного. На суспільну небезпеку діяння, передбаченого ст. 384 КК, впливають «дії, поєднані з обвинуваченням у тяжкому чи особливо тяжкому злочині, або зі штучним створенням доказів обвинувачення чи захисту, а також вчинені з корисливих мотивів (ч. 2 цієї статті)» [66].

Отже, описане вище дає нам можливість зробити такий висновок, що рівень суспільної небезпеки цього кримінального правопорушення є достатнім для криміналізації таких діянь. Тому сутність відносної поширеності цього кримінального правопорушення як другої передумови соціально-правової зумовленості норми ст. 384 КК полягає в тому, що це діяння, яке криміналізується, має бути, з одного боку достатньо поширеним (за ст. 384 КК з 2012 року по 2020 рік було засуджено 934 особи із подальшою тенденцією до зростання вчинених кримінальних правопорушень, а з другого – не має бути надзвичайно поширеним.

Тому, спираючись на викладене вище, можна стверджувати, що введення в оману суду або іншого уповноваженого органу (ст. 384 КК) перебуває в наведених межах: воно має хоча і незначну, але тенденцію до поширення його прояву, не є поодиноким і випадковим, і водночас це кримінальне правопорушення, а отже і заборону не можна віднести до широкого загального використовуваної при регулюванні суспільних відносин [52].

Отже, зазначене підкреслює, що введення в оману суду чи іншого уповноваженого органу (ст. 384 КК) визначене певними рамками. По-перше, воно виявляє тенденцію до поширення його вияву, не є поодиноким і випадковим. По-друге, визначається як кримінальне правопорушення, однак водночас це кримінальне правопорушення й заборона, яка його супроводжує, не можуть бути віднесені до загального використовуваного стандарту. Цей висновок підкріплює думку, що передумовою для криміналізації, як у випадку ст. 384 КК, є помірність позитивних і негативних наслідків. Зокрема, важливим є домінування позитивних соціальних результатів застосування норм кримінального права, передбачених цією статтею, над негативними соціальними наслідками, які можуть виникнути від криміналізації конкретних діянь.

Загалом аспект в кримінально-правовому визначенні меж для введення в оману суду чи іншого уповноваженого органу підкреслює важливість збалансованості в ухваленні рішень про криміналізацію, ураховуючи соціальні наслідки цього процесу.

Етичний чинник соціально-правової зумовленості кримінально-правової заборони, передбаченої приписами диспозиції ст. 384 КК, є важливою складовою, що обґрунтовує якість, зміст і можливість цієї заборони. Він свідчить про дотримання етичних норм при конструюванні і застосуванні цієї кримінально-правової заборони. Це питання, на наше глибоке переконання, прямо чи опосередковано зв'язане з одним із надто важливих питань, а саме з проблемою вибору цінностей і тими правовими приписами, якими ця заборона має бути зумовлена, тобто яким має вона відповідати. Питання співвідношення моралі і кримінального права завжди було предметом дослідження як вітчизняних, так і зарубіжних учених, але ми не будемо з приводу цього вдаватися до дискусії. Проте сприйmemo як позитивне твердження, яке має місце в юридичній літературі, що «кримінальне право» і «мораль» належать до сфери соціальних регуляторів поведінки людини, але відрізняються за деякими ключовими характеристиками, зокрема:

– мораль виникає з появою суспільства і складається стихійно під впливом взаємовідносин людей у процесі виробничої, побутової й політичної діяльності, в той же час як кримінальне право з'являється з виникненням держави і хоча також формується під впливом соціально-економічних відносин суспільства, ніколи не виникає стихійно, навпаки – свідомо формується і санкціонується державною владою;

– мораль містить низку оцінок і вимог, які наповнюють практично всі сфери життєдіяльності людини і звернені не тільки до її поведінки, але й до сфери свідомості, у той же час як кримінальне право містить оцінку лише окремих, найбільш небезпечних видів діяльності людини і, не втручаючись у сферу оцінювання її переконань і поглядів, регулює тільки поведінку людей;

– норми моралі і кримінального права розрізняються порядком забезпечення, а також формою зовнішнього вираження і змісту (якщо писані норми кримінального права містять заборони, то писані або неписані норми моралі можуть містити і заборони, позитивні зобов'язання, рекомендації) [38].

Слід погодитися з думкою, що кримінальне право, яке є ідеологічною основою права і становить собою норми, що виникли в конкретному суспільстві, схвалювані та які сприймаються більшою частиною даного суспільства. Проте використання такого підходу для забезпечення соціально правової зумовленості заборони, передбаченої ст. 384 КК, потребує врахування таких обставин, що моральні цінності, як і будь-які інші, завжди відносні, що на роль абсолютних цінностей можуть претендувати лише ті, які не можна піддати перевірці і які сприймаються без доказів [139]. У цьому випадку важливо підкреслити саме взаємний двосторонній зв'язок норм моралі і кримінально-правових заборон.

У рамках нашого аналізу варто акцентувати увагу на конкретному аспекті взаємодії – впливі норм моралі на кримінально-правовий заборонений факт уведення в оману суду або іншого уповноваженого органу, як це передбачено ст. 384

КК України. Правові норми можна оцінити на відповідність моральним стандартам у нашому суспільстві. Основним питанням тут є, чи можна вважати описані у статті 384 КК дії аморальними. Таким чином, ми можемо зазначити, що дії, пов'язані з уведенням в оману суду або іншого уповноваженого органу, виявляють відносну поширеність і ведуть до суттєвого суспільного ризику, що підтверджує їх кримінальність.

Слід погодитися з думкою, що кримінально-правова й моральна заборони не можуть бути повністю автономними, їх пересічення і певною мірою співпадіння історично і соціально неминучі [128]. Від законодавця вимагається особливе мистецтво щодо добору цінностей, зокрема важливим етапом у роботі щодо досудового розслідування, виконавчого провадження, судового процесу, а також у Вищій раді правосуддя та слідчих комісіях Верховної Ради України є отримання достовірних показань свідків та потерпілих, обґрунтованих правових висновків експертів та спеціалістів. Ці докази призначені для представлення чи вже надані в органи, що займаються розслідуванням, виконавчі органи або суди. Вони також включають відповідні звіти оцінювачів, що надають достовірну інформацію про оцінку майна, а також правильні переклади, які здійснюють перекладачі для забезпечення справедливого правосуддя.

У наукових колах визнано, що успішність кримінально-правової політики безпосередньо залежить від того, наскільки система культурних цінностей ураховується в її впровадженні. Якщо відповідність цього принципу порушується, то суспільство, яке відкидає цю політику та систему культурних цінностей, стає не співробітником держави, а навпаки – противником. Такий підхід робить невдалою спробу держави протистояти злочинності та правопорушенням, зокрема тим, які охоплені ст. 384 КК України. Аргументовано твердження, що широкої мобілізації громадян на боротьбу зі злочинністю не можливо досягти, якщо населення не визнає критеріїв оцінювання дій як злочинних, установлених законодавцем.

Аспект, який ми розглядаємо стосовно взаємозв'язку між нормами моралі та розглянутою кримінально-правовою заборонаю, підтверджує можливість вимагання підтримки ст. 384 КК України саме з норм моралі. Зокрема важливо розглянути аспект взаємодії моралі та зазначеної кримінально-правової заборони, а саме, чи етично загалом застосовувати кримінально-правові засоби проти порушників закону? У наявних джерелах з кримінального права це питання традиційно висвітлюється в контексті моральних обмежень покарань, які є головним інструментом кримінально-правового впливу на особу. Це базове питання, з яким наука кримінального права має розпочинати свої дослідження, оскільки від його вирішення залежить саме існування цієї науки.

Фахівці з етики стверджують, що покарання завжди супроводжується позбавленням, обмеженням і стражданням, які одні люди завдають іншим, і в той же час воно містить моральні аспекти та може розглядатися як зло. Однак етичне обґрунтування покарання здійснюється через цілі, що мають бути досягнуті в результаті його застосування. Таким чином, коли акцентується увага на загальнопопереджувальних аспектах заходу, його етичною основою стає ідея загального блага, яке захищається та оберігається через обмеження інтересів окремих осіб. Якщо ж за основу взято індивідуальну попереджувальну мету покарання, то його виправдання полягає в потребі морального удосконалення особи [3; 32].

Отже, підсумовуючи викладене вище, можна зробити висновок, що мораль відіграє важливу роль у соціально-правовій зумовленості кримінально-правової охорони за брехливі свідчення, зокрема у випадку, передбаченому ст. 384 КК України, що вказує на те, що введення в оману суду або іншого уповноваженого органу має відносну поширеність, але водночас істотну суспільну небезпеку. Це робить таку поведінку злочинною. Зазначається, що ефективність кримінально-правової політики пов'язана з урахуванням системи культурних цінностей. Порушення цих цінностей може впливати на довіру громадян

до держави та її боротьбу зі злочинністю. Порушення моральних меж у застосуванні кримінально-правових засобів, зокрема покарань, може викликати етичні питання. Співвідношення норм моралі та покарань вимагає уважного розгляду та аналізу, доводить, що покарання має бути етично обґрунтованим через цілі, яких слід досягти внаслідок його застосування. Зокрема важливо враховувати загальні попереджувальні аспекти та мету морального удосконалення особи. Узагальнюючи можна стверджувати, що введення в оману суду або іншого уповноваженого органу має комплексні соціально-правові аспекти, які включають у себе моральні аспекти, вплив на соціальні цінності та врахування етичних принципів у визначенні покарань.

Соціально-культурний чинник соціально-правової заборони брехливого свідчення (ст. 384 КК) має розглядатися як продукт історії і культури конкретного суспільства (заборона завжди культурно-історично зумовлена). Не викликає заперечення те, що кримінально-правова заборона, передбачена ст. 384 КК, відчуває вплив різних чинників – соціального, політичного, духовного, морального, а отже є продуктом історії й культури нашого суспільства. Погоджуємося з прийнятним, на нашу думку, твердженням, що «кримінально-правова заборона (зокрема та, яку ми аналізуємо) має свої генетичні корені в табу та звичаях, що формувалися як реакція соціуму на шкідливу поведінку деяких його членів, з метою забезпечення потрібного для виживання і розвитку суспільства підпорядкування інтересам колективу» [160, с. 169]. На сучасному етапі цей закон забезпечує підпорядкування особи, яка вчинила кримінальне правопорушення згідно зі статтею 384 КК України, через реалізацію покарання. Потрібно відзначити, що якби не змінювався зміст вивченої нами кримінально-правової заборони в кожний конкретний період часу, він залишався б незмінним, ураховуючи культурно-історичний розвиток суспільства (бути оптимальним у відповідних умовах).

Отже, культурно-історичний чинник, який визначає кримінально-правову заборону за брехливі свідчення (ст. 384

КК України), включає в себе ряд обставин, які розумно розглядати з позиції поступового розвитку, об'єктивно визначеного конкретними періодами історії та суспільно-економічними утвореннями, змінами в часі при ухваленні відповідних норм.

Нормативно-правовий чинник зумовленості кримінально-правової заборони брехливого свідчення відображає зумовленість її нормами Конституції України та іншими галузями законодавства в досліджуваній нами сфері. Тому надто важливе значення має дослідження нормативно-правового чинника, який пов'яже аналізоване нами діяння з кримінально-правовою заборонаю, передбаченою ст. 384 КК. Цей чинник, на наше переконання, насамперед визначається нормами Конституції України.

Ст. 62 Основного Закону стверджує, що особа є невинною, поки вину не буде доведено законно та встановлено судовим вироком. Це гарантує відповідальність держави за її дії та інституції у сфері правосуддя. Заборона ґрунтується на принципах, що забезпечують належні умови для отримання правдивих доказів. Ст. 8 Конституції України підкреслює, що вона має найвищу юридичну силу, а закони мають відповідати їй. Аналогічні положення визначені й у кримінальному законодавстві. Ці норми гарантують правову зумовленість та відповідність міжнародним угодам. Кримінально-правова заборона введення в оману суду чи іншого органу згідно зі ст. 384 КК України системно-правово зумовлена, ураховуючи обов'язковість інтернаціональних норм і забезпечуючи охорону відносин, що забезпечують умови для отримання достовірних доказів. Кримінальні норми ст. 384 КК України зумовлюють об'єктивну сторону, деталізація якої здійснюється відповідно до інших кодексів України [56; 64; 45].

У статті 1 КК України чітко зазначено, що процедура кримінального провадження в Україні визначається виключно кримінальним процесуальним законодавством країни. Додатково ч. 2 цієї статті передбачено, що кримінальне процесуальне законодавство України складається з положень Конституції,

міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а також КК України та інших законів країни [69]. Ці норми стають переконливим свідченням внутрішньої узгодженості законодавства в обраній сфері відповідно до Основного Закону. У КПК визначено загальні принципи (ст. 7), умови презумпції невинуватості та забезпечення доведеності вини (ст. 17), порядок захисту прав (ст. 20), а також права потерпілого і його представника, свідків, перекладачів, експертів та інших учасників процесу (гл. 4) [51]. Згідно зі статтею 3 порядок здійснення судочинства визначається Конституцією України, КАСУ та міжнародними договорами, обов'язковість яких затверджена Верховною Радою. Суди згідно з п. 1 ч. 1 ст. 9 та ч. 1 ст. 7 ухвалюють рішення відповідно до Конституції, законів та міжнародних договорів. У господарському процесі також передбачено, що судочинство в господарських судах відбувається відповідно до Конституції, Господарського процесуального кодексу, Закону про міжнародне приватне право, Закону про відновлення платоспроможності боржника чи визнання його банкрутом, а також міжнародних договорів [29; 56].

Отже, потреба врахування відповідних положень інших кодексів та законів, таких як частини статей Господарського процесу України та професійна оціночна діяльність, є важливою для розкриття сутності заборони, установлені статтею 384 КК України.

Міжнародний правовий чинник соціально-правової зумовленості кримінально-правової заборони передбачений ст. 384 КК України й займає важливе місце серед інших чинників соціально-правової зумовленості заборони введення в оману суду або іншого уповноваженого органу. Про це ми частково відзначали, коли посилалися на Конституцію України та на перелічені нами кодекси, які стосуються досліджуваної проблеми. Це стосується й міжнародно-правових актів, дозвіл на застосування яких дала Верховна Рада України. Важливо звернути увагу на те, що загальновизнані принципи та норми

міжнародного права мають певний пріоритет над національним (внутрішнім) законодавством. Це положення свідчить про те, що має бути відповідність норм кримінально-правової заборони, передбаченої ст. 384 КК міжнародно-правовим стандартам, що забезпечує міжнародне політико-правове визнання кримінально-правової політики України, а в цьому контексті – і кримінально-правової заборони за брехливі свідчення (ст. 384 КК України); належну якість національних кримінально-правових норм, зокрема передбачених ст. 384 КК України і практику їх застосування та їх відповідність високому рівню норм міжнародного права; здатність організації ефективного міжнародного співробітництва в кримінально-правовій протидії такому кримінальному правопорушенню.

У нашому аналізі важливо звернутися до міжнародно-правових норм, які стосуються чинного законодавства України про кримінальну відповідальність: це норми, які загалом складають стандарти прав людини (їх можна віднести до таких, які становлять гуманітарний стандарт); норми, що певною мірою можна віднести до таких, які складають стандарт безпеки фізичної особи.

Ми переконані, виходячи з аналізу міжнародно-правових актів, що такі акти і кримінально-правова заборона на брехливі свідчення пов'язані між собою, оскільки дотримання норм міжнародного права, що становлять гуманітарний стандарт, тобто гуманітарних вимог, не можливе без забезпечення безпеки фізичної особи, що у свою чергу має спиратися на дотримання прав людини і громадянина. Такий підхід, на наше переконання, дозволить проаналізувати міжнародну правову зумовленість заборони, передбаченої ст. 384 КК України.

Серед міжнародно-правових актів, що стосуються обговорюваної проблеми, слід виділити: 1) Міжнародний пакт про громадянські та політичні права та Факультативний протокол до нього [84]; Конвенцію про захист прав і основних свобод людини [53]. Відповідно до Загальної декларації прав людини, усі люди рівні перед законом і мають право на рівний захист

законом [41]. Положення цього документа гарантують право на справедливий судовий розгляд, включаючи право на визначення обвинувачення, виклик і допит свідків, користування перекладачем і не поневолюватися до давання свідчень проти самого себе [41].

Аналогічні норми закріплено в Міжнародному пакті про громадянські та політичні права [84] та Конвенції про захист прав людини [53], забезпечуючи невинуватість до доведення вини та право на адекватні процесуальні гарантії. Такі стандарти міжнародного права легітимізують обмеження прав людини в разі судового переслідування. Слід відзначити, що чинні міжнародно-правові акти, зокрема й зазначені, передбачають обов'язковість їхніх положень і визнають права людини як універсальні та невід'ємні. Дотримання таких стандартів визначає легітимність заходів, включаючи кримінальні, що обмежують права особи. Стаття 384 КК України, яка встановлює відповідальність за неправдиві повідомлення щодо злочину, має соціально-правове обґрунтування в потребі захисту від махінацій, що можуть завдати шкоди суспільству. Однак при ухваленні рішень суд розглядає та враховує ступінь тяжкості порушень, особистість обвинуваченого та обставини, що можуть пом'якшити чи загострити покарання. Важливо збалансувати підходи до криміналізації, дотримуючись загальнолюдських цінностей та правосудних принципів [16].

Отже, соціально-правова зумовленість кримінально-правової заборони, передбаченої ст. 384 КК України, включає в себе врахування міжнародно-правових чинників. Особлива увага приділяється міжнародним стандартам, які забезпечують легітимність обмеження прав людини в контексті кримінально-правової заборони. Треба вказати на важливість Міжнародного пакту про громадянські та політичні права та Конвенції про захист прав людини у визначенні прав та обов'язків осіб у кримінальному процесі. Ці документи гарантують рівність перед законом, право на рівний захист, а також права підозрюваного або обвинуваченого. Чинні міжнародно-правові акти не лише

дозволяють обмеження прав людини через кримінальне покарання, але й установлюють стандарти легітимності такого обмеження. Вони визначають підстави та межі для такого обмеження. Підкреслимо, що міжнародні акти залишають повноваження державам визначати певні обмеження прав і свобод людини у формулюванні кримінально-правової заборони, передбаченої ст. 384 КК. Легітимізація кримінально-правової заборони вказує, що специфіка структури заборони, передбаченої ст. 384 КК, відповідає міжнародно-правовим вимогам, що легітимізує цю заборону та підтверджує її відповідність міжнародним стандартам.

Висновки до розділу 1

1. Проблема кримінальної відповідальності за кримінальні правопорушення проти правосуддя за ст. 384 Кримінального кодексу України, не була безпосереднім предметом наукового аналізу, однак певні аспекти цієї проблематики аналізувались в наукових працях таких учених, як Л. Палюх, що розкрив за загальною тематикою кримінальну відповідальність за кримінальні правопорушення проти правосуддя; В. Нікітенко, М. Мельниченко та М. Шепітько, які з'ясували питання кримінальної відповідальності за фальсифікацію доказів та порядку одержання доказів у кримінальному провадженні.

2. Л. Палюх вказує, що об'єктом злочинів, передбачених статтями 384–386 КК, є суспільні відносини щодо здійснення судочинства, зокрема конституційного провадження та виконання судових рішень. На думку вченого, такий підхід вимагає додаткового обґрунтування унікального безпосереднього об'єкта. Він також підкреслює, що дискусійною є й позиція про вихід об'єкта такого виду злочину за межі діяльності тимчасових слідчих комісій Верховної Ради України та Вищої ради правосуддя. Він визначає об'єкт кримінального правопорушення

через джерела доказів та іншу інформацію з правовим значенням у судочинстві, проте й ці положення вимагають уточнень та обґрунтувань, оскільки не всі джерела доказів можуть бути віднесені до безпосереднього об'єкта правопорушення.

3. В. Нікітенко визначив загальне поняття «фальсифікації доказів». Він пропонує визначення родового об'єкта злочинів, передбачених ст.ст. 383, 384, 385, 386 КК, як порядок суспільних відносин у сфері здійснення правосуддя, вказує на потребу ретельного розгляду питань процесуально визначених доказів та їх віднесення до об'єкта злочину, а не предмета. Учений акцентує увагу, що не передбачено відповідальності за підміну та штучне створення доказів у цивільному, адміністративному та господарському судочинстві, що може викликати зацікавленість у подальшому аналізі цього питання.

4. У наукових працях М. Шепітька розглядається питання щодо основного та додаткового безпосереднього об'єкта кримінального правопорушення, передбаченого ст. 384 Кримінального кодексу України. Учений визначає основний об'єкт як суспільні відносини, пов'язані з формуванням доказів та іншої оціночної інформації, визначених через показання свідків, висновки експертів, переклади та оцінювання майна. Водночас він визнає додатковим об'єктом суспільні відносини, що об'єднують інтереси захисту та обвинувачення, а також інтереси підсудного, обвинуваченого та потерпілого від попереднього злочину. Учений акцентує увагу на формах суспільно небезпечного діяння, виділяючи активну дію або змішане діяння.

5. Однією з особливостей нашої наукової роботи є використання методу юридичної логіки «доказ від протилежного» для аналізу попередніх досліджень у галузі кримінального права, зокрема щодо ст. 384 Кримінального кодексу України. Тим самим здійснюється виявлення недоліків та прогалин у роботах попередніх науковців, зазначається відсутність розкриття ключових аспектів – таких, як поняття та соціально-правова зумовленість кримінального правопорушення, витоки та генеза

кримінальної відповідальності, родовий об'єкт, структура та об'єктивні й суб'єктивні ознаки.

6. Вивчення історичного аспекту кримінально-правової науки в контексті кримінальної відповідальності за брехливі свідчення є важливим науковим завданням, оскільки враховує періодизацію розвитку суспільства і державності. Це дозволяє структурувати історичний контекст, визначати ключові етапи в розвитку кримінально-правового законодавства та розглядати його еволюцію в різних соціально-політичних умовах. Ретельний аналіз періодів, включаючи часи Гетьманату та сучасний період, дає можливість виявити особливості впливу владних структур та соціокультурного середовища на формування кримінального законодавства. Цей підхід допомагає зрозуміти виклики та завдання для української кримінально-правової науки та визначає важливі напрямки для подальших досліджень в аналізованій сфері.

7. У ранній період розвитку Київської та Галицько-Волинської держав відсутність формалізованої кримінальної відповідальності за брехливі свідчення була характерною особливістю. У Київській Русі система доказів ґрунтувалася на взаємній довірі, і хоча в Руській Правді з'явилися протидійні механізми фальсифікації доказів, самостійна кримінальна відповідальність за завідомо неправдиві показання не передбачалася. У Галицько-Волинській державі формувалося кримінальне право з розумінням злочину як порушення правопорядку та загрози безпеці суспільства. Руська Правда була основним джерелом права, а судова система функціонувала під владою князівської адміністрації й судові функції виконувалися представниками влади.

8. Статут Великого князівства Литовського 1588 року розкриває ключові аспекти діянь неправдивого (фальшивого) свідка. Об'єкт і предмет злочину охоплювали суспільні відносини та неправдиві відомості, які потрапляють до суду. Об'єктивна сторона включала активні дії та місце вчинення – у суді. Суб'єктом визначалася фізична повнолітня особа, яка

мала християнські та добродесні якості, а суб'єктивна сторона характеризувалась умисною виною з прямим умислом.

9. У період Козацької доби кримінальне право в Україні визначалося писаними нормами, звичаєвим правом і судовою практикою, що регулювали кримінально-правові відносини. Збірник права та законодавство підтримували правопорядок, надаючи захист прав невинуватих. У період входження українських земель до складу Австро-Угорської імперії кримінальна відповідальність за брехливі свідчення суду регулювалася кримінальними уложеннями 1803 та його редакцією 1852 року, які передбачали кримінальну відповідальність за обмову та неправдиве повідомлення про злочин. У період національно-визвольних змагань (1917–1921 рр.) різноманітність законодавства свідчила про потребу консолідації та уніфікації правових норм. В окремих правових системах, до яких входили українські землі, в ті часи існувала кримінальна відповідальність за фальшиві свідчення.

10. Упродовж фактичної окупації України російськими більшовиками (1921–1991 рр.) кримінальна відповідальність за брехливі свідчення регулювалася різними редакціями кримінальних кодексів. Так, відповідно до кодексів 1927 та 1960 років злочини, пов'язані із завідомо неправдивими показаннями, підпадали під кримінальну відповідальність з карантинними позбавлення волі. Зміни 1983 року розширили об'єктивну сторону злочину та додали ознаку щодо обставин вчинення, проте у всіх редакціях відзначено кримінальну відповідальність за завідомо неправдиві показання з метою введення в оману.

11. Період відновлення незалежності України характеризується активним реформуванням законодавства, зокрема у сфері кримінальної відповідальності за брехливі свідчення (за нормами статті 384 КК України). Ця норма кримінального права визначає відповідальність за завідомо неправдиві показання та інші обмани в судовому процесі. З часом після первинного ухвалення були внесені зміни до неї через розширення її застосування за суб'єктами.

12. Доктринальні явища соціально-правової зумовленості кримінально-правової охорони за брехливі свідчення визначаються різноманітними аспектами. Учені вказують на потребу врахування соціальних, економічних, політичних, психологічних та інших чинників для повнішого розуміння потреби в кримінально-правовій охороні певних суспільних відносин. Важливість соціально-правової зумовленості визначається основною соціальною цінністю суспільних відносин та ефективністю правової охорони, а також потребою розгляду економічних, політичних, моральних та інших чинників, які спонукають до існування відповідних норм кримінального права. При цьому важливо не лише констатувати соціальну зумовленість, але й розкривати, як суспільна потреба відбивається в нормах кримінального права, та співвідношення цієї зумовленості з об'єктивними тенденціями розвитку суспільно-економічної формації та вимогами соціальної справедливості.

13. Зумовленість кримінально-правової заборони за ст. 384 КК не обмежується лише характеристиками самого вчиненого діяння. Заборона визначається не лише потребою протидії вчиненому, але й впливом цього діяння на суспільні відносини та істотність завданої шкоди. Наявність діяння лише визначає потребу в його протидії, але не автоматично встановлює кримінально-правову заборону. Замість цього заборона буде встановлена лише в разі, якщо суспільні відносини, порушені діянням, уважатимуться настільки важливими, що загроза, яку вони несуть, вимагає застосування кримінальної репресії. Такий підхід відображає потребу криміналізації лише в разі серйозної загрози суспільному порядку чи безпеці.

14. У стародавній Англії еволюція ставлення до брехливого свідчення відзначалася з початкового періоду, коли це розглядалося як гріх і підлягало духовному покаранню, до подальших етапів, коли воно стало злочином. Початково це вважалося гріхом перед Богом, але з часом стало ширшим поняттям, включаючи в себе різні сфери життя та юрисдикції. Зміни відбувалися під впливом релігійних, соціальних і правових трансформацій,

зокрема під час Реформації, коли духовні суди втратили свою юрисдикцію, і брехливе свідчення підпало під судові процедури звичайних кримінальних судів.

15. Юридична відповідальність за брехливі свідчення є явищем, що виявляє тенденцію до поширення та є кримінальним правопорушенням. Однак таке правопорушення і супроводжувальна його заборона не можуть бути універсально віднесені до загального стандарту. Підтримуючи ідею, що передумовою для криміналізації, зокрема за ст. 384 КК України, є збалансованість позитивних та негативних наслідків, важливо враховувати переваги соціальних результатів, які можуть впливати із застосування норм кримінального права за цією статтею порівняно з можливими негативними соціальними наслідками від криміналізації конкретних діянь. Загалом важливим є збалансований підхід в ухваленні рішень щодо криміналізації з урахуванням соціальних наслідків цього процесу.

16. Соціально-правова зумовленість кримінально-правової заборони, яка міститься в ст. 384 КК України, враховує міжнародно-правові аспекти. Так, Міжнародний пакт про громадянські та політичні права та Конвенція про захист прав людини, визначають основні принципи рівності перед законом, право на рівний захист та права підозрюваного або обвинуваченого в кримінальному процесі. Ці документи гарантують легітимність обмеження прав людини через кримінальне покарання, установлюють стандарти легітимності та підстави для такого обмеження. Важливо відзначити, що дотримання норм міжнародних актів у більшості випадків належить до компетенції суверенних держав, а не міжнародних інституцій, що в повному обсязі стосується й визначення меж обмежень прав і свобод людини при формулюванні кримінально-правових заборон. Легітимізація кримінально-правової заборони, передбаченої ст. 384 КК України, свідчить про її відповідність міжнародним стандартам та легітимізує цей правовий захід.

Розділ 2

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ ОБ'ЄКТИВНИХ ТА СУБ'ЄКТИВНИХ ОЗНАК КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ ЗА БРЕХЛИВІ СВІДЧЕННЯ

2.1 Об'єктивні ознаки правопорушення введення в оману суду або іншого уповноваженого органу

Як свідчить аналіз джерел кримінального права, питанню об'єктивної сторони кримінального правопорушення як загально-теоретичній і практичній проблемі присвячено значну кількість наукових праць [80, с. 95–100; 93, с. 62–64]. Це полегшує нам дослідження об'єктивної сторони кримінального правопорушення за брехливі свідчення. У той же час слід звернути увагу на думку В. Матвійчука, що «до об'єктивної сторони складу кримінальних правопорушень відносить такі ознаки: діяння (дія або бездіяльність), наслідки вчинення діяння, необхідний причинний зв'язок між діянням та наслідками, що настає, місце, час, спосіб вчинення кримінального правопорушення, знаряддя, засоби, обстановка вчинення діяння та джерело вчинення кримінального правопорушення» [75, с. 213–214].

Можна згодитися із твердженням, що визначає об'єктивну сторону як зовнішній аспект дії або бездіяльності, що відображає вчинення конкретної дії чи бездіяльності, передбаченої КК України, що спричиняє або може призвести до настання суспільно небезпечних наслідків і характеризується наявністю потрібного причинного зв'язку між учиненням та виникненням наслідку. Також це включає час, місце, обставини, спосіб, знаряддя та засоби, а також джерело скоєння злочину [93, с. 62–63].

Не можна заперечувати позицію, що «в ознаках об'єктивної сторони кримінального правопорушення виявляються як фактичні, так і соціальні властивості кримінального правопорушення, насамперед його суспільна небезпечність. Ті ознаки об'єктивної сторони діяння, які властиві всім кримінальним правопорушенням, вивчаються Загальною частиною кримінального права, а ті індивідуальні ознаки об'єктивної сторони кримінального правопорушення, які властиві вже конкретному діянню – Особливою частиною» [93, с. 63].

Прийнято поділяти ознаки об'єктивної сторони злочину на обов'язкові та факультативні, де перші включають дії (чи бездіяльність), які є вирішальними для вчинення будь-якого злочину, оскільки без конкретних дій суспільно небезпечна поведінка не може мати місце [93, с. 63]. З іншого боку, факультативні ознаки необхідні лише для конкретних видів злочинів і можуть включати суспільно небезпечні наслідки, причинний зв'язок, місце, час, спосіб, засоби, знаряддя, обставини та джерела вчинення злочину [93, с. 63].

Зовнішню сторону кримінального правопорушення за статтею 384 КК України ще не досліджено достатньо, і це є складним завданням із численними дискусійними питаннями в юридичному контексті. Проблеми в дослідженні зумовлені спробами механічного застосування чи тлумачення норм з інших законодавчих актів, відсутністю роз'яснень термінів і тяжінням до докладного аналізу. Наше дослідження спрямоване на визначення та наукове обґрунтування об'єктивних ознак кримінального правопорушення за брехливі свідчення. Ми намагатимемося врахувати позитивні аспекти, послідовно визначити обов'язкові ознаки та здійснити кваліфікацію дій, що відповідають цьому правопорушенню. Наш підхід спрямований на найбільш повне та систематичне розглядання об'єктивної сторони цього злочину, ураховуючи його зовнішні прояви та спосіб вчинення.

Наш аналіз виявив обмеженість розуміння ознак об'єктивної сторони кримінального правопорушення, яке

передбачене ст. 384 КК України. Для розширення такого розуміння існує нагальна потреба уточнити термінологію, використану законодавцем в аналізованій нами статті КК України, адже поглиблене розуміння категорій у контексті кримінального права України, їх роль та значення у судовій практиці, а також виявлення можливих прогалин у їх розумінні чи застосуванні може бути корисним для подальшого розвитку теорії та практики права.

Корисним для нашого аналізу є звернення до законодавчих і доктринальних положень, які визначають поняття в контексті таких категорій – досудове розслідування, досудове слідство, судове провадження та інші, які будуть визначені відповідно до відповідних норм законів України [69]. Проблематика, що стосується Вищої ради правосуддя та тимчасових слідчих комісій Верховної Ради України, розглядається через аналіз норм законів України «Про судоустрій та статус суддів» [122], «Про Вищу раду правосуддя» [110] та «Про регламент Верховної Ради України» [120].

Погляди на об'єктивну сторону кримінального правопорушення, визначеного ч. 1 ст. 384 КК, різноманітні. Так, А. Беніцький та Р. Шехавцов визначають об'єктивну сторону злочину через неправдиві показання свідка чи потерпілого, неправдивий висновок експерта та неправдивий звіт оцінювача під час провадження різних видів досудового розслідування або в суді [37].

В. Тютюгін розглядає об'єктивну сторону як формальну, визначаючи її в неправдивих показаннях свідка чи потерпілого, неправдивому висновку експерта та неправильному перекладі. На думку вченого, неправдиві показання свідка чи потерпілого охоплюють передання недостовірних відомостей про факти та обставини, важливі для справи. Неправдивий висновок експерта виникає, якщо в ньому неправильно викладено хід дослідження, зроблено завідомо неправильні висновки або перекручено факти та обставини. Неправдивий переклад означає неправильне передання показань, документів

чи інших матеріалів, що підлягають перекладу. Важливо відзначити, що згідно з твердженням В. Тютюгіна відповідальність за ст. 384 КК настає лише в разі активної поведінки, тобто дій свідка, потерпілого, експерта чи перекладача, які повідомляють неправдиві відомості стосовно обставин справи. Невчинення таких дій, тобто бездіяльність чи відмова від давання показань, не підпадає під статтю 384 КК України. Додатково зазначається, що злочинні дії мають бути вчинені в конкретній обстановці, такій як провадження дізнання, досудового слідства чи розслідування тимчасовою слідчою чи спеціальною тимчасовою слідчою комісією Верховної Ради України [52].

При цьому слід ураховувати, що в сферу правосуддя (у широкому розумінні) закон включає і діяльність, яка пов'язана з виконанням функцій цих органів. Тому експерт і перекладач попереджаються про відповідальність за завідомо неправдивий висновок чи переклад не тільки на стадії дізнання, досудового слідства чи судочинства, а й тоді, коли беруть участь у виконавчому провадженні (ст.ст. 14, 45 Закону України «Про виконавче провадження»); а також відповідальність за ст. 384 КК можлива, якщо свідка, потерпілого, експерта та перекладача в установленому законом процесуальному порядку було попереджено про кримінальну відповідальність за давання неправдивих показань (ст.ст. 167, 171, 302 КПК, ст. 5 ЦПК), неправдивий висновок (ст.ст. 196, 205, 53 ЦПК) або неправдивий переклад (ст.ст. 128, 285 КПК, 55 ЦПК). Відсутність такого попередження і належного процесуального його оформлення виключають відповідальність за ст. 384 КК [52, с. 1008–1009].

Подальший аналіз об'єктивної сторони складу кримінального правопорушення, визначеного в ст. 384 КК, виконаний В. Тютюгіним, надає додаткові уточнення до попередніх положень. Спираючись на нормативну базу, автор стверджує, що об'єктивна сторона цього злочину виявляється у вчиненні активних дій, а саме: а) наданні неправдивих показань свідка чи потерпілого; б) формулюванні неправдивих висновків експерта; в) представленні недостовірного звіту оцінювача

щодо оцінки майна; г) виконанні неправильного перекладу, здійсненого перекладачем.

Ст. 384 КК України передбачає відповідальність за кримінальне правопорушення з формальним складом, що визнається закінченим з учиненням будь-якої вказаної дії. Відповідальність за цю статтю настає в разі подання неправдивих показань, висновку, звіту або перекладу, тобто інформації, що не відповідає дійсності. Показання свідка чи потерпілого є неправдивими, якщо містять недостовірні відомості про факти, що мають значення для справи. Експертний висновок вважається неправдивим, якщо в ньому невірно представлено хід дослідження, зроблені завідомо неправильні висновки чи перекручені факти. Звіт оцінювача вважається неправдивим, якщо в ньому недостовірно визначено вартість майна, використані неналежні ціни чи оцінено інше майно. Переклад вважається неправильним, якщо неадекватно передає відомості, документи чи інший матеріал, що підлягає перекладу. Злочин може вчинятися лише через активну поведінку – дії свідка, потерпілого, експерта, оцінювача або перекладача, які повідомляють неправдиві відомості щодо обставин провадження. Невиконання цих дій (бездіяльність), що виявляється в утриманні фактів чи обставин у показаннях, висновку, звіті або перекладі, не є основою для кваліфікації за ст. 384 КК України, адже це одна з форм відмови від давання показань (згідно зі ст. 385 КК України). Відповідальність за цією статтею настає лише за наявності попередження особи про кримінальну відповідальність за подання неправдивих відомостей, висновку, оцінювання майна чи переклад.

В. Осадчий, С. Чернявський стверджували, що «Об'єктивна сторона злочину виявляється в неправдивому показанні свідка чи потерпілого, неправдивому висновку експерта, які складені для подання або наданні органу, що здійснює досудове розслідування, виконавче провадження, Вищій раді правосуддя, тимчасовій слідчій чи спеціальній тимчасовій слідчій комісії Верховної Ради України; поданні недостовірних або

підроблених доказів; неправдивому звіті оцінювача про оцінку майна; неправильному перекладі, зробленому перекладачем у таких самих випадках [45, с. 958]. Також ці ж науковці переконували, що неправдиві показання, висновок, недостовірні або підроблені докази, неправдивий звіт оцінювача про оцінку майна, неправильний переклад мають визнаватися злочином за умови, що вони можуть впливати на неправильне ухвалення рішення.

Особа, викликана як свідок, зобов'язана прибути за викликом і давати правдиві показання під час досудового розслідування та судового розгляду. Потерпілий має право давати пояснення, показання або відмовитися це робити. Він може бути допитаний про обставини, які підлягають установленню в даному кримінальному провадженні, про факти, що характеризують особу обвинуваченого або підозрюваного, та його взаємовідносини з ними. Перед допитом свідок і потерпілий попереджаються про кримінальну відповідальність за надання завідомо неправдивих показань. Коли ці особи дають показання, які не відповідають об'єктивній реальності, – це завідомо неправдиві показання. Злочин вважається закінченим, коли особа, яка була попереджена про кримінальну відповідальність за надання завідомо неправдивих показань, дала такі показання.

Експертизу ініціює експерт на замовлення сторін у кримінальному провадженні або виконавчого органу, якщо для розкриття обставин, важливих для кримінального провадження, необхідні спеціалізовані знання. Проведення експертизи стосовно питань права є недопустимим. Експерт висловлює свої висновки в особистому порядку та несе особисту відповідальність за їхню достовірність. Якщо цей висновок не відповідає реальним обставинам справи, такі дії кваліфікуються як завідомо неправдивий висновок експерта. Злочин вважається закінченим, коли експерт, який був попереджений про кримінальну відповідальність за відомо неправдивий висновок, такий висновок надав. Коли експертиза проводиться в експертній установі, експерт у вступній частині висновку зазначає,

що він попереджений про кримінальну відповідальність за завідомо неправдивий висновок і підтверджує це своїм підписом [45, с. 959].

В. Осадчий та С. Чернявський стверджують, що ГПК, ЦПК та КАСУ виключають проведення експертизи з питань права. Зокрема ст. 98 ГПК визначає, що експерт може досліджувати лише ті обставини, які становлять предмет доказування і вимагають спеціалізованих знань експерта, але не можуть бути предметом висновку експерта питання права. Вони також зауважують на можливості залучення експерта з питань права, який зобов'язаний з'явитися до суду за його викликом та надавати роз'яснення. Додатково, автори доводять, що при оцінюванні майна, зокрема під час виконавчого провадження, державний виконавець може призначити оцінювача. Оцінювач несе кримінальну відповідальність за недостовірну або необ'єктивну оцінку майна та має бути попереджений державним виконавцем. Якщо оцінювач надає завідомо неправдивий звіт про оцінку майна, злочин вважається закінченим. Також правильно вказується, що згідно зі ст. 68 КПК у разі потреби в кримінальному провадженні перекладач слідчий суддя чи суд можуть залучити перекладача. Державний виконавець або сторона у виконавчому провадженні також можуть залучити перекладача, і той бере участь і в цивільному судочинстві [45].

Правила щодо перекладача поширюються на особу, запрошену до участі у процесі для роз'яснення знаків німого або глухого (сурдоперекладача). Слідчий, голова в суді (суддя), роз'яснює перекладачеві його обов'язки і попереджає про кримінальну відповідальність за завідомо неправильний переклад. Якщо перекладач, будучи попередженим про кримінальну відповідальність, здійснює завідомо неправдивий переклад, злочин вважається закінченим [45, с. 959–960]. В. Осадчий, С. Чернявський стверджують, що «особа має попереджатися про кримінальну відповідальність за подання завідомо недостовірних або підроблених доказів. Подання попередженого про це особою таких доказів вичерпує склад злочину»

[45, с. 960]; М. Шепітько заявляє, що «злочин, передбачений ст. 384 КК, за конструкцією об'єктивної сторони належить до злочинів із формальним складом... законодавець... обмежився вказівкою лише на суспільно небезпечне діяння опис об'єктивної сторони даного злочину здійснено в диспозиції ст. 384 за допомогою таких нормативних формулювань, які вказують на діяння: «завідомо неправдиве показання...», «завідомо неправдивий висновок...», «завідомо неправдивий звіт...», «завідомо неправильний переклад...» [166, с. 70–71].

Справедливо визнати, що «зазначені дії мають свій зміст і можуть утворювати системотвірні елементи окремих складів злочинів, які хоча схожі за соціальною природою, але мають і відмінності. Ці злочини включені в одну диспозицію норм Кримінального кодексу, оскільки мають схожі та різні ознаки» [166, с. 71]. М. Шепітько також указує, що з урахуванням формального складу, достатнього для встановлення ознак розслідуваного злочину та його об'єктивної сторони, важливо визначити проблему вчинення злочину за ст. 384 КК, включаючи спосіб та обстановку його вчинення [166, с. 71]. Зокрема автор зазначає, що «суспільно небезпечне діяння, зазначене в диспозиції статті, тобто обман, впливає з тлумачення термінів «неправдивий», «неправильний»». Щодо обставин вчинення дії, ця ознака також вказана в статті: «під час провадження дізнання...», «досудового слідства», «виконавчого провадження...», «в суді...». М. Шепітько підкреслює, що «перераховані дії не лише альтернативні за видом виконання, але й за суб'єктом вчинення, оскільки кожен суб'єкт може вчинити лише те діяння, яке відповідає його процесуальним правам і обов'язкам» [166, с. 71]. Науковець далі підкреслює важливість того, що «показання, висновок, звіт та переклад мають мати матеріалізовану форму у вигляді документів, таких як протоколи та їх додатки, а також в інших формах, передбачених процесуальним законом» [166, с. 71].

Н. Алексеева вказує, що злочин, описаний у ст. 384 КК України, включає в себе альтернативні дії, такі як завідомо

неправдиве показання свідка чи потерпілого, завідомо неправдивий висновок експерта, завідомо неправдивий звіт оцінювача про оцінку майна, та завідомо неправильний переклад, вчинені під час провадження різних процесуальних дій. Учена зауважує, що для притягнення до кримінальної відповідальності за цю статтю не обов'язкове вчинення всіх вказаних дій однією особою. Зазначається також, що учасники процесу виконують лише свої власні обов'язки. Але вона не погоджується з М. Шепітьком у питанні попередження свідка, експерта та перекладача перед учиненням зазначених дій, вважаючи, що процесуальні обов'язки мають бути документально зафіксовані у відповідних документах. Н. Алексеева висловлює свою позицію щодо характеру завідомо неправдивих показань, додавши елементи обману та спілкування, заявляє, що спосіб вчинення не є обов'язковою ознакою об'єктивної сторони злочину за ст. 384 КК України [1].

Досудове розслідування розпочинається з фіксації інформації в Єдиному реєстрі досудових розслідувань та може завершитися кількома способами: закриття кримінального провадження прокурором, подання клопотання про звільнення особи від кримінальної відповідальності, подання обвинувачення до суду прокурором чи висунення клопотання щодо застосування примусових заходів медичного або виховного характеру. Виконавче провадження, визначене в Законі України «Про виконавче провадження», є послідовністю дій, спрямованих на примусове виконання рішень. Це розпочинається з отримання виконавчого документа, де заява стягувача чи прокурора щодо примусового виконання рішень фіксується як початок виконавчого провадження. Зазначається, що це також можуть бути інші документи від суду, Національного агентства України або ухвала про надання дозволу на примусове виконання рішення іноземного суду. Завершення виконавчого провадження відбувається через внесення відповідної постанови виконавцем. Така постанова може включати в себе визнання судом відмови від примусового виконання судового

рішення, затвердження мирової угоди або інші рішення відповідно до законодавства [109].

Проведення розслідування слідчою комісією Верховної Ради України як ситуація вчинення кримінального правопорушення, описаного у ст. 384 КК України, вимагає вивчення нормативно-правового регулятивного законодавства, що регулює цю сферу. Згідно з положеннями ст. 19 Закону України «Про тимчасові слідчі комісії, тимчасові спеціальні комісії Верховної Ради України» від 19 грудня 2019 року № 400-IX, установлюються основні принципи та порядок функціонування аналізованих комісій [123].

Згідно зі ст. 19 аналізованого Закону особи, які запрошені для надання показань як свідки чи експерти, попереджаються в письмовій формі про кримінальну відповідальність за дії, зазначені у ч. 2 ст. 23 цього Закону [123]. Зазначено, що під час розслідування слідчою комісією особи, які надають завідомо неправдиві показання, висновок експерта або неправильний переклад, несуть відповідальність згідно із законом [123]. Важливо підкреслити, що вивчення судових проваджень передбачає обов'язкову ознаку у вигляді суспільно небезпечного діяння. В. Нікітенко підтримує позицію, що обов'язковим є лише суспільно небезпечне діяння, решта ознак є факультативними [166, с. 91]. На його думку, різні види документів та висновків хоча й мають різне процесуальне походження та значення, але можуть бути фальсифіковані однаковим чином [91]. Додатково слід підкреслити важливість забезпечення учасників судового процесу і експертів правильною інформацією про кримінальну відповідальність за завідомо неправдиві висновки чи показання [1, с. 112; 91, с. 103].

Також В. Нікітенко вказує на справедливість того, що звіт про оцінку майна як один із засобів встановлення доказів не є самостійним джерелом, і наголошує на його значущості в розгляді судових справ [91, с. 122]. Він також визначає об'єктивну сторону злочину за ст. 384 КК України через учинення таких дій, як завідомо неправдиве показання, висновок

експерта, звіт оцінювача та неправильний переклад [91, с. 122]. Важливою є думка вченого щодо завершення злочину, де вказується, що факт надання завідомо неправдивих даних є ключовим для закінчення злочину незалежно від подальшого вирішення судового рішення [91, с. 122]. Позитивним є доповнення ч. 1 ст. 384 КК, внесене змінами до законодавства, яке включає дії, такі як складення завідомо неправдивих показань свідка, потерпілого, висновок експерта, а також подання недостовірних або підроблених доказів [91, с. 123].

Ст. 10 Закону України від 12 липня 2001 р. № 2658-III «Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні» встановлює, що оцінювання майна здійснюється на підставі ухвали суду [118]. Оцінювання майна обов'язкове в разі створення підприємств на базі державного або комунального майна, реорганізації, банкрутства, ліквідації підприємств із державною часткою майна, а також в інших випадках, передбачених законом. Незалежне оцінювання майна є обов'язковим при заставі державного чи комунального майна, внесенні науковими установами у статутний капітал господарських товариств, а також в інших випадках, передбачених законодавством [118].

Звіт, підписаний оцінювачами, є документом, що визначає вартість майна та підтверджує проведені процедури оцінювання. Вимоги до його змісту ідентичні вимогам до висновку експерта. Згідно зі ст. 32 Закону та ст. 20 Закону України «Про виконавче провадження» оцінювач аналогічно до експерта несе відповідальність, включаючи кримінальну, за подання завідомо недостовірних звітів про оцінку майна. Науковці також зазначають можливість подання оцінювачем завідомо неправдивого звіту під час правосуддя, підкреслюючи важливість попередження його про можливі наслідки. Пропозиції щодо змін у законодавстві стосовно визначення обставин вчинення злочину, зокрема відносно оцінювача, визнаються обґрунтованими та підтриманими законодавчими ініціативами. Щодо способу вчинення злочину, тут існують

деякі дискусійні питання, зокрема щодо ролі умовчування істини в рамках злочину. Такі дебати відображають різні погляди на специфіку бездіяльності та активності у вчиненні правопорушень, що може вплинути на їх кваліфікацію в контексті ст. 384 КК України [91; 109; 166].

М. Мельниченко наголошує на тому, що в разі завідомо неправдивого висновку експерта можна застосувати статті 101, 102 КПК, уважаючи, що діяння визнається закінченим злочиним після того, як експерт складе письмовий висновок, підпише його та представить. Також він наголошує, що попередження про кримінальну відповідальність за завідомо неправдивий висновок є обов'язковим для притягнення експерта до відповідальності. У випадку неправильного перекладу важливо визнавати його закінченим злочиним після підписання перекладачем протоколу допиту, оскільки згідно зі статтею 68 КПК перекладач має посвідчувати правильність перекладу своїм підписом. У випадку з сурдоперекладачем, хоча хід допиту фіксується відеозаписом, перекладач все одно підписує протокол допиту, і тому неправильний переклад вважається закінченим від моменту його підписання. Науковець також висловлює думку щодо суспільно небезпечного діяння, передбаченого у статті 384 КК України, розмежовуючи повторне вчинення злочину від продовжуваності. Він стверджує, що особа, яка дає завідомо неправдиві показання на різних етапах кримінального провадження, має єдиний злочинний намір. М. Мельниченко розглядає проблему вдосконалення формулювання обставин вчинення злочину за статтею 384 КК України, вказуючи на невирішеність цього питання. Він пропонує врахувати умови вчинення злочину «під час кримінального провадження» для більш точного визначення ситуації вчинення злочину за цією статтею [82].

Із метою з'ясування об'єктивної сторони кримінального правопорушення, передбаченого ст. 384 КК, та її ознак потрібно виділити позитивні й негативні положення в поглядах авторів на цю проблему. Так, стосовно позитивних положень щодо

розуміння об'єктивної сторони та її ознак у поглядах авторів слід віднести таке: 1) такі думки А. Беніцького та Р. Шехавцова, як «інформація, що не відповідає дійсності», а також використання ними таких сполук, як «під час» [37, с. 687], дають можливість вести мову про таку ознаку об'єктивної сторони складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 384 КК, як обстановка вчинення цього діяння. Також такий підхід науковців спонукає нас до роздумів, що в цьому випадку така ознака, як час учинення цього складу кримінального правопорушення є фактично несамостійною ознакою цього діяння, а лише наочним показником обстановки вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 384 КК України. Важливою є також використана цими авторами положення «інформація, що не відповідає дійсності», яка може бути використана для позначення предмета цього складу кримінального правопорушення; твердження В. Тютюгіна стосовно того, що «склад кримінального правопорушення, передбачений ст. 384 КК, є формальний, а його об'єктивна сторона полягає в одній з таких дій: неправдиві показання свідка чи потерпілого; неправдивому висновку експерта; неправильному перекладі здійсненому перекладачем. Злочин вважається закінченим з моменту вчинення будь-якої з цих дій» [52, с. 1108].

У подальшому в коментарі до КПК та КК України В. Тютюгін певною мірою усуває недоліки стосовно кількості форм кримінального правопорушення, передбаченого ст. 384; В. Осадчий, С. Чернявський пропонують цікаві положення, що «неправдиві показання, висновки, недостовірні або підроблені докази, неправдивий звіт оцінювача про оцінку майна, неправильний переклад, зроблений перекладачем можуть визнаватися злочином за умови, якщо вони можуть впливати на неправильне ухвалення рішення» [45, с. 958]. Також слід послуговуватися процедурними питаннями, які розкривають ці науковці [45, с. 959–960]. Так, М. Шепітько слушно доводить, що зазначені в ст. 384 КК України діяння (на наше переконання – дії), маючи визначений зміст, можуть служити як ключові складові

окремих кримінальних правопорушень, які у свою чергу можуть бути розглянуті як системотвірні чинники. Ці склади злочинів, характеризуючись схожістю за соціальною природою, включають в себе аналогічні та відмінні ознаки, що робить їх здатними впливати на структуру кримінального законодавства. Однак, враховуючи взаємодію цих елементів, важливо визнати, що вони можуть міститися в одній диспозиції норм, яка визначає кримінальну відповідальність [166, с. 31]. Має сенс думка цього науковця, що в ст. 384 КК України є такі ознаки об'єктивної сторони складу злочину, як спосіб і обстановка [166, с. 71]. Слід погодитися з твердженням М. Шепітька, що спосіб є ознакою кримінального правопорушення, передбаченого ст. 384 КК, але, на наше переконання, лише в сучасній редакції цієї статті, оскільки лише зараз йдеться про введення в оману суду або іншого уповноваженого органу [52]. Одночасно слід прийняти думку М. Шепітька, що «всі альтернативні діяння (а не лише переконання, дії), описані в диспозиції цієї статті (ст. 384 КК України), є альтернативні за суб'єктом їх учасників» [166, с. 71]; Н. Алексеева справедливо заявляє, що «ознаками об'єктивної сторони злочину, передбаченого ст. 384 КК України, є альтернативні діяння (на наше переконання – дії)... та обстановка вчинення злочину... під час провадження...» [1, с. 97–98]. Слід погодитися з ученою, що «має бути документальність попередження про відповідальність у процесуальних документах» [1, с. 105].

В. Нікітенко правильно вказує на те, що хоча документи та висновки експертів у кримінальному провадженні, а також переклад, звіт про оцінку майна та письмові докази в цивільній чи господарській юрисдикції можуть мати різне походження та значення, але методи їх фальсифікації однакові [91, с. 106]. Слушною є його думка про те, що положення ч. 4 ст. 212 Кодексу адміністративного судочинства України, ч. 5 ст. 231 ЦПК та ч. 3 ст. 312 ГПК передбачають розгляд питання про наявність перешкод для допиту свідка, а у відсутності таких перешкод суд повідомляє його про кримінальну відповідальність за завідомо

неправдиві показання, що є кримінальним порушенням згідно зі ст. 384 КК України. У судовому розгляді цивільних, адміністративних та господарських справ згідно з ч. 7 ст. 101 Кодексу адміністративного судочинства України, ч. 7 ст. 99 ГПК та ч. 7 ст. ЦПК експерт повідомляється під розписку про можливу кримінальну відповідальність за завідомо неправдивий висновок (ст. 384 КК України) [91, ст. 121]. Важливою є позиція В. Нікітенка, який вказує, що звіт про оцінку майна за будь-якою формою судочинства не є окремим джерелом доказів, і, навіть якщо змістовно близький до висновку експерта, він не може його замінити [91, с. 122]. Справедливо підтримати думку вченого, що об'єктивна сторона злочину за статтею 384 КК виражається у вчиненні одного з приведених дій, і кожна з цих дій утворює закінчений злочин, завершений моментом подання завідомо неправдивих показань, висновку, звіту про оцінку майна або неправильного перекладу, незалежно від виявлення цих порушень до винесення судового рішення [91, с. 122].

Відповідальність за злочин, передбачений ст. 384 КК України, настає за двома умовами. По-перше, інформація в показаннях, висновку, звіті чи перекладі має стосуватися фактів та обставин, що мають значення для кримінального або цивільного провадження. По-друге, особи, які дають ці висновки, мають бути попереджені про кримінальну відповідальність за давання неправдивих показань [67, с. 311; 137, с. 1144]. Важливим є твердження В. Нікітенка, що звіт про оцінку майна є документом, який містить висновки та підтверджує виконавчі процедури оцінки, а оцінювач несе відповідальність, зокрема кримінальну, за подання завідомо недостовірного звіту [91, с. 126; 21; 17]. Учений також вказує, що у ст. 384 КК України не зазначено спосіб вчинення злочину, але він впливає зі змісту статті, що робить його обов'язковим для визначення відповідно до теорії кримінального права [91, с. 127]. Замовчування фактів у показаннях, висновку, звіті чи перекладі не підпадає під ст. 384 КК України, але може бути кваліфіковане

як бездіяльність чи відмова від надання показань за ст. 385 КК України [67, с. 1143; 137, с. 310].

Висновок В. Нікітенка щодо злочину за ст. 384 КК України є позитивним через визначення основних характеристик цього злочину. Зокрема він указує, що це предметний злочин, який вчиняється лише активними діями, має формальний склад і обов'язково пов'язаний з певною обстановкою [91, с. 128]. М. Мельниченко додатково наголошує, що злочин за ст. 384 КК має формальний склад [66, с. 77], а також підкреслює, що завідомо неправдиві показання є процесуальним джерелом доказів у кримінальному провадженні, а момент їх закінчення пов'язаний з фіксацією у протоколі процесуальних дій [66, с. 92]. Учений також правильно визначає момент закінчення завідомо неправдивих показань, зазначаючи, що це стається з моменту завершення допиту особи [66, с. 92]. Він поділяє думку, що експертний висновок визнається закінченим злочином від моменту складання та передання [66, с. 92]. Також слід прийняти думку М. Мельниченка про закінчення неправильного перекладу, яке настає від моменту посвідчення перекладачем правильності свого перекладу, яке зафіксовано у протоколі допиту [82, с. 93].

Щодо негативних положень, які стосуються поняття об'єктивної сторони кримінального правопорушення та її ознак, у поглядах авторів слід віднести такі: А. Беніцький, Р. Шехавцов, А. Бойко, характеризуючи об'єктивну сторону кримінального правопорушення, передбаченого ст. 384 КК, звертаються до законодавства про кримінальну відповідальність, яке відійшло в історію. Також ці науковці замість аналізу об'єктивної сторони цього кримінального правопорушення та виділення ознак прояву діяння, передбачено ст. 384 КК, зважилися до повторення диспозиції ч. 1 цієї статті [37, с. 686–687; 52, с. 1119]. Такий підхід цих фахівців не може мати значення для теорії кримінального права та правозастосовної практики в означенні нами сфері; В. Тютюгін, розкриваючи умови кримінальної відповідальності за ст. 384 КК

робить посилання на законодавство, яке відійшло в історію [52, с. 1008–1009]. У подальшому своєму дослідженні вчений не розкриває такої дії, як завідомо недостовірні або підроблені докази; В. Осадчий та С. С. Чернявський не розкривають ознак об'єктивної сторони складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 384 КК України, а лише вдаються до переписування диспозиції ч. 1 ст. 384 КК України [45, с. 958]; М. Шепітько, на наше переконання, дещо некоректно зазначає, що «опис об'єктивної сторони даного злочину... обмежився вказівкою лише на суспільно небезпечне діяння... за допомогою таких нормативних формулювань, які вказують на діяння: «завідомо неправдиве показання»..., «завідомо неправдивий висновок»..., «завідомо неправдивий звіт»..., «завідомо неправдивий переклад...» [166, с. 70, 71].

Це твердження М. Шепітька не спирається на описання диспозиції ст. 384 КК України за 2011 рік, оскільки в ній називаються форми прояву злочину, а також час учинення цього злочину, а також зі змісту диспозиції цієї статті стає зрозумілим, що цей злочин вчиняється через дії, а не діяння (дією або бездіяльністю). Також тут ідеться про обставини вчинення злочину, оскільки відбувається збіг події злочину з обставинами часу його вчинення... [166, с. 71]. Слід погодитися з думкою М. Шепітька, що «всі альтернативні діяння (тобто дії), описані в диспозиції цієї статті... є альтернативні за суб'єктом їх учинення» [166, с. 71].

Н. Алексеева необґрунтовано стверджує, що «у ст. 384 КК є три альтернативні діяння...» [166, с. 98]. Не можна прийняти твердження М. Шепітька та Н. Алексеевої про те, що вчинення дій, описаних у статті 384 КК України, може мати різні форми, включаючи змішані. Останній випадок може включати активні дії перекладача, який свідомо надає неправильний переклад, частково замовчуючи правду, або подає правдиву інформацію, приховуючи частину іншої правдивої інформації [1, с. 105; 166, с. 108–109]. Помилковим є твердження Н. Алексеевої, що «спосіб не є обов'язковою ознакою об'єктивної сторони

злочину, передбаченого ст. 384 КК» [1, с. 107]; не є обґрунтованою й позиція В. Нікітенка, яка підтримує думку В. Шепітька, що для злочинів з формальним складом обов'язковою ознакою є лише суспільно небезпечне діяння. Усі інші ознаки є факультативними» [166, с. 68–69]. Слід розуміти, що всі ознаки, які є в конкретному кримінальному правопорушенні, зокрема передбаченому ст. 384 КК України, є обов'язковими.

Не можна погодитися з твердженням В. Нікітенка, що проведення розслідування тимчасовою слідчою чи спеціальною слідчою комісією Верховної Ради України не підпадає під будь-яку форму судочинства. Його думка ґрунтується на тлумаченні родового об'єкта кримінального правопорушення як відносин, що забезпечують охорону судочинства, а не відносин правосуддя [91, с. 125].

Таке судження не відповідає приписам Закону України «Про Вищу раду правосуддя» [110]. Перш за все згідно з ч. 1 ст. 1 цього Закону вона забезпечує незалежність судової влади, а згідно ст. 2 цього ж Закону схвалює рішення про звільнення судді з посади (п. 6), уживає заходів щодо забезпечення... незалежності суддів (п. 9), надає згоду на затримання судді, чи утримання його під вартою чи арештом тощо» (п. 7) [110].

Не можна погодитися з М. Мельниченком, що ознаками об'єктивної сторони злочину, передбаченого ст. 384, є діяння – завідомо неправдиве показання, завідомо неправдивий висновок, завідомо неправдивий переклад. Суспільно небезпечне діяння об'єднує дію (активну поведінку) та бездіяльність (пасивну поведінку). Це суперечить волі законодавця, адже навіть у ч. 2 ст. 384 КК України зазначається «ті самі дії» [82, с. 77].

Досліджуючи різноманітні точки зору, висловлені в наявних публікаціях щодо об'єктивної сторони кримінального правопорушення згідно зі статтею 384 частини 1 Кримінального кодексу, а також розглядаючи термінологію, пов'язану з цим питанням у чинному законодавстві, можна розпочати аналіз об'єктивної сторони цього правопорушення та його форм

вияву, зокрема за брехливі свідчення, за частиною 1 статті 384 КК України.

Ураховуючи вищесказане, зовнішній аспект скоєння кримінального правопорушення, яке описано в пункті 1 статті 384 КК України, в редакції Закону України № 720-IX від 17 липня 2020 року «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з ухваленням Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» можна визначити таким чином: дією, обставинами вчинення та методом здійснення цього правопорушення. Вивчення складу частини 1 статті 384 КК України свідчить, що таке порушення має формальний характер, а його зовнішня сторона полягає в реалізації однієї з таких дій: надання завідомо неправдивих показань свідка; подання завідомо неправдивих показань потерпілого; висловлення завідомо неправдивих висновків експерта; висловлення завідомо неправдивих висновків спеціаліста; представлення завідомо недостовірних або підроблених доказів; надання завідомо неправильного перекладу, виконаного перекладачем [23].

Під дією слід розуміти активну, кримінально-протиправну, усвідомлену та цілеспрямовану суспільну небезпечну поведінку людини, що заподіює істотну шкоду або ставить під загрозу заподіяння такої шкоди охоронюваним законом про кримінальну відповідальність суспільним відносинам. Щодо такої дії, як неправдиві показання свідка, існують різні точки зору: А. Бойко вказує, що «неправдивими є ті показання, в яких факти, важливі для справи, повністю чи частково викриваються. Завідомо неправдиві показання становлять склад цього проступку (згідно з ч. 1 ст. 384 КК), якщо вони надаються відповідно уповноваженій особі, за встановленим законом порядком та належним чином процесуально оформлені» [66, с. 953]; А. Беніцький та Р. Шехавцов вважають, що «неправдиві показання свідка (інформація, що не відповідає реальності, тобто недостовірна) про обставини,

важливі для кримінального провадження, зафіксовані технічними засобами у відповідному документі (протоколі допиту чи спільному допиті двох чи більше вже допитаних осіб), подані свідком чи потерпілим» [37, с. 686]; В. Тютюгін вказує, що «показання свідка є неправдивими, тобто тими, що повністю або частково не відображають реальність... неправдиві показання свідка... це повідомлення недостовірної інформації про факти та обставини, важливі для справи, тобто свідок вчинив певний акт – повідомив неправдиві відомості, які стосуються конкретних обставин справи» [52, с. 1108]; В. Осадчий та С. Чернявський підкреслюють, що «неправдиві покази... слід визнавати в разі, якщо вони можуть впливати на неправильне ухвалення рішення» [45, с. 959].

Аналіз поглядів таких експертів, як А. Бойко, А. Беніцький, Р. Шехавцов, В. Тютюгін, В. Осадчий, С. Чернявський та інших, в яких ми зацікавлені, дозволяє нам сформулювати визначення терміна «завідомо неправдиві показання свідка». Однак для більш повного визначення цього поняття потрібно звернутися до розгляду таких термінів, як «завідомо неправдиве», «показання», «свідок» у довідкових джерелах, точках зору авторів, а також у чинному законодавстві. Так, слово «завідомо» розкривається як передчасно, рідко, наперед, заздалегідь, явно, свідомо [132, с. 50]. З іншого боку, слово «неправдиве» («неправдивий») визначається як діючий в суперечність правді, істині, брехливий. Тобто неправдиві зізнання засновані на брехні й обмані [133], у той час як термін «показання» описується як дія, що включає в себе показування, усна чи письмова розповідь про обставини якої-небудь справи [133, с. 1024].

Згідно зі статтею 95 КПК «показання» розглядаються як інформація, яка надається усно або письмово під час допиту свідка стосовно відомих обставин у кримінальному провадженні, що є значущими для цього провадження. Відповідно до пункту 2 частини 2 статті 66 КПК свідок має давати правдиві показання під час досудового та судового розгляду. Частина 1 статті 67 КПК стверджує, що за завідомо неправдиві показання

свідок несе кримінальну відповідальність. Визначення свідка визначається частиною 1 статті 65 КПК як свідчення фізичної особи, яка знає чи може знати обставини, що підлягають доказуванню під час кримінального провадження [66].

Стаття 55 КПК визначає потерпілого в кримінальному провадженні як фізичну або юридичну особу, якій завдано моральної, фізичної чи майнової шкоди, або адміністратора за випуском облігацій. Згідно з частиною 2 Закону України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки» права та обов'язки потерпілого виникають від моменту подання заяви про вчинення кримінального правопорушення. Частина 3 того ж Закону визначає, що потерпілим є особа, якій завдано шкоди, навіть якщо вона не є заявником, і яка подає заяву про своє залучення до провадження. Статті 56 та 57 КПК надають потерпілому право надавати пояснення та показання, але йому також слід не заважати встановленню обставин правопорушення [69].

Отже, з точки зору об'єктивної сторони кримінального правопорушення за частиною 1 статті 384 КК України, важливо досліджувати спосіб його вчинення. Термін «спосіб» розглядається як дія, прийом або система прийомів, які дають можливість здійснити що-небудь [10, с. 1376]. У юридичній літературі під способом учинення розуміють «сукупність прийомів і методів учинення злочину» [80, с. 99; 93, с. 66]. Таким чином, спосіб учинення свідчить про те, яким чином здійснюється діяння, в даному випадку введення в оману [66]. Обман, впливаючи з диспозиції статті 384 КК України, можна розглядати як неправдиві слова, дії або обставини, що вводять в оману [10, с. 810]. Таким чином, обставини вчинення цього правопорушення зумовлені способом, описаним у назві ст. 384 КК України.

Ще однією ключовою характеристикою кримінального правопорушення за ч. 1 ст. 384 КК України є обставини вчинення цього діяння. Щодо цієї ознаки існують різноманітні погляди, проте іноді вказують, що «обов'язковими ознаками об'єктивної сторони цього злочину (за ст. 384 КК) є обстановка і час його вчинення». Такий підхід до розуміння обставин вчинення

може бути суперечливим і невизначеним. Ми сприймаємо визначення обставини вчинення кримінального правопорушення, яке знаходимо в юридичній літературі: «під обставинами вчинення злочину розуміється збіг подій і обставин, за яких вчиняється злочин» [64, с. 66]. У цьому правопорушенні час учинення має важливе значення, що виявляється у формулюванні законодавцем положення «завідомо неправдиве показання свідка... складені для надання або наданні органу... далі за текстом» [66]. Тут спостерігається збіг подій вчинення кримінального правопорушення, зокрема завідомо неправдиве показання свідка чи потерпілого, і часу, складеного для надання органу. Наголошуємо, що свідок та потерпілий попереджаються про кримінальну відповідальність за давання завідомо неправдивих показань.

З урахуванням наведеного вище можна сформулювати визначення завідомо неправдивих показань свідка чи потерпілого як представлених у суді або уповноваженому органі умисно спотворених та перекручених показань, що вводять в оману суд чи орган, стосовно відомих фактів і обставин, які підлягають доказуванню під час провадження, і можуть впливати на неправильне ухвалення рішення.

У випадку завідомо неправдивого висновку експерта чи спеціаліста, складеного для надання органу, що здійснює досудове, виконавче чи судове провадження, Відомчої раді правосуддя, тимчасової слідчої або спеціальної тимчасової слідчої комісії Верховної Ради України, погляди на це різноманітні: За А. Беніцьким і Р. Шехавцовим, завідомо неправдивий висновок експерта відбувається під час різних проваджень та виключається наявність давання експертом неправдивих відомостей. В. Тютюгін стверджує, що злочин може бути вчинений лише через активну поведінку, експерт повідомляє неправдиві відомості та попереджений про відповідальність. В. Осадчий та С. Чернявський зазначають, що об'єктивна сторона злочину виявляється в неправдивому висновку експерта. М. Шепітько акцентує увагу на описі об'єктивної сторони, вказуючи на завідомо

неправдивий висновок [1; 45; 37; 52]. Це визначення може бути основою для розуміння й обговорення понять та ознак, що стосуються цих кримінальних правопорушень.

М. Шепітько підкреслює потребу врахування обставин учинення злочину, як вказано в статті, зокрема визначає, що обстановка включає провадження дізнання, досудового слідства, виконавчого провадження, а також участь в суді. Вона стверджує, що висновок має матеріалізуватися у вигляді документів, зокрема у висновку експерта. Н. Алексеева визначає ознаки об'єктивної сторони, такі як завідомо неправдивий висновок експерта, обстановка вчинення злочину під час провадження розслідування та виконавчого провадження. Вона стверджує, що кожен учасник процесу має виконувати власні обов'язки, і форми вчинення злочину можуть бути діями чи змішаними діями (через замовчування правди). В. Нікітенко стверджує, що обов'язковою ознакою є лише дії, включаючи завідомо неправдивий висновок. Він зауважує, що умови вчинення злочину, такі як обстановка, мають враховуватися, і наголошує на тому, що визначення факту завідомо неправдивого висновку є обов'язковим у кримінальній відповідальності. Його погляди також указують на можливість умовчування істини як способу вчинення злочину. М. Мельниченко визначає ознаки об'єктивної сторони, які включають дії або бездіяльність. Він також наголошує на завідомо неправдивому висновку експерта та визначає завершення злочину в момент складання та надання висновку [1; 82; 91; 166]. Ці положення, на наше переконання, стосуються і спеціаліста (див. ст. 71, 72 КПК).

Аналіз поглядів А. Бойка, А. Беніцького, Р. Шехавцова, В. Тютюгіна, В. Осадчого, С. Чернявського, М. Шепітька, Н. Алексеевої, В. Нікітенка, М. Мельниченка спрямований на виділення їхніх позитивних і негативних (дискусійних) положень та розуміння термінологічного апарату, скажімо визначення «невиконання обов'язків без поважних причин, покладених на них» згідно з ч. 1 ст. 384 КК України, а також деяких теоретичних положень, що розроблені автором, дає

можливість сформулювати поняття «завідомо неправдивий висновок експерта та спеціаліста». Однак для точнішого формулювання цього поняття важливо звернутися до термінів, визначених у чинному законодавстві, таких як «висновок експерта» і «висновок спеціаліста». Згідно з ч. 1 ст. 69 КПК експерт у кримінальному провадженні – це особа із науковими, технічними або іншими спеціальними знаннями, яка може проводити експертизу та давати висновки з питань, що стосуються обставин учинення кримінального правопорушення. Згідно зі ст. 70 КПК експерт несе відповідальність за завідомо неправдивий висновок. Також ст. 71 КПК визначає спеціаліста як особу зі спеціальними знаннями, яка може надавати консультації й висновки в питаннях, що вимагають відповідних спеціальних знань і навичок. За завідомо неправдивий висновок спеціаліст також несе відповідальність згідно з ч. 2 ст. 72 КПК.

Обов'язковими ознаками для цих двох форм кримінального правопорушення визначаються дії, спосіб та обставина вчинення, які були докладно проаналізовані вище.

Ураховуючи вищевикладене, можна сформулювати такі визначення понять «завідомо неправдивий висновок експерта» та «завідомо неправдивий висновок спеціаліста».

Завідомо неправдивий висновок експерта – це висновок, у якому хід дослідження об'єктів, явищ і процесів, що містять відомості про обставини вчинення кримінального правопорушення, свідомо та заздалегідь спотворений. Такий висновок складається з метою надання або представлення перед судом або іншим уповноваженим органом і може вводити ці органи в оману, особливо якщо містить відомості, що впливають на неправильне ухвалення рішення. Для повного розуміння відповідальності спеціаліста слід зауважити, що відповідно до ч. 2 ст. 71 КПК під час кримінального провадження спеціаліст може бути залучений для надання висновків у випадках, передбачених п. 7 ч. 4 ст. 71 КПК, тобто для надання висновків із питань, що входять до сфери його знань, під час досудового розслідування кримінальних проступків, зокрема випадків,

передбачених ч. 3 ст. 214 КПК. Відповідно до цієї статті для розкриття обставин кримінального проступку можуть використовуватися різні методи, включаючи медичне освідування та висновки спеціаліста [66]. На підставі проведеного дослідження можна представити поняття «завідомо неправдивий висновок спеціаліста» як висновок, у якому хід дослідження, об'єкти, явища тощо свідомо та явно спотворені. Він складається для надання або представлення перед судом чи іншим уповноваженим органом, містить відомості про обставини кримінального правопорушення та призначений для введення цих органів в оману, особливо якщо містить відомості, що можуть впливати на неправильне ухвалення рішення.

Щодо прояву кримінального правопорушення, що визначене в частині 1 статті 384 КК України, а саме подання завідомо недостовірних або підроблених доказів, призначених для представлення перед судом чи іншим уповноваженим органом, висловлюються різні погляди. За думкою В. Осадчого та С. Чернявського, особа, яка представляє завідомо недостовірні або підроблені докази, має бути попереджена про можливість кримінальну відповідальність. Подання таких доказів попередженою особою визнається вичерпаним складом злочину [13, с. 969]; Відповідно до думки В. Нікітенка у статті 384 КК України передбачена відповідальність за вказаним видом діяльності [91, с. 139]. Наприклад: у вироку Дергачівського районного суду Харківської області у справі К № 619/5200/21 об'єктом злочину, передбаченого ст. 384 КК України, було це введення в оману суду через подання завідомо неправдивих показань свідка. ОСОБА_3 як свідок здійснив злочин, спробувавши надати неправдиві та суперечливі показання щодо конфлікту та тілесних ушкоджень інших осіб. Тим самим об'єктом злочину було правомірне функціонування судової системи та отримання правдивої інформації в ході судового розгляду, яке було порушено діями ОСОБИ_3, що намагався введенням в оману суду отримати рішення на підставі завідомо неправдивих висловлювань [20].

Звернемося до термінології, яка використовується законодавцем для формулювання цієї форми прояву кримінального правопорушення. Так, слово «подання» трактується таким чином: давати, передавати що-небудь комусь, кудись; подання даних у пам'яті ЕОМ; подання даних на фізичному рівні [10, с. 1006]. Натомість слово «недостовірний» означає: який викликає сумнів щодо правдивості, правильності. Термін «недостовірний» тлумачиться як такий, що не має потрібних позитивних якостей. Який не відповідає певному призначенню [10, с. 758]. У той же час слово «підробляти» означає виготовляти фальшиву подобу чого-небудь [10, с. 463].

Маючи роз'яснення термінології, а також законодавчі приписи щодо достовірності доказів, можна запропонувати таке визначення поняття «недостовірні докази»: «Під недостовірними доказами слід розуміти такі, що викликають сумніви щодо їх правдивості, правильності, які не мають потрібних якостей та не відповідають певному призначенню за допомогою яких не можна встановити дійсні обставини відповідного провадження». Для цієї форми кримінального правопорушення характерні такі обов'язкові ознаки об'єктивної сторони: дія, спосіб, обстановка вчинення діяння.

Відповідно до пункту 1 статті 6 Закону України від 12 липня 2001 р. № 2658-III «Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні» зазначається, що «особами, які можуть виконувати функції оцінювачів, є громадяни України, іноземці та особи без громадянства, що успішно склали кваліфікаційний іспит та отримали кваліфікаційне свідоцтво оцінювача відповідно до вимог цього законодавства» [82].

Також у ч. 3 ст. 5 Закону України «Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні» прописується, що «права, обов'язки та відповідальність суб'єктів оціночної діяльності встановлюється цим та іншими законами» [82]. Відповідно до першої частини статті 12 зазначеного Закону звіт про оцінку майна є документом, що може бути складеним

в електронному форматі відповідно до законодавства про електронні довірчі послуги. Цей документ включає в себе висновки щодо вартості майна та підтверджує проведені процедури оцінювання майна суб'єктом оціночної діяльності, який є суб'єктом господарювання за умови наявності відповідного договору. Звіт підписується оцінювачем і завіряється підписом керівника суб'єкта оцінювання. Згідно зі статтею 31 цього Закону, оцінювачі та суб'єкти оцінювання мають дотримуватися вимог цього законодавства та інших нормативно-правових актів, що регулюють оцінку майна. Вони зобов'язані забезпечувати об'єктивність оцінювання майна і повідомляти замовника у випадках, коли таке оцінювання не можливе. Статтею 32 Закону України «Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні» передбачено відповідальність для оцінювачів та суб'єктів оціночної діяльності за порушення вимог цього законодавства відповідно до чинного законодавства. Серед інших аспектів, за які може бути покладена відповідальність, зазначається недостовірність чи необ'єктивність оцінювання майна [82].

Відповідно до ст. 20 Закону України від 02.06.2016 № 1404-VIII «Про виконавче провадження» зазначається, що «для з'ясування та розв'язання питань, що виникають під час здійснення виконавчого провадження і потребують спеціальних знань, виконавець виносить постанову про залучення спеціаліста для проведення оцінки майна суб'єктів оціночної діяльності суб'єкт оціночної діяльності зобов'язаний надати протягом 15 робочих днів письмовий звіт з питань, що містяться в постанові» [109].

Існують позитивні аспекти, що стосуються цієї форми, які можна розглядати в такому контексті: за висновками В. Тютюгіна, оцінка вважається неправдивою, якщо в ній безпідставно занижено чи, навпаки, завищено вартість майна, використовуються ціни для визначення вартості іншого майна, а не того, на яке накладено арешт, або коли надається оцінка не всього майна, а лише його окремої частини. Згідно з другим аспектом звіт оцінювача про оцінку майна

вважається завідомо неправдивим, що виключає можливість добросовісної помилки. За словами В. Нікітенко, звіт є документом, який містить висновки щодо вартості майна та підтверджує проведені процедури з оцінювання майна суб'єктом оціночної діяльності.

Наприклад: за вироком Личаківського районного суду м. Львова у справі № 463/4273/22 ОСОБА_4 здійснила подання завідомо неправдивих показань свідка чи потерпілого, знаючи, що її показання є неправдивими, у допиті в якості свідка в кримінальному провадженні, вона спробувала ввести в оману слідчого. Зазначено, що ОСОБА_4 вигадала події про тілесні ушкодження, завдані його дружині поліцейським. Тобто завідомо неправдиві показання були надані з метою уникнення кримінальної відповідальності за інше злочинне діяння (ч. 2 ст. 345 КК України) і вказували на недостовірність його свідчень. Об'єктивна сторона цього правопорушення визначається самими діями ОСОБИ_4, що порушують закон і спрямовані на надання завідомо неправдивих відомостей з метою введення в оману органу досудового розслідування. Суд уважає, що винуватість ОСОБИ_4 у вчиненні цього кримінального правопорушення повністю доведена, а висновки про його дії за ч. 1 ст. 383 і ч. 1 ст. 384 КК України є обґрунтованими [17].

Отже, на підставі проведеного дослідження можна запропонувати таке визначення поняття «подання завідомо неправдивого звіту оцінювача про оцінку майна»: «Під поданням завідомо неправдивого звіту оцінювача про оцінку майна слід розуміти дію, яка відбувається через введення в оману уповноваженого органу, тобто коли явно, свідомо безпідставно занижується, чи навпаки – завищується вартість майна, використовуються не ті ціни для визначення вартості майна, оцінюється інше майно, а не те, на яке було накладено арешт, надається ціна не всього майна, а лише частки майна, вартість майна не підтверджує виконані процедури оцінювання майна».

Звертаючись до предмета кримінального правопорушення, передбаченого ст. 384 КК України, передусім треба звернутися

до загальних теоретичних положень, які стосуються такого предмета. У контексті зазначеного вище важливо звернути увагу на те, що досліджуваний нами склад кримінального правопорушення належить до категорій так званих предметних діянь, обов'язковою ознакою яких є предмет кримінального правопорушення, який можна зрозуміти з диспозиції ст. 384. Проте дослідження, на наше переконання, цього надто складного предмета кримінального правопорушення, не можливе без його загальної характеристики на рівні загального поняття складу кримінального правопорушення. Це наштовхує нас на таку думку, згідно з якою той, хто береться за вирішення конкретних (часткових) питань без попереднього з'ясування загальних, – завжди так або інакше буде наштовхуватись на певні невіршені загальні питання.

У науці кримінального права відсутня єдність поглядів щодо загального поняття «предмет кримінального правопорушення». У той же час з'ясування цієї проблеми, на наше переконання, заслуговує істотної уваги, оскільки предмет кримінального правопорушення, передбаченого ст. 384 КК України, вказує на зв'язок його з об'єктом цього діяння, з його об'єктивною стороною, а також з суб'єктом і суб'єктивною стороною цього кримінального правопорушення. Нам уявляється, що цілком справедливим у цьому сенсі є твердження М. Панова, що «поза з'ясуванням соціально-економічної правової суті предмета злочину іноді може бути суттєво ускладнене правильне встановлення і тих суспільних відносин, на які спрямоване злочинне посягання» [102, с. 50]. Перед тим як долучитись до з'ясування цієї, як ми вже зазначали, важливої проблеми, наголошуємо, що ми дотримуємося позиції, згідно з якою предмет кримінального правопорушення є самостійною обов'язковою ознакою лише для предметних складів діянь, до яких належить і кримінальне правопорушення, передбачене ст. 384 КК України.

У цьому контексті важливо наголосити, що питання про предмет, зокрема й цього складу кримінального правопорушення, має не тільки теоретичне, але й практичне значення.

Це зумовлено тим, що міра відповідальності суб'єкта певним чином залежить від того, що буде визначено предметом такого складу кримінального правопорушення. Такий предмет має значення для правильної кваліфікації вчиненого діяння, а також для відмежування кримінального правопорушення, передбаченого ст. 384 КК України від суміжних складів кримінальних правопорушень. Також предмет кримінального правопорушення може бути також і критерієм розмежування злочинного і незлочинного діяння.

М. Шепітько стверджує, що предмет злочину має матеріальний характер, і його матеріальні властивості важливі для визначення об'єкта відносин. Однак у контексті ст. 384 КК України у науці кримінального права можуть виникнути проблеми щодо відмежування об'єкта від предмета злочину. Учений вказує на вдалий характер надання нематеріальних властивостей певним предметам злочину, особливо в контексті «показань свідка або потерпілого», «висновку експерта», «звіту оцінювача про оцінку майна», «перекладу». Він розглядає інформацію як матеріальну лише після її закріплення на відповідних матеріальних носіях [166]. Це суперечить твердженню М. Шепітька про обов'язковий характер закріплення інформації у відповідних матеріалах. Щодо ст. 384 КК України предмет кримінального правопорушення як інформація, визначається на законодавчому рівні, що має імперативний характер. Це вказує на обов'язковість виконання приписів, заборон та імперативність як характеристику предмета. Функціональна ознака предмета підкреслює його спеціальне призначення убезпечення особи від завідомо неправдивих показань, висновків, доказів та іншого неправдивого інформаційного матеріалу. Це є засобом захисту правосуддя від незаконних дій та введення в оману органів влади [166].

М. Шепітько підтримує наше твердження про те, що предмет кримінального правопорушення за ст. 384 КК України має інформаційний характер. Його думка, що такі предмети слід розглядати окремо через їхню специфічність, додає додаткове

підтвердження. Учений вказує на потребу матеріального фіксування інформації, але є дискусійним його тлумачення термінів у ст. 384 КК, які, на його думку, не визначають безпосередньо предмет цього злочину. Тут важливо наголосити на тому, що терміносполучення вказують на об'єктивну сторону дії, а не її юридичний зміст. Позиція М. Шепітька щодо зв'язку предмета кримінального правопорушення з його об'єктивною стороною здійснюється через дію та спосіб обману. Проте ст. 384 КК України чітко визначає криміналізацію зазначених дій, не обґрунтовуючи їх зв'язок із правдивістю. Загалом учений доводить, що інформація у вигляді показань, висновку експерта та інших документів, яка спрямована на встановлення доказового значення, є предметом цього злочину. Що стосується предмета злочину в контексті діяння оцінювача, вказаного в диспозиції ст. 384, то це інформація, яка міститься у звіті про оцінку майна, оцінювача та отримується під час виконавчого провадження [166].

Відповідно до думки Н. Алексєєвої характеристика предмета злочину, що визначений у ст. 384 КК України (свідомо неправдиві показання свідка, експерта, неправдивий висновок експерта та неправильний переклад), включає загальні (фізичні, соціальні, юридичні) та спеціальні (інформативність, документальність, невідповідність дійсності, доказовий характер) ознаки. Згідно з її поглядом інформація, яка міститься у показаннях свідка, експертному висновку чи перекладі, не може вважатися предметом злочину, поки не матеріалізується у вигляді висновку, протоколу чи інших документів, включаючи відео- та аудіозаписи [1, с. 140].

М. Мельниченко виділяє основні ознаки предмета злочину за ст. 384 КК, розрізняючи загальні (фізичні, юридичні, соціальні) та спеціальні (невідповідність дійсності, однозначність, конкретність, інформативність і предметність). Зазначає, що завідомо неправдиві показання, висновок та переклад вважаються предметом цього злочину [82, с. 86, 147]. В. Нікітенко також визначає предмет цього злочину, вказуючи на завідомо

неправдиві показання, висновок експерта, звіт оцінювача та переклад у різних сферах судочинства й підкреслюючи, що цим документам притаманні загальні ознаки та спеціальні ознаки предмета злочину, такі як інформативність, документальність, доказовість і невідповідність дійсності [91, с. 134]

Насправді ж щодо поняття «предмет кримінального правопорушення» було висловлено різні погляди, які можна узагальнити. Так, М. Коржанський вказував, що «предмет злочину» – це матеріальна річ, в якій виявляються певні аспекти суспільних відносин через фізичний чи психічний вплив на неї, що завдає соціальної шкоди. П. Матишевський та Е. Фесенко визначають «предмет злочину» як матеріальні речі, які винна особа використовує або впливає на них, порушуючи закон. В. Тацій підкреслював, що «предмет злочину» – це будь-які матеріальні об'єкти, які мають конкретні властивості, пов'язані зі злочином. М. Панов підкреслює, що «предмет злочину» – це речі, що є матеріальною формою суспільних відносин або потрібні для нормального функціонування суспільства, Є. Лащук – що це факультативна ознака об'єкта злочину, представлена матеріальними цінностями, на які впливає злочинне діяння. О. Вітко – що це необхідний елемент складу злочину, що може включати будь-які речі, інформацію або енергію, пов'язані з злочином. І. Харь – що це може бути будь-яка річ, яка доступна для сприйняття, фіксації та виміру. В. Матвійчук – що це будь-які матеріальні об'єкти, пов'язані з конкретним злочином [21; 23; 58; 63; 103; 141].

Отже, під поняттям «предмет кримінального правопорушення» слід розуміти необхідну (обов'язкову) для предметних складів кримінальних правопорушень ознаку складу діяння, якою можуть бути не тільки фізичні предмети (будь-які речі, будь-яке майно, тварини, дерева, рослини), але й реально наявні явища об'єктивного світу, енергія (електрична, тепла та ін.), інформація, відомості, які мають матеріальний вираз, які людина може сприймати органами чуття чи фіксувати спеціальними технічними засобами, тобто все, що доступне для

сприйняття, фіксації, виміру, з певними властивостями, з чим закон про кримінальну відповідальність пов'язує наявність у діяннях особи ознаки конкретного складу кримінального правопорушення.

По-друге, з'ясуємо питання місця предмета складу кримінального правопорушення у структурі загального складу діяння і, зокрема, складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 384 КК. Ураховуючи зазначене, проаналізуємо погляди авторів щодо місця предмета кримінального правопорушення у структурі діяння, передбаченого ст. 384 КК. З цього приводу існують різні погляди. Так, В. Матвійчук, І. Харь запевняють, що «предмет складу кримінального правопорушення перебуває за межами об'єкта того чи іншого діяння» [70, с. 53; 78, с. 61]; Л. Брич, М. Коржанський, А. Музика та Є. Лашук заявляють, що «предмет кримінального правопорушення як складова об'єкта кримінального правопорушення» [58, с. 9; 86, с. 9, 222]; В. Тацій, П. Матишевський, Є. Фесенко запевняють, що «предмет злочинного діяння несамоцїйний елемент складу кримінального правопорушення а лише факультативна ознака діяння, що тісно пов'язана з об'єктом кримінального правопорушення» [58, с. 132–133; 141, с. 36–37]; В. Матвійчук переконує, що «предмет злочину є самоцїйною ознакою конкретного складу злочину» [74, с. 136].

Досліджуючи предмет складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 384 КУ України, можна відзначити, що він є одним із ключових елементів, що визначають характер і специфіку правопорушення. Зокрема, О. Вітко зауважує, що предмет злочину має самоцїйне значення лише для предметних складів злочину та має взаємозв'язок з об'єктом злочину та іншими елементами складу [22]. Важливо врахувати, що судження першої групи авторів, які розглядають предмет складу кримінального правопорушення в межах об'єкта складу, вказують на позитивний підхід до цієї ознаки. Такий підхід може допомогти в більш глибокому розумінні природи та характеру правопорушення, а також у визначенні його основних компонентів.

Із метою розкриття специфіки досліджуваного кримінального правопорушення за ст. 384 КК України доцільно розглядати його предмет окремо. Це дозволить зосередитися на основних рисах та особливостях цієї ознаки, а також виявити її зручності для практичного застосування. Потрібно враховувати юридичний контекст та конкретні обставини, які можуть впливати на тлумачення та застосування поняття «предмет складу». Детальне вивчення цієї ознаки сприятиме розумінню правових норм і забезпечить конструктивний внесок у теорію та практику кримінального права.

Ми погоджуємося з В. Тацієм, який вказує на потребу надання предмету злочину правової значущості в конкретному складі злочину. Так, властивості предмета кримінального правопорушення за ст. 384 КК України дозволяють коректно визначити відповідальність за введення в оману суду чи іншого органу. Це підтверджує потребу виділення предмета як самоцїйної ознаки конкретного складу кримінального правопорушення, як стверджує В. Тацій [141]. М. Коржанський зазначає, що об'єктом злочину завжди є суспільні відносини, а предмет є матеріальною річчю, складовою об'єкта. Відмовляючись від позиції авторів, які стверджують, що предмет може мати інші правові функції і є лише предметом суспільних відносин, ми визнаємо, що предмет конкретного складу злочину і предмет відносин є різними поняттями [58]. Наша концепція ґрунтується на думці, що предмет злочину є самоцїйною ознакою предметних складів злочину, відокремленою від об'єкта злочину.

Маючи теоретичне підґрунтя, описане вище, перейдемо до аналізу предмета складу кримінального правопорушення за брехливі свідчення (ст. 384 КК України). Зосередимо увагу на його кримінально-правовому значенні для встановлення складу кримінального правопорушення, правильної кваліфікації, відмежування від інших порушень та оцінки суспільної небезпеки. Різні автори висловлюють свої погляди на предмет складу цього кримінального правопорушення.

Так, В. Борисов і В. Тютюгін розглядають його як «викривлені відомості або повідомлення», які можуть нашкодити інтересам правосуддя [46]. В. Нікітенко підкреслює визначені законодавцем предмети, такі як показання, висновки експерта, звіт оцінювача, переклад, а також письмові, речові і електронні докази [91]. Н. Алексеева називає предметом докази, тоді як М. Шепітько визначає його в контексті свідчень, висновків експерта та звіту оцінювача, наголошуючи на їхній значущості для встановлення фактів [166]. Таким чином, різні автори вказують на різні аспекти предмета складу цього кримінального правопорушення, але всі підкреслюють його важливість для правильного вирішення судових питань.

Виокремимо позитивні положення з наявних поглядів на предмет складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 384 КК України:

1) це викривлені відомості про фактичні обставини справи (В. Борисов, В. Тютюгін);

2) інформація (відомості чи повідомлення), яка матеріалізована у відповідній формі (В. М. Нікітенко);

3) предметом цього порушення є докази (за словами В. Осадчого та С. Чернявського); показання (за ст. 384 КК), висновки експерта, звіт оцінювача про оцінку майна, переклад (за ст. 384), письмові, речові й електронні докази у цивільному, адміністративному та господарському судочинстві (за ст. 384), висновки спеціаліста, оскільки відомості, які містяться в ньому, аналогічно до перекладу чи звіту про оцінку майна, можуть бути значущими для встановлення фактичних обставин справи чи провадження (висловлено В. Нікітенком); завідомо за брехливу інформацію свідка чи потерпілого, експерта, перекладача (за словами Н. Алексеевої); інформація у вигляді показань, яка міститься у протоколах слідчих або судових дій та інших документованих носіях, спрямованих на встановлення доказового значення стосовно діянь експерта, що відповідає дійсності; інформація, яка міститься у висновку експерта, спрямована на отримання доказової форми під час здійснення правосуддя,

та предмет злочину в контексті діянь оцінювача – це інформація, що відповідає дійсності й міститься у звіті про оцінку майна (за висловлюванням В. Шепітька).

Отже, до позитивного в предметі кримінального правопорушення слід віднести інформацію, відомості про фактичні обставини кримінального провадження, але завідомо неправдива, викривлена, яка матеріалізована у відповідній формі. Щодо негативних положень, то вони викликані тим, що автори змінюють предмет кримінально-правових відносин, який завжди позитивний, оскільки суспільні відносини, що підлягають охороні, завжди позитивні, а предмет складу кримінального правопорушення є негативною категорією, яка є осередком порушення позитивних суспільних відносин.

Уважаємо, що насамперед потрібно визначити загальні ознаки предмета кримінального правопорушення, концентруючись на родових характеристиках. У такому разі цей підхід дозволить глибше розкрити видові ознаки, які притаманні конкретному предмету, визначеному в ст. 384 КК. Оскільки предмет відносин у структурі розглядуваних суспільних відносин асоціюється з нематеріальними відносинами, його функції виконують інші соціальні цінності – наприклад, блага немайнового характеру [129, с. 135]. Однак у контексті суспільних відносин, що розглядаються, де предмет відносин стосується нематеріальних аспектів, його функції виконують інші соціальні цінності, такі як блага немайнового характеру. Такий підхід часто визначається потребою регулювання порядку використання цих предметів для запобігання шкідливим наслідкам чи загрозам.

Зазначений підхід, хоч і є важливим, є дуже узагальненим, тому наша мета – чітко визначити ознаки предмета кримінального правопорушення для його правильної кваліфікації за ст. 384 КК України та відмежування від інших порушень. Для формулювання поняття «предмет кримінального правопорушення» слід виділити його загальні (універсальні) ознаки, притаманні кожному предмету кримінального правопорушення: соціальна, фізична та юридична (нормативна). Передусім

потрібно визначити спеціальні ознаки, які відображають особливості цього предмета у взаємозв'язку з безпосереднім об'єктом кримінального правопорушення і доповнюють його загальні ознаки. Серед спеціальних ознак предмета кримінального правопорушення за ст. 384 КК України можна виділити інформативність, імперативність і спеціальне функціональне призначення. Зокрема соціальна ознака вказує на взаємозв'язок предмета кримінального правопорушення з його об'єктом.

Аналізуючи фізичні риси предмета кримінального правопорушення, М. Панов убачає, що ці ознаки переважно свідчать про його матеріальне втілення та існування у формі матеріального носія чи відтворення суспільних відносин (деякі випадки можуть передбачати фізичну основу для цих відносин чи бути доказом їх існування). У контексті розглядуваного предмета кримінального правопорушення, згідно з розглянутою ознакою, до нього можна віднести об'єктивні явища, які можна емпірично визначити і сприймати органами чуття людини чи технічними засобами (наприклад, інформацію, у нашому випадку – про фактичні обставини конкретного провадження) [102].

З іншого боку, юридична (нормативна) ознака позначає предмет складу кримінального правопорушення за ст. 384 КК України, розглядуваний як необхідна ознака цього кримінального правопорушення [102].

Юридична ознака свідчить, що стосовно інформації про фактичні обставини провадження особи вчиняють визначені у ст. 384 КК України незаконні дії. У той же час імперативність як ознака предмета складу кримінального правопорушення введення в оману суду або іншого уповноваженого органу тісно пов'язана з юридичною їх ознакою і вказує на те, що положення, а саме заборони ст. 384 КК мають беззастережно виконуватися всіма фізичними особами.

Наприклад: предметом злочину, передбаченого ст. 384 КК України щодо ОСОБИ_5, яка отримала вирок Бориспільського міськрайонного суду Київської області у справі № 359/6733/20, є те, що свідок, будучи під присягою та попереджений про

кримінальну відповідальність за завідомо неправдиві показання, умисно та з протиправною метою ввів суд в оману, надаючи завідомо неправдиві показання щодо обставин кримінального правопорушення, вчиненого ОСОБОЮ_7 стосовно ОСОБИ_8. У конкретному випадку, ОСОБА_5, розглядаючи обставини кримінального провадження за обвинуваченням ОСОБИ_7 у вчиненні кримінального правопорушення за ст. 122 КК України, надала завідомо неправдиві показання, заперечуючи факт присутності свого брата ОСОБИ_10 під час конфлікту та надаючи хибну інформацію про події. ОСОБА_5, беручи участь у судовому засіданні, утворив у суді неправильне уявлення про події, що стосуються злочину, завданого ОСОБОЮ_7. Суд ухвалив рішення, засуджуючи ОСОБУ_5 за вчинення кримінального правопорушення за ч. 1 ст. 384 КК України. Ураховуючи розкаяння, признання вини, відсутність судимості та індивідуальні обставини, суд призначив обвинуваченому покарання у вигляді обмеження волі з іспитовим строком на один рік. Ця міра покарання враховує обставини скоєння злочину та враховує можливість перевищення та виправлення ОСОБИ_5 без ізоляції від суспільства. Суд виходить із припущення, що індивідуальні характеристики та умови скоєння злочину дозволяють застосувати м'яку міру покарання з визначенням іспитового строку та обов'язків. У вирокі також вказано відсутність обставин, які обтяжують покарання обвинуваченого та тяжких наслідків від учиненого злочину для суспільства та держави, що визнається підставою для визначення відносно м'якої міри покарання [14].

Отже, на підставі проведеного дослідження можна сформулювати таке визначення предмета складу аналізованого кримінального правопорушення: «Під предметом складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 384 КК України, слід розуміти (щодо свідка та потерпілого) завідомо неправдиву інформацію про фактичні обставини провадження у вигляді показань, які містяться у протоколах слідчих або судових дій та інших документованих носіях; (щодо експерта та спеціаліста) завідомо неправдиву інформацію про фактичні обставини

провадження, яка міститься у їх висновку; (щодо оцінювача) завідомо неправдиву інформацію, що міститься у звіті оцінювача про оцінку майна; (щодо перекладача) завідомо неправильну інформацію, що міститься в перекладі про фактичні обставини провадження; (щодо доказів) завідомо недостовірні або підроблені докази впровадження».

2.2 Суб'єктивні ознаки кримінального правопорушення введення в оману суду або іншого уповноваженого органу

Теорія кримінального права визначає, що для встановлення кримінальної відповідальності важливо враховувати суб'єктивні ознаки, що визначають особистість і психічний стан суб'єкта кримінального правопорушення. Осудність оцінюється за двома критеріями – юридичним (наявність усвідомлення та контролю над діями) та психологічним (стан свідомості та здатність до усвідомленої діяльності). Суб'єктивна сторона кримінального правопорушення включає в себе внутрішні прояви суспільно небезпечної дії, що відображають психічні процеси під час вчинення злочину. Суб'єктивна сторона містить обов'язкові (вина) та факультативні (мотив, мета, емоційний стан) ознаки. Мотив – це спонукання до вчинення злочину, а мета – прагнення до певного результату. Мотиви й цілі тісно пов'язані та визначають один одного, а їхні зміст і характер можуть співпадати. Таким чином, внутрішні мотиваційні процеси тісно пов'язані з особистістю суб'єкта та впливають на його рішення вчинити кримінальне діяння [61].

Відповідно до ст. 18 КК України суб'єктом злочину визначається фізична осудна особа, яка припустилася правопорушення у віці, коли може бути застосована кримінальна відповідальність. Таким чином, елементи, що характеризують суб'єкта злочину, обов'язково включають особу фізично осудну з досягненням певного віку. Законодавство та теорія кримінального права

виділяють два типи суб'єктів злочину – загальний та спеціальний. Для загального суб'єкта злочину наявність цих трьох характеристик вважається достатньою, хоча деякі автори розглядають і четверту ознаку суб'єкта, яка включає факт учинення саме цією особою конкретного суспільно небезпечного діяння, забороненого кримінальним законом. Для притягнення особи до кримінальної відповідальності за злочин важливо визначити основні характеристики цієї особи як суб'єкта правопорушення, такі як фізична природа, осудність та вік. Тільки після цього можна вирішувати питання про те, чи саме ця особа вчинила конкретний злочин, урахувавши інші елементи складу злочину та обставини справи. Суб'єктом будь-якого злочину може бути лише фізична особа, що підтверджується статтями 6, 7 та 8 КК України, які констатують, що кримінальну відповідальність несуть громадяни України, іноземці та особи без громадянства [55].

У кримінально-правовому контексті існують різні характеристики фізичної особи, такі як її ознаки та властивості, що можуть бути використані для створення злочинів із спеціальним суб'єктом. Серед них провідними є осудність як обов'язкова ознака суб'єкта злочину, що є ключовим критерієм для відмежування злочинних учинків від незлочинних. Злочини розділяються на ті, які вчинені осудними особами, та ті, які вчинені обмежено осудними особами, залежно від міри усвідомлення своїх дій під час вчинення. Залежно від віку, з якого особа може бути піддана кримінальній відповідальності, злочини поділяються на ті, за які відповідальність може настати від чотирнадцяти до шістнадцяти років, та ті, за які відповідальність може настати з шістнадцяти років. Також залежно від повноліття суб'єкта злочини поділяються на ті, які вчинені неповнолітнім, та ті, які вчинені повнолітнім. Залежно від наявності або відсутності додаткових ознак у суб'єкта злочину злочини розподіляються на ті, які мають загального суб'єкта, та ті, які мають спеціального суб'єкта [30].

Суб'єкт злочину, визначеного у статті 384 КК України, є особливим. Він охоплює осіб, що постають у ролях свідка,

потерпілого, експерта, оцінювача майна або перекладача в межах кримінального, цивільного, адміністративного провадження або при виконанні виконавчого провадження. Цим особам має бути повідомлено про можливу кримінальну відповідальність за вчинення дій, зазначених у статті 384 КК України. Важливо зауважити, що згідно зі статтею 384 КК України не можуть бути притягнуті до відповідальності: особи, які перебувають під підозрою, обвинувачені, підсудні, спеціалісти, цивільні позивачі та відповідачі; особи, які умисно подали неправдиві показання у висновках, перекладах чи звітах у справі, що призведе до їхнього подальшого притягнення до кримінальної відповідальності як обвинувачених, а також співучасники одного злочину, які представили завідомо неправдиві відомості стосовно інших співучасників, включаються до категорії осіб, що можуть бути притягнуті до відповідальності згідно з кримінальним законодавством. Ця категорія винних осіб стає об'єктом кримінального провадження, навіть якщо їхні справи розглядаються окремо. Вони визнаються як особи, які вчинили умисне вказування неправдивих фактів, спотворюючи об'єктивну реальність справи. Це відзначається як важлива складова злочину та може призвести до серйозних юридичних наслідків.

Зазначеній категорії осіб варто приділити особливу увагу в рамках кримінального правосуддя, оскільки їхня діяльність піддаватиметься ретельному аналізу та оцінюванню для забезпечення справедливості й ефективності правосуддя [90].

У юридичній літературі з кримінального права щодо таких осіб існують певні тенденції стосовно розкриття їх кримінально-правового та процесуально-кримінального статусу. Так, М. Шепітько стверджує, що соціальний зв'язок між суб'єктами вивчених відносин спрямований на «вирішення» соціального конфлікту між ними. Це «вирішення» конфлікту передбачається процесуальним законодавством України, таким як КПК, ЦПК, ГПК та Кодексом адміністративного судочинства України, а також із використанням інших законів,

таких як «Про судоустрій і статус суддів», «Про виконавче провадження» [109] та ін. Однак ця позиція може викликати сумнів, оскільки соціальні зв'язки між суб'єктами суспільних відносин можуть бути спрямовані не на вирішення конфлікту, а на запобігання його виникненню загалом. Ця позиція є суперечливою, оскільки соціальний зв'язок між суб'єктами суспільних відносин від самого початку спрямований не на вирішення конфлікту, а на убезпечення від будь-якого конфлікту.

Суб'єктами всіх суспільних відносин, за думкою М. Шепітька, є держава через відповідні державні органи, які включають органи дізнання, слідчі установи, суди й виконавчі органи. Згідно зі ст. 101 КПК органи дізнання охоплюють міліцію, податкову міліцію, органи безпеки, управління Військової служби правопорядку, командирів кораблів, митні органи, установи виконання покарань, органи пожежного нагляду, прикордонну службу, капітанів морських суден та інші. Відповідно до статті 102 КПК слідчі всіх слідчих органів відповідають за проведення досудового розслідування і збирання доказів у кримінальних справах перед переданням їх до судового розгляду. Згідно зі статтею 124 Конституції України судочинство у країні покладено на Конституційний Суд України та суди загальної юрисдикції. Таке визначення вказує на те, що вирішення справ і ведення судочинства здійснюється конституційними та загальними судами. Ці дві норми законодавства встановлюють чітку роль і відповідальність слідчих органів на етапі досудового слідства та судових органів під час розгляду справи в судовому порядку. Такий підхід забезпечує системну й ефективну організацію правосуддя в Україні. Однак М. Шепітько вказує, що ця позиція потребує уточнення, оскільки правосуддя має публічний характер, і важливо вказати на зацікавлених громадян або осіб без громадянства, які прагнуть до справедливого розслідування та розгляду справи, а також досягнення об'єктивної істини в справі. Суб'єктами цих суспільних відносин є свідок, потерпілий, експерт і перекладач [165].

Ми вважаємо, що думка М. Шепітька щодо суб'єктів суспільних відносин була важливою на момент захисту його дисертації, проте в сучасному законодавстві відбулися значні зміни, що вимагають переосмислення цих суб'єктів. Ми поділяємо точку зору В. Тація, який указує, що розкриття суб'єктів цих суспільних відносин та їх соціальних функцій дозволить науково обґрунтувати суспільні відносини, що є суб'єктом цього злочину [141].

Проведемо аналіз суспільних відносин, пов'язаних зі скоєнням дій, передбачених ст. 384 КК України в її останній редакції. У цьому контексті розглянемо суб'єктів цих відносин, розуміючи, що ці суб'єкти, або носії, поділяються на фізичних осіб. Такими особами можуть бути свідки, потерпілі, експерти, спеціалісти, оцінювачі та перекладачі. З іншого боку, у цих відносинах держава виступає через відповідні державні органи, які проводять дізнання, досудове розслідування, судовий розгляд і виконавче провадження. Також суб'єктами аналізованих кримінально-правових відносин можуть бути Вища рада правосуддя чи спеціальна слідча комісія Верховної Ради України [66].

Розглядаючи суб'єктів з однієї сторони, що представляють собою фізичні особи, зазначимо, що згідно зі ст. 65 КПК свідком вважається фізична особа, яка має або може мати інформацію про обставини, що підлягають доказуванню під час кримінального провадження, і яка викликається для надання показань.

Правовий статус свідка складається із системи прав, обов'язків і відповідальності, які визначаються кримінально-процесуальним законодавством і призначені для максимально ефективного виконання свідком своїх обов'язків у кримінальному провадженні. Цей правовий статус деталізовано законодавцем, враховуючи пропонувані зміни, та призначено для забезпечення ефективного проведення свідком завдань з швидкого, повного й об'єктивного досудового розслідування та судового розгляду. Ця категорія є важливим вихідним пунктом для вдосконалення законодавства, що регулює участь свідка у кримінальному провадженні. У юридичній літературі акцентується

на питанні відрізнення неправдивих показань свідка, які не завдають шкоди, від показань, що складають злочин, і вказується, що свідку потрібно надавати інформацію про обставини трьох видів. По-перше, це факти, які стосуються злочинного діяння й особи, яка його вчинила. По-друге, це дані про взаємовідносини свідка з обвинуваченим та іншими учасниками процесу. По-третє, це відомості про особистість самого свідка. У випадках, коли виникає сумнів щодо здатності свідка адекватно сприймати факти з доказовою вагою та надавати щодо них показання, може бути призначена судово-психіатрична або судово-медична експертиза [44].

Наприклад: рішенням Галицького районного суду м. Львова 12 лютого 2020 р. було виголошено вирок щодо ОСОБИ_4 у зв'язку з наданням неправдивих показань під час допиту в якості свідка у кримінальному провадженні. Діяння ОСОБИ_4 були вчинені в службовому кабінеті № 48 Пустомитівського ВП ГУНП Львівської області. Суд визнав його винним у вчиненні злочину, передбаченого ч. 1 ст. 384 КК України, а саме в наданні завідомо неправдивих показань, незважаючи на попередження про кримінальну відповідальність. Згідно з вирокком, ОСОБУ_4 було засуджено до покарання у вигляді 1 (одного) року обмеження волі. Однак згідно зі ст. 75 КК України його звільнено від відбування призначеного покарання з установленням іспитового строку в розмірі 1 (один) рік за умови відсутності нового злочину впродовж цього періоду [15].

Отже, свідок, який надає неправдиві показання або вчиняє інші дії з метою введення в оману суду або іншого уповноваженого органу, може бути визнаний суб'єктом злочину згідно з чинним кримінальним законодавством, адже введення в оману суду або іншого уповноваженого органу може становити кримінальний злочин – наприклад, обман чи неправдиві свідчення. Правовий статус свідка визначається кримінально-процесуальним законодавством, і свідок має обов'язок говорити правду та надавати правильні показання під час кримінального провадження. Якщо свідок подає неправдиві

показання, це може вплинути на об'єктивність та справедливість провадження, і такі дії можуть мати правові наслідки для свідка. Важливо відрізнити випадки неправдивих показань, які не причиняють шкоди, від ситуацій, де свідок вчиняє дії з метою введення в оману суду чи слідства. У деяких випадках може знадобитися проведення судово-психіатричної або судово-медичної експертизи для визначення психічного або фізичного стану свідка, особливо якщо виникають сумніви щодо його здатності правильно сприймати факти та надавати відомості.

Тобто дії потерпілого, який свідомо надає неправдиві свідчення чи подає фальшиві докази з метою впливу на рішення суду чи іншого уповноваженого органу, можуть кваліфікуватися як уведення в оману суду або іншого уповноваженого органу, і він може бути визнаний суб'єктом злочину.

Згідно з положенням статті 69 КК України експертом у кримінальному провадженні вважається особа, що має наукові, технічні або інші спеціальні знання і має право відповідно до вимог Закону України «Про судову експертизу» виконувати експертизу [121]. Це передбачає здатність проводити дослідження об'єктів, явищ і процесів, які містять інформацію про обставини скоєння кримінального правопорушення. Також на експерта покладено обов'язок формулювати висновок із питань, що виникають під час кримінального провадження і належать до сфери його професійної компетенції.

Отже, експерт у кримінальному провадженні відіграє важливу роль у виявленні та дослідженні фактів кримінальних правопорушень. Однак, якщо експерт свідомо надає неправдиві відомості чи здійснює маніпуляції з метою введення в оману суду або іншого уповноваженого органу, його дії можуть бути розглянуті як злочин. Уведення в оману суду або іншого уповноваженого органу може включати подання неправдивих експертних висновків, фальсифікацію доказів або здійснення інших неправдивих дій з метою впливу на результати кримінального провадження, адже відповідно до статті 384 КК України суб'єктом такого виду злочину є особа, яка свідомо

подає неправдиві відомості чи використовує інші махінації для введення в оману суду або іншого уповноваженого органу в кримінальному провадженні.

Відповідно до положень статті 71 КПК спеціалістом у кримінальному провадженні визнається особа, яка має спеціальні знання та вміння і може надавати консультації, роз'яснення, довідки та висновки під час досудового розслідування та судового розгляду з питань, що вимагають спеціалізованих знань та навичок. Так, спеціаліст може бути залучений для забезпечення безпосередньої технічної підтримки, такої як фотографування, складання схем, планів, креслень, а також збір проб для проведення експертизи тощо як під час досудового розслідування, так і на судовому розгляді. Також спеціаліст може подавати висновки у випадках, передбачених пунктом 7 частини 4 цієї статті, що включає надання висновків з питань, що належать до його професійної компетенції, під час досудового розслідування злочинів, зокрема в обставинах, передбачених частиною 3 статті 214 КПК [69].

Активна участь фахівця у кримінальному провадженні становить собою ключовий аспект справи, оскільки його свідчення й висновки включають фактичні дані, що піддаються аналізу та порівнянню з іншими матеріалами. Це стає підґрунтям для формування висновків стосовно обставин справи. Головна мета фахівця полягає в тому, щоби сприяти слідчому у виявленні та зборі слідів кримінального правопорушення, вилученні предметів і документів, які можуть бути матеріальними доказами у кримінальному провадженні, активно беручи участь у процесуальних діях. Розуміння сутності поняття «спеціальні знання» у кримінальному процесі є важливою передумовою їхнього використання в різних формах участі учасників кримінального судочинства під час розслідування кримінальних правопорушень згідно із законом. Спеціальні знання постають як складова процесуально-правового статусу учасників кримінальної процесуальної діяльності. Спеціальні знання розглядаються як елемент, що визначає статус учасників

у кримінальному провадженні, і включають знання, вміння та навички в конкретних галузях науки, техніки, мистецтва або ремесла, які суб'єкт здобуває в процесі практичної діяльності, спеціальної підготовки чи професійного досвіду. Основні процесуальні форми використання спеціальних знань у кримінальному провадженні включають судову експертизу та активну участь фахівця під час проведення процесуальних дій [126].

Отже, спеціаліст у кримінальному провадженні, володіючи спеціальними знаннями й навичками, може відігравати важливу роль у виявленні та зборі доказів кримінальних правопорушень. Однак, якщо спеціаліст зловживає своїм статусом і намагається ввести суд чи інші уповноважені органи в оману, його дії можуть розглядатися як злочин. Уведення в оману може бути кваліфіковано як маніпуляція фактами, поданими спеціалістом, з метою вплинути на результат розгляду справи. Такі дії можуть включати надання недостовірних консультацій, пояснень чи висновків, спрямованих на спотворення обставин справи чи створення хибного уявлення. У випадках, коли спеціаліст навмисно подає неправдиві чи маніпульовані інформаційні матеріали, це може визнаватися як введення в оману, що може бути кваліфіковано як злочин, зокрема відповідно до статті 384 КК України.

Відповідно до положень статті 68 Кримінального процесуального кодексу України, у випадках, коли виникає потреба в проведенні перекладу пояснень, показань чи документів, що стосуються кримінального провадження, слідчий, суддя або суд мають залучити кваліфікованого перекладача (зокрема сурдоперекладача). Ця норма передбачає, що за потреби забезпечення зрозумілості та коректного розуміння матеріалів справи, де виникає мовний бар'єр, залучення професійного перекладача стає обов'язковим елементом правопорядку. Це може стосуватися ситуацій, коли одна зі сторін у кримінальному провадженні або свідок володіє іншою мовою. Важливо зазначити, що використання перекладача, зокрема сурдоперекладача, є гарантією дотримання принципу справедливості

та забезпечення прав належного розгляду справи для всіх учасників кримінального процесу.

Перекладач у кримінальному праві та процесі має право на захист своєї професійної репутації та недоторканність у виконанні своїх обов'язків, на збереження конфіденційності інформації, яку він отримує у процесі своєї роботи, на присутність на засіданнях суду для надання перекладу й забезпечення доступу до правосуддя. Він може відмовитися від ухвалення завдань, якщо вони суперечать його етичним принципам чи законам. Також до права перекладача належить право на адекватну та своєчасну оплату своїх послуг. Обов'язки перекладача у кримінальному праві та процесі – точність і правильність перекладу. Він має дотримуватися високих етичних стандартів, уникаючи будь-яких форм впливу на результати справи, зобов'язаний зберігати конфіденційні дані та інформацію, яку отримує в ході своєї роботи, взаємодіяти з юридичними представниками сторін для забезпечення якісного перекладу. Перекладач має утримуватися від вираження власних оцінок чи коментарів під час перекладу [66; 69].

Особа отримує статус перекладача від моменту її згоди та допуску до участі у провадженні (перевірки компетентності та відсутності підстав для відводу), що визначається судом під час судового засідання після її прибуття та фіксується в журналі судового засідання. Цей статус не виникає з моменту винесення ухвали. Таким чином, процесуальне значення цих ухвал є зовсім таким же, як і в разі звичайного судового виклику потенційного перекладача. Фактичні процесуальні наслідки стосуються обох аспектів – складання ухвал у всіх їх різновидах та залучення перекладача через позапроцесуальний пошук, його виклик та допуск до судового засідання, з фіксацією через прокольну ухвалу в журналі судового засідання. Другий спосіб є менш заформалізованим та більш економічним з точки зору витрат часу суддів на складання процесуальних документів та внесення їх в Єдиний державний реєстр судових рішень та ухвал. У разі подання клопотань учасниками судового

розгляду про залучення перекладача результат їх розгляду також може обмежуватись «протокольною ухвалою» в журналі судового засідання (та технічним записом). Залучення перекладача для окремих процесуальних дій або для всього досудового розслідування та/або судового провадження здійснюється через його виклик та допуск до процесуальних дій із роз'ясненням йому прав та обов'язків, а також фактичною лінгвістичною допомогою під час процесуальних дій та судових засідань. Усі ці дії слідчого чи суду обов'язково фіксуються у протоколі слідчої чи іншої процесуальної дії, або в її аудіо- чи відеозапису, у журналі судового засідання та його технічному записі [49].

Отже, перекладач як суб'єкт кримінального правопорушення за ст. 384 КК України має певне правове становище та обов'язки в контексті кримінального провадження. Він набуває процесуального статусу перекладача від моменту його допуску в провадження, що фіксується у відповідному рішенні суду. Основні аспекти його прав та обов'язків включають право на захист своєї професійної репутації та недоторканність у виконанні своїх обов'язків та права відмовитися від ухвалення завдань, якщо вони суперечать його етичним принципам чи закону, при зобов'язанні дотримуватися високих стандартів точності та правильності перекладу, уникаючи вираження власних оцінок чи коментарів під час перекладу.

Відповідно до спеціального Закону України від 12 липня 2001 року № 2658-III «Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні» суб'єктами оціночної діяльності вважаються різні економічні агенти. Це включає суб'єктів господарювання, що зареєстровані фізичними особами відповідно до чинного законодавства, суб'єктів підприємницької діяльності та юридичних осіб, незалежно від їхньої організаційно-правової форми та форми власності. До суб'єктів оціночної діяльності також належать органи державної влади та органи місцевого самоврядування, які отримали повноваження на оцінювання у процесі здійснення управлінських та розпорядчих функцій щодо

державного та комунального майна і мають у своєму штаті працівників-оцінювачів. Усі аспекти діяльності суб'єктів оціночної справи, зокрема їх права, обов'язки та відповідальність, регулюються Законом України від 12 липня 2001 року № 2658-III та іншими відповідними законами.

Тобто оцінювач майна як особа, яка може стати суб'єктом злочину, згідно зі статтею 384 КК України має визначений юридичний статус відповідно до Кримінального кодексу, Кримінального процесуального кодексу та Закону України «Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні». Цей статус присвоюється відповідно до певних вимог та критеріїв, які визначені в зазначених нормативно-правових актах. До суб'єктів оціночної діяльності включаються різні економічні суб'єкти: фізичні особи, які є суб'єктами підприємницької діяльності та мають реєстрацію відповідно до чинного законодавства, або юридичні особи незалежно від їх організаційно-правової форми та форми власності. Вони мають володіти сертифікатом суб'єкта оціночної діяльності для здійснення господарської діяльності, пов'язаної з оцінкою майна. Також до суб'єктів оціночної діяльності входять органи державної влади та органи місцевого самоврядування, які мають повноваження на проведення оцінювання у процесі виконання функцій управління та розпорядження державним та комунальним майном. Важливо відзначити, що права, обов'язки та відповідальність суб'єктів оціночної діяльності в контексті кримінального права та процесу визначаються Кримінальним кодексом, Кримінально-процесуальним кодексом, вищезазначеним Законом та підзаконними нормативно-правовими актами.

Отже, суб'єктом злочину введення в оману суду або іншого уповноваженого органу згідно зі статтею 384 КК є особа, яка свідомо подає неправдиві відомості чи використовує інші махінації для введення в оману суду чи іншого уповноваженого органу в кримінальному провадженні. Це може стосуватися різних суб'єктів, як-от:

– свідок як особа, що свідомо подає неправдиві показання або вчиняє інші дії з метою введення в оману суду чи іншого уповноваженого органу. Свідок має обов'язок говорити правду під час кримінального провадження;

– потерпілий, якщо він свідомо подає неправдиві свідчення чи фальшиві докази для впливу на рішення суду чи іншого уповноваженого органу;

– експерт як особа, яка надає неправдиві відомості чи здійснює маніпуляції з метою введення в оману суду чи іншого уповноваженого органу. Експерт відіграє важливу роль у виявленні та дослідженні фактів кримінальних правопорушень;

– перекладач, який має правове становище та обов'язки в контексті кримінального провадження і може бути визнаний суб'єктом злочину введення в оману;

– оцінювач майна як особа, що може бути визнана суб'єктом злочину, якщо надає неправдиві відомості чи виконує інші маніпуляції для впливу на результати кримінального провадження.

Загалом слід зазначити, що оцінювач майна як суб'єкт кримінального права та процесу має певні права й обов'язки відповідно до законодавства України. Він має право на невторчання у свою професійну діяльність, забезпечення безперешкодного проведення оцінювання, що є важливим аспектом його прав. Оцінювач майна має право на конфіденційність у відносинах з клієнтом та у відносинах з іншими сторонами. Інформація, отримана в процесі оцінювання, може бути розкрита лише в межах, визначених законом. Він має право відмовитися від виконання завдання, якщо це завдання суперечить його професійним та етичним стандартам.

Обов'язками оцінювача майна в кримінальному праві та процесі є:

– дотримання законодавства. Оцінювач має дотримуватися відповідних норм кримінального права та процесу при виконанні своїх функцій;

– вести свою діяльність об'єктивно та чесно, утримуючись від будь-яких спроб впливу на результати оцінки, надавати

точну та достовірну інформацію, яка є підґрунтям для його висновків;

– підтримувати свій професійний рівень, постійно підвищуючи кваліфікацію та вивчаючи нові стандарти та методи оцінювання.

У разі залучення оцінювача в кримінальному провадженні йому слід співпрацювати з правоохоронними органами та надавати відомості й висновки відповідно до вимог закону [66; 69; 118].

З іншого боку, у нашому аналізі суспільних відносин держава постає учасником, залучаючи відповідні державні органи для ведення дізнання, досудового слідства, судового розгляду, а також виконавчого провадження. Згідно з пунктом 3 статті 38 КПК України процес дізнання покладається на підрозділи дізнання чи уповноважених представників інших служб, а саме: а) органи Національної поліції; б) органи безпеки; в) органи Бюро економічної безпеки України; г) органи Державного бюро розслідувань; д) Національного антикорупційного бюро України. Такий спрямований підхід дозволяє державі забезпечити ведення ефективного дізнання й розслідування кримінальних справ через впровадження різноманітних спеціалізованих органів, призначених для вирішення конкретних завдань у сфері правопорядку та правопорушень. [69].

Відповідно до пункту 2 статті 32 КПК до органів досудового слідства включаються: 1) слідчі підрозділи, які поділяються на: а) органи Національної поліції; б) органи безпеки; в) органи Державного бюро розслідувань; 2) підрозділ детективів та підрозділ внутрішнього контролю Національного антикорупційного бюро України; 3) підрозділи детективів органів Бюро економічної безпеки України. Це визначення визначає різноманіття та розмаїття структур, які мають відповідальність за проведення досудового розслідування, надаючи їм різні повноваження та функції для ефективного здійснення правосудних процедур та підтримки законності [69].

Відповідно до статті 124 Конституції України суди в Україні здійснюють виключно правосуддя. Згідно із Законом України від 2 червня 2016 року № 1402-VIII «Про судоустрій і статус суддів» судова влада в Україні відповідно до конституційних принципів поділу влади реалізується незалежними та безпристрасними судами, які утворені відповідно до закону. Судову владу виконують судді та, в окремо визначених в законі випадках, присяжні, застосовуючи правосуддя в рамках відповідних судових процедур. Це визначення підкреслює важливість незалежності судів та об'єктивності їхньої діяльності для забезпечення справедливості та дотримання закону в судових рішеннях [122].

Відповідно до Закону України від 21 грудня 2016 року № 1798-VIII «Про Вищу раду правосуддя» передбачено, що Вища рада правосуддя є колегіальним, конституційним органом державної влади та суддівського врядування, спрямованим на забезпечення незалежності судової влади. Орган діє на постійній основі, реалізуючи свою функцію відповідно до принципів відповідальності, підзвітності перед суспільством, формування добросчесного та високопрофесійного корпусу суддів, а також здійснення нагляду за додержанням норм Конституції та законів України, а також професійної етики суддів і прокурорів. Згідно з пунктом 10 статті 31 цього Закону невиконання законних вимог Вищої ради правосуддя або надання неправдивої інформації на їх запит, включаючи порушення встановлених законом строків, тягне за собою відповідальність, що визначена законом. Такий підхід підкреслює потребу виконання законних вимог і забезпечення взаємодії між Вищою радою правосуддя та суб'єктами судової системи для ефективної роботи організації [110].

Згідно з пунктом 1 статті 19 Закону України від 15.01.2019 № 890-VI «Про тимчасові слідчі комісії, спеціальну тимчасову слідчу комісію і тимчасові спеціальні комісії Верховної Ради України» особи, які включають посадових осіб (за винятком Президента України та суддів Конституційного Суду України, суддів судів загальної юрисдикції), службових осіб державних

та місцевих органів влади, керівників (або тих, хто виконує їх обов'язки) підприємств, установ і організацій, а також представників об'єднань громадян та окремих громадян, мають обов'язок відгукнутися на запрошення слідчої комісії і зазначити правдиві показання або надати пояснення щодо обставин, які становлять предмет розслідування, згідно з установленим законом порядком. Особи, які запрошені як свідки або як експерти та перекладачі, повідомляються письмово (за допомогою розписки) про можливу кримінальну відповідальність за надання неправдивих показань чи експертних висновків, або за завідомо невірний переклад, наданий перекладачем, згідно зі статтею 37 цього Закону. Відповідно до частини 2 статті 37 аналізованого Закону особи, які надають завідомо неправдиві показання або зазнають за ними відповідальності, також несуть відповідальність за надання завідомо неправдивих висновків експерта чи за неправильний переклад, який був учинений перекладачем [123].

Для подальшого розгляду та визначення структури об'єкта кримінального правопорушення, що описане у статті 384 КК, важливе значення має вивчення предмета цих суспільних відносин. У сучасній юридичній літературі висловлюється думка, яка акцентує на тому, що предметом суспільних відносин є не конкретні речі або фізичні тіла, а самі відносини, які виникають із приводу та у зв'язку з певними явищами чи подіями. Відзначається, що предмет суспільних відносин охоплює все те, що становить причину та об'єкт взаємодії між особами, формуючи різні соціальні зв'язки. Таким чином, не об'єкти в самих собі, а відносини, які виникають через взаємодію людей, утворюють сутність цього предмета. Згідно з висловленою точкою зору важливо розуміти, що суспільні відносини здебільшого породжуються соціокультурним, економічним чи правовим контекстом, а не самими об'єктами чи фізичними тілами. Поглиблене дослідження цього аспекту сприятиме визначенню сутності кримінального правопорушення та його впливу на соціальні відносини.

Отже, державні органи, такі як поліція, Державне бюро розслідувань та інші, постають як суб'єкти цих відносин, здійснюючи дізнання, досудове слідство та інші правозахисні заходи. Предмет відносин полягає в забезпеченні об'єктивності та правдивості інформації, яка надходить до органів влади в межах кримінального провадження. Аналізовані суб'єкти мають визначені права й обов'язки, які регулюються законодавством, включаючи КПК та інші відповідні нормативно-правові акти. Усі ці аспекти визначають структуру та характер суспільних відносин, пов'язаних із запобіганням введенню в оману суду та забезпеченням правдивості й достовірності доказів у кримінальному провадженні.

У науці кримінального права термін «суб'єктивна сторона» складу кримінального правопорушення визначається як внутрішня сторона правопорушення, що виражає психічне ставлення особи до вчиненого суспільно небезпечного діяння та його наслідків. Згідно із загальноприйнятим розумінням ця сторона є важливим елементом структури злочину або кримінального проступку та входить до підстави кримінальної відповідальності. Значення суб'єктивної сторони кримінального правопорушення полягає в тому, що вона є не лише елементом складу злочину, але й визначає суспільну небезпечність правопорушення. Установлення ознак суб'єктивної сторони є важливим для правильної кваліфікації злочину та відмежування кримінальних правопорушень.

Для притягнення особи до кримінальної відповідальності за вчинене правопорушення важливим є правильне встановлення форми вини та інших характеристик суб'єктивної сторони. Це має велике значення для теоретичних та практичних аспектів, оскільки впливає на відмежування кримінально караного поведінки від правомірної та може служити основою для індивідуалізації покарання. Зокрема, у кримінальному праві визначено, що суб'єктивна сторона складається з двох груп юридичних ознак – обов'язкових (вина) та факультативних (мотив та мета). Вина визначається як негативне ставлення

суб'єкта до суспільних відносин, що становлять об'єкт правопорушення, і є ключовою характеристикою суб'єктивної сторони. Також важливо враховувати, що відсутність вини виключає суб'єктивну сторону і свідчить про відсутність складу кримінального правопорушення. Усвідомлення форми вини та інших аспектів суб'єктивної сторони має суттєве значення для правового визначення й реагування на правопорушення відповідно до принципів законності та справедливості [9].

За визначенням, суб'єктивна сторона злочину відображає внутрішній аспект, а саме психічну діяльність особи, її свідомість та волю щодо вчиненого суспільно небезпечного діяння та його результатів. Аналізуючи статті 23–25 КК і розділ V «Вина та її форми», важливо відзначити, що суб'єктивна сторона злочину включає низку юридичних ознак – вину, мотив і мету. Вина становить собою особливу форму психічного ставлення до вчиненого діяння і є основною, обов'язковою ознакою будь-якого злочину. Мотив, спонукання до дії, та мета, бажаний результат є факультативними ознаками, що можуть бути обов'язковими лише за умови, якщо правова норма це визначає для конкретного складу злочину. Важливо зазначити, що мотив і мета входять у сферу вини, формуючи її основу, але є факультативними для загального складу злочину. Ці аспекти визначаються певним етапом перетворення з мотиваційних моментів у злочинні дії. Навіть якщо мотив і мета мають важливе значення для психологічного аспекту злочину, вони не є безпосередньою частиною психічного ставлення до вчиненого діяння. Також слід відзначити, що емоції, виявлені до, під час і після вчинення злочину, не є складовою суб'єктивної сторони злочину й мають юридичне значення лише у випадках, коли є ключовими для оцінювання психологічного вмісту злочину [33].

Суб'єктивна сторона злочину, передбаченого ст. 384 КК, обмежена лише прямим умислом, оскільки особа свідомо діє, усвідомлюючи неправдивість своїх показань, висновків, звіту чи перекладу, і має намір вчинити саме такі дії. Мотиви та мета

можуть різнитися, але вони не впливають на кваліфікацію злочину, за винятком випадків, передбачених ч. 2 ст. 384, де однією із кваліфікаційних ознак є наявність корисливих мотивів.

На думку Ю. Гломб, умисне введення в оману суду чи іншого уповноваженого органу визначається як інтелектуальна характеристика прямого умислу в скоєнні вказаного кримінального правопорушення. Це передбачає свідоме розуміння особою (скажімо, свідком, потерпілим, експертом, спеціалістом, оцінювачем або перекладачем) фактичного характеру її протиправних дій. Це може бути підтверджено фактом попередження їх про можливість кримінальної відповідальності за такі дії, що передбачені статтею 384 Кримінального кодексу. Відсутність зазначення, зокрема підпису вказаної вище особи (учасника судочинства або провадження), у процесуальному документі про те, що вона була попереджена в установленому законом порядку про кримінальну відповідальність, не може перешкодити притягненню до кримінальної відповідальності. Також відсутність процесуальних рішень, які б підтверджували факт свідомої недостовірності (неправильності) показань, висновку, звіту чи перекладу, не має впливати на цю можливість [26].

У випадках, коли дії, описані у статті 384 КК України, спрямовані на приховування тяжкого чи особливо тяжкого злочину, який був учинений членом сім'ї, близьким родичем або самою особою, яка надає неправдиві показання (висновок, переклад, звіт) за пунктом 2 статті 385 КК України, такі дії не підпадають під склад злочину, передбаченого статтею 384 КК України. У випадках, коли аналогічні дії вчинені з метою приховування тяжкого чи особливо тяжкого злочину, вчиненого іншою особою, вони кваліфікуються виключно за статтею 384 КК України. У випадках, коли такі дії виконуються під примусом і відповідальність за них передбачена статтями 373 або 386 КК України, можлива кваліфікація відповідно до статті 384 КК лише у випадках, коли не існує підстав для застосування статей 39–41 КК України [90].

Наприклад: у вироку Хмельницького міськрайонного суду Хмельницької області у справі № 686/9418/22 суб'єктивна сторона злочину за ст. 384 КК України щодо ОСОБА_4, визначається його умислом і усвідомленням суспільно небезпечного характеру своїх дій. У цьому випадку ОСОБА_4, будучи свідком у судовому засіданні, надав завідомо неправдиві показання з метою введення в оману суду та уникнення відповідальності для ОСОБА_6 за адміністративне правопорушення. Суб'єктивна сторона виявлялась у таких елементах: Умисел: ОСОБА_4 свідомо та навмисно подав завідомо неправдиві показання, зазначаючи, що він керував автомобілем в той час, коли це не було правдою. Усвідомлення суспільно небезпечного характеру дій: особа розуміла, що надання завідомо неправдивих свідчень може призвести до ухвалення недостовірного рішення суду та вплинути на правомірний судовий процес. Зазначені обставини свідчать про те, що ОСОБА_4 свідомо вчинив дії, спрямовані на введення в оману суду, порушивши ч. 1 ст. 384 КК України. Ураховуючи його розкаяння, визнання вини, відсутність судимості та його стан здоров'я, суд призначив покарання у вигляді обмеження волі та визначив іспитовий строк зі звільненням від відбування покарання, що є пом'якшеною мірою покарання [19].

Отже, суб'єктивна сторона складу кримінального правопорушення ст. 384 КК України як кримінально-правового характеру діяння введення в оману суду або іншого уповноваженого органу дозволяє визначити психологічні аспекти вчинення зазначеного злочину. Суб'єктивна сторона злочину обмежена прямим умислом, оскільки суб'єкти (свідок, експерт, спеціаліст, перекладач, оцінювач) діють свідомо, усвідомлюючи неправдивість своїх показань, висновків, звіту чи перекладу, і мають намір вчинити саме такі протиправні дії. Мотиви та мета можуть варіюватися, але вони суттєво не впливають на кваліфікацію злочину.

Висновки до розділу 2

1. Ознаками об'єктивної сторони складу кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 384 КК України, у загальних рисах відтворені в нормах вказаної статті Закону від 5 квітня 2001 р. № 2341-III. Як обов'язкові ознаки об'єктивної сторони цього складу злочину є дії, обстановка вчинення кримінального правопорушення, установлення обов'язкових ознак об'єктивної сторони складу кримінального правопорушення. Зовнішня сторона кримінального правопорушення, передбачена ст. 384 КК України, є складною, має багатоаспектний характер. Вона не була достатньо проаналізована в юридичній літературі.

2. Об'єктивна сторона складу кримінального правопорушення, передбаченого статтею 384 КК України, виражається у вчиненні однієї з таких дій: надання завідомо неправдивих показань свідка чи потерпілого; представлення завідомо неправдивого висновку експерта; надання завідомо неправдивого звіту оцінювача про оцінку майна або виконання завідомо неправильного перекладу, здійсненого перекладачем. Кожна з цих дій утворює закінчений злочин, і момент закінчення визначається фактом надання завідомо неправдивих відомостей незалежно від того, чи виявлені ці протиправні дії до постановлення судового рішення.

3. Завідомо неправдиві показання свідка чи потерпілого визначаються як цілеспрямовано, усвідомлено спотворені та перекручені свідчення, які надаються в суді або перед іншим уповноваженим органом з метою введення суду чи іншого органу в оману стосовно відомих їм фактів та обставин. Ці показання, які мають значення для відповідного провадження, впливають на доказування відомих фактів у ході відповідного слідства. Важливо враховувати, що ці завідомо неправдиві показання можуть спричинити неправильне ухвалення рішення відповідними правозахисними органами.

4. Завідомо неправдивий висновок експерта – це спеціально спотворений результат дослідження об'єктів, явищ або

процесів, які містять інформацію про умови вчинення кримінального правопорушення. Такий висновок складається з метою надання судові або іншому уповноваженому органу неправдивої інформації та введення їх в оману, особливо якщо ці відомості можуть впливати на неправомірне ухвалення рішення. Із завідомо неправдивим висновком спеціаліста подібна ситуація виникає в разі спеціалізованого дослідження, де важливі спеціальні знання та навички, і якщо цей висновок передбачений для подання суду або іншому уповноваженому органу та має потенційно негативний вплив на правильне ухвалення рішення.

5. Недостовірні докази – це такі, що викликають сумніви щодо їх правдивості, правильності, не мають потрібних якостей та не відповідають певному призначенню, за їх допомогою не можна встановити дійсні обставини відповідного провадження. Подання завідомо недостовірних або підроблених доказів, складених для подання або поданих до суду або іншого уповноваженого органу, – це дії, що супроводжуються введенням в оману цих органів, поданням недостовірних або підроблених доказів, які викликають сумніви щодо їх правдивості, правильності, не мають потрібних якостей та не відповідають певному призначенню, за їх допомогою не можна встановити дійсні обставини відповідного провадження.

6. Звіт суб'єктів оцінної діяльності щодо оцінювання майна вважається завідомо неправдивим, якщо в ньому виявляється безпідставне заниження чи підвищення вартості майна, використання неправильних цін для визначення його вартості, оцінка іншого майна, а не того, яке було арештоване, або надання оцінки лише частині майна. Такий звіт виключає можливість добросовісної помилки та розглядається як умисне подання неточної інформації.

7. Подання завідомо неправдивого звіту оцінювача про оцінювання майна – це дія, яка відбувається через введення в оману уповноваженого органу, тобто коли явно, свідомо безпідставно занижується чи, навпаки, підвищується вартість

майна, використовуються не ті ціни для визначення вартості майна, оцінюється інше майно, а не те, на яке було накладено арешт, надається ціна не всього майна, а лише частки майна, вартість майна не підтверджує виконані процедури з оцінювання майна.

8. Визначення безпосереднього складу основного об'єкта кримінального правопорушення, що охоплюється ст. 384 КК України, вимагає урахування лише суспільних відносин, які відповідають загальним інтересам, а не особистим вподобанням або розсуду окремої особи. Ці умови створюють передумови для отримання суб'єктами провадження достовірних показань свідка чи потерпілого, правдивих висновків експертів і спеціалістів, складених для подання органам, які здійснюють досудове розслідування, виконавче провадження, судовим органам, Вищій раді правосуддя, тимчасовій слідчій комісії Верховної Ради України, а також для представлення достовірних або неспідроблених доказів, правдивого звіту оцінювача щодо оцінювання майна і правильного перекладу, виконаного перекладачем у відповідних обставинах.

9. Безпосередній об'єкт складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 384 КК України, – це суспільні відносини, що забезпечують охорону установлених законом прав і інтересів фізичних і юридичних осіб, свободи, честі та гідності особи, авторитету судових і правоохоронних, спеціальних органів при здійсненні правосуддя. Безпосередній об'єкт і предмет кримінального правопорушення, передбаченого ст. 384, – взаємопов'язані, маючи свої особливості.

10. Практичне питання про предмет кримінального правопорушення та його склад визначається не лише теоретичними аспектами, але і його впливом на визначення міри відповідальності суб'єкта. Основна вагомість полягає в тому, що визначення предмета кримінального правопорушення впливає на правильну кваліфікацію вчиненого діяння, коли предмет є обов'язковою ознакою складу кримінального правопорушення. Така кваліфікація у свою чергу визначає величину

та характер санкцій, які можуть бути застосовані до суб'єкта. Предмет кримінального правопорушення має важливе значення для відмежування цього правопорушення від суміжних складів кримінальних правопорушень. Це допомагає уникнути непорозумінь і забезпечити адекватну правову реакцію на вчинене діяння. Предмет кримінального правопорушення може бути критерієм для розмежування злочинних і незлочинних діянь. Визначення того, що становить предмет правопорушення, може визначати межу між дозволеним і недозволеним, забезпечуючи таким чином чіткі рамки правопорядку.

11. Предмет кримінального правопорушення – це потрібна (обов'язкова) для предметних складів кримінальних правопорушень ознака складу діяння, що може включати не лише матеріальні об'єкти, такі як будь-які речі, майно, тварини, дерева, рослини, але й реальні явища об'єктивного світу, енергію (електричну, теплову та інші), а також інформацію та відомості, які мають матеріальний вираз. Ці об'єкти можуть бути сприйняті органами чуття людини чи зафіксовані спеціальними технічними засобами. Іншими словами, предмет кримінального правопорушення охоплює все, що доступне для сприйняття, фіксації та виміру, і при цьому має певні властивості, які пов'язуються з наявністю в діяннях особи конкретних ознак відповідного складу кримінального правопорушення відповідно до закону.

12. До позитивного в предметі кримінального правопорушення слід віднести інформацію, відомості про фактичні обставини кримінального провадження. Що ж до негативних положень, то завідомо неправдива, викривлена інформація змінює позитивний предмет кримінально-правових відносин, оскільки суспільні відносини, які підлягають охороні, завжди позитивні, а предмет складу кримінального правопорушення є негативною категорією.

13. У випадках, коли предмет відносин, що розглядаються, є нематеріальним, інші соціальні цінності, такі як блага немайнового характеру, виконують функції предмета відносин.

У цьому контексті відносини спрямовані на регулювання порядку й обсягу використання цих предметів для запобігання можливим негативним наслідкам або загрозі їх настання. Проте цей загальний підхід до тлумачення предмета досліджуваного кримінального правопорушення є надто узагальненим. Так, важливо чітко визначити ознаки предмета досліджуваного правопорушення для належного кваліфікування діяння за ст. 384 КК України і відмежування його від суміжних кримінальних правопорушень.

14. Викривлені відомості про фактичні обставини провадження, неправдива інформація та інші порушення, описані в ст. 382 КК України, є предметами кримінального правопорушення. Згідно з цим висновком такі дії можуть спричинити значну шкоду суспільним відносинам, і вони розглядаються як загроза правосуддю та об'єкту суспільних відносин. Правдива інформація, докази та інші елементи, які постають предметами відносин, мають позитивний вплив і забезпечують належне функціонування цих відносин. Згідно зі ст. 384 КК України такі відносини охороняються від протиправних дій, і суб'єкти, які порушують ці відносини, підпадають під кримінальну відповідальність. Протиправні дії стосовно предмета суспільних відносин можуть призвести до реальної загрози існуванню цих відносин. Такий підхід підкреслює важливість ефективного захисту суспільних відносин від негативного впливу та визначає суб'єктів, які можуть бути притягнуті до відповідальності за порушення цих відносин у рамках ст. 384 КК України.

15. Свідок, який надає брехливі показання або вчиняє інші дії з метою введення в оману суду або іншого уповноваженого органу, може бути визнаний суб'єктом злочину згідно з чинним кримінальним законодавством, адже введення в оману суду чи іншого уповноваженого органу може становити кримінальний злочин – скажімо, обман чи неправдиві свідчення. Правовий статус свідка визначається кримінально-процесуальним законодавством, і свідок має обов'язок говорити правду

та надавати достовірні показання під час кримінального провадження. Якщо свідок надає брехливі показання, це може вплинути на об'єктивність і справедливість провадження, і такі дії можуть мати правові наслідки для свідка. Важливо відрізнити випадки неправдивих показань, які не причиняють шкоди, від ситуацій, де свідок вчиняє дії метою введення в оману суду чи слідства. У деяких випадках може знадобитися проведення судово-психіатричної або судово-медичної експертизи для визначення психічного або фізичного стану свідка, особливо якщо виникають сумніви щодо його здатності правильно сприймати факти та надавати відомості.

16. Експерт у кримінальному провадженні відіграє важливу роль у виявленні та дослідженні фактів кримінальних правопорушень. Однак, якщо експерт свідомо надає неправдиві відомості чи здійснює маніпуляції з метою введення в оману суду або іншого уповноваженого органу, його дії можуть бути розглянуті як злочин. Уведення в оману суду або іншого уповноваженого органу може включати подання неправдивих експертних висновків, фальсифікацію доказів або здійснення інших неправдивих дій з метою впливу на результати кримінального провадження, адже відповідно до статті 384 КК суб'єктом такого виду злочину є особа, яка свідомо подає неправдиві відомості чи використовує інші махінації для введення в оману суду або іншого уповноваженого органу в кримінальному провадженні.

17. Спеціаліст у кримінальному провадженні, володіючи спеціальними знаннями й навичками, може відігравати важливу роль у виявленні та зборі доказів кримінальних правопорушень. Однак, якщо спеціаліст зловживає своїм статусом і намагається ввести суд чи інші уповноважені органи в оману, його дії можуть розглядатися як злочин. Уведення в оману суду або іншого уповноваженого органу може бути кваліфіковано як маніпуляція фактами, поданими спеціалістом, з метою вплинути на результат розгляду справи. Такі дії можуть включати надання недостовірних консультацій, пояснень чи висновків, спрямованих на спотворення обставин справи чи створення

хибного уявлення. У випадках, коли спеціаліст навмисно подає неправдиві чи маніпульовані інформаційні матеріали, це може визнаватися як введення в оману, що може бути кваліфіковано як злочин, зокрема відповідно до статті 384 КК України.

18. Перекладач як суб'єкт кримінального правопорушення за ст. 384 КК України має певне правове становище та обов'язки в контексті кримінального провадження. Він набуває процесуального статусу перекладача від моменту його допуску в провадження, що фіксується у відповідному рішенні суду. Основні аспекти його прав та обов'язків включають право на захист своєї професійної репутації та недоторканність у виконанні своїх обов'язків та право відмовитися від виконання завдань, якщо вони суперечать його етичним принципам чи закону, при зобов'язанні дотримуватися високих стандартів точності та правильності перекладу, уникаючи вираження власних оцінок чи коментарів під час перекладу.

Розділ 3 ЄВРОПА ТА США: ДОСВІД ТА ВДОСКОНАЛЕННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА БРЕХЛИВІ СВІДЧЕННЯ

3.1 Європейський та США досвід кримінальної відповідальності за брехливі свідчення

В англійській мові аналізована нами категорія характеризується коротко і, наш погляд, точно – «perjury», що в дослівному перекладі означає «лжесвідчення». Однак ми критично ставимося до такого перекладу і вважаємо чи не єдиним істино правильним відповідником до цієї англійської категорії українське «брехливе свідчення». Отже, згідно з Британською енциклопедією брехливе свідчення – це неправдиві свідчення, відповідно до закону надання неправдивих свідчень під присягою щодо питання, яке вважається суттєвим. Британські вчені підкреслюють, що у традиційних сучасних правових системах (під такими вони розуміють англосаксонську та романо-германську) є положення про надання свідчень під присягою та передбачені покарання за надання неправдивих свідчень [187].

Ми хочемо підкреслити, що брехливі свідчення як юридична категорія забезпечення правосуддя має глибинну соціальну природу. Її юридична сутність походить від древніх цивілізацій, зокрема старогрецької. Так, на думку дослідників права стародавнього полісу Афін, найнадійнішим способом надати показанням правдивого характеру є присяга, яку свідки можуть скласти перед своєю заявою. Однак, якщо присяга має функцію гарантування правдивості інформації й тому регулярно використовується в грецькій античності, то безпосереднє брехливе свідчення є внутрішньою частиною цього акту, яка впливає

з того, що ставить під сумнів уже складену присягу, але була б однозначною з нею. Отже, ефективність присяги, на думку старогрецьких філософів, вступає в суперечку з можливістю її порушення [192].

Відповідно до Закону XII таблиць Стародавнього Риму, ухваленого між 451 та 450 роками до нашої ери, у таблиці VIII було закріплено, що до особи, яка обвинувачувалася у справі за надання неправдивих свідчень, застосовувалася сувора міра покарання у вигляді скидання з Тарпейської скелі. Така кара визначалася за брехливе свідчення **на** рівні з іншими категоріями злочинців, такими як убивці, мужеложці, порушники честі жінок, палії та інші. Слід відзначити, що правові звичаї раннього феодалізму в Римі не були здатні конкурувати з розвитком римським правом, яке досягло свого вищого рівня розвитку та досконалості в класичний період (від III ст. до н. е. до кінця III ст. н. е.) [48].

Пізніше ці природні об'єктивні цінності були утверджені в теологічних нормах християнства, а пізніше й ісламі. Так у християнстві до «смертних» гріхів належать тяжкі порушення десяти заповідей, зокрема вбивство та брехливе свідчення [11].

Ісламське право, значною мірою покладається на свідчення під присягою для кримінальних засуджень. Спочатку брехливе свідчення полягало в наданні неправдивих свідчень під присягою в суді, але в XIX ст. його визначення було розширено, щоб включити в себе надання неправдивих свідчень під присягою в інших арбітражних органах, які мають повноваження здійснювати судовий процес чи слідство [192]. Так, на думку британського науковця В. Е. Шнайдер, переслідування за брехливе свідчення в середині дев'ятнадцятого стало основним гарантом правдивості свідчень. Учений досліджував судові переслідування за неправдиві свідчення в Англії та Уельсі від 1835 по 1900 рік. Він це здійснив, використовуючи добірку з місцевих газет того часу [183].

На теренах України того часу (Галичина, Буковина), що були під зверхністю Австрійської а потім Австро-Угорської імперій

(1804–1867 рр.), застосовувалося Карне уложення 1803 року в редакції 1852 року [100, с. 55]. Кримінальний кодекс 1852 року застосовувався до злочинів проти суспільної безпеки, серед інших груп діянь містив злочини проти суду (76) [4, с. 55]. У системі Карного уложення 1852 року містилася низка посягань на відносини в сфері правосуддя [165, с. 70–71]. Зокрема в §§ 209 та 301 йшлося про посягання на суспільні відносини щодо здійснення судочинства іншими учасниками цих відносин, зокрема обмову, неправдиве повідомлення про вчинення злочину тощо, але не передбачалося такого злочину, як давання завідомо неправдивих показань свідком. У той час важливо знати, що Кримінальний закон про тяжкі злочини, нетяжкі (звичайні) злочини та проступки 1852 року був чинним у Галичині і Буковині в період їхнього перебування у складі Австрії та Австро-Угорщини, а після припинення Австро-Угорської монархії 1918 року цей Кодекс був основним Законом про кримінальну відповідальність у Західноукраїнській Народній Республіці впродовж листопада 1918 року – липня 1919 року (після приєднання Західної України до складу Польщі 1921 року Кримінальний кодекс 1852 року застосовувався в Галичині до 1932 року до введення в дію польського Кримінального кодексу) [168, с. 49]. На Закарпатті, яке в XIX ст. було під зверхністю Угорщини, діяло Карне уложення про тяжкі та менш тяжкі злочини 1878 року, яке вступило в законну силу 1880 року. У розділі XII, який мав назву «Неправдиві свідчення та неправдива присяга», було передбачено злочин за давання неправдивих показань свідка [165, с. 142].

Отже, у період владарювання Австрійської та Австро-Угорської імперій (1804–1867 рр.) на теренах України застосовувалося Карне уложення 1803 року в редакції 1852 року. Кримінальний кодекс 1852 року визначав злочини проти суспільної безпеки, включаючи злочини проти суду, зокрема посягання на відносини у сфері правосуддя. Проте в той час не передбачалося конкретного злочину – давання завідомо неправдивих показань свідком. Важливо відзначити, що Кримінальний кодекс 1852 року був чинним

у Галичині та Буковині, коли ці регіони входили до складу Австрії та Австро-Угорщини. У Закарпатті, яке перебувало під угорською владою у XIX ст., діяло Карне уложення про тяжкі та менш тяжкі злочини 1878 року. У розділі XII цього Кодексу передбачався злочин за давання неправдивих показань свідка.

Цікавими для нашого аналізу є історико-правові аспекти «брехливого свідчення» (через англо-фр. perjury, сучасне perjure, лат. perjurium «фальшива присяга», perjurare «присягати неправдиво») в англосаксонському праві на ранніх етапах правової історії. Спочатку брехливе свідчення, здається, вважалося радше гріхом, ніж злочином, і тому підлягало лише надприродним покаранням. Шкода, заподіяна фальшивою клятвою, мала бути завдана не стільки суспільству, скільки Богу, в ім'я якого була ухвалена клятва. В Англії брехливе свідчення як гріх спочатку було предметом церковної етики. Пізніше, коли це стало злочином, юрисдикція духовних судів поступово обмежилася такими неправдивими свідченнями, які були вчинені під час церковного процесу, і не поширювалася на неправдиві свідчення, вчинені у світському суді [190].

Різноманітні судові переслідування – наприклад, щодо ересі, нарахування податків і боргові судові процеси – залежали від клятви. Незалежно від їх часто мирського змісту клятви вважалися релігійними актами. Однак плідна присяга призвела до частого порушення присяги. Тому брехливе свідчення було більш актуальним і ширшим поняттям, ніж сьогодні. Це була образа Бога, себе та інших. Те, як цей злочин переслідувався та карався, проливає світло на перетин релігійної доктрини, правових систем і соціальної практики в дореформаційній Англії. Аналіз неправдивих свідчень також привертає увагу до зміни юрисдикції, яка відбувалася до Реформації. 1485 року церковні суди широко визнавали брехливе свідчення, проте надалі діяло обмеження, накладене звичайними юристами на те, які справи могли розглядати церковні суди. Загальне право визначило брехливе свідчення злочином у вужчому сенсі, ніж канонічне право [171].

Єдиним брехливим свідченням, за яке довгий час застосовувалась кримінальна відповідальність у загальному праві, було брехливе свідчення присяжних, які в той час були швидше свідками, ніж суддями. Кримінальна юрисдикція щодо неправдивих свідчень особами, окрім присяжних, здається, була вперше ухвалена Star Chamber, діючи відповідно до повноважень, наданих актом Генріха VII (1487 р.). Від 1641 року за поступового зменшення повноважень духовних судів брехливе свідчення практично підпало під юрисдикцію звичайних кримінальних судів. За загальним правом, лише фальшива присяга під час судового розгляду була брехливим свідченням. Але відповідно до закону покарання за неправдиві свідчення було поширено на позасудові питання – наприклад, за неправдиві заяви, зроблені з метою одруження (Закон про шлюб та реєстрацію 1856 р.), а також фальшиві свідчення під присягою відповідно до Закону про купівлю-продаж 1878 р. Неправдиві свідчення особи, якій за законом дозволено підтверджувати це, є неправдивими свідченнями (Закон про додаткові поправки до доказів 1869 р. та Закон про внесення змін до Закону про докази 1870 р.). Щоб підтримати обвинувачення в неправдивих свідченнях, сторона обвинувачення має довести повноваження приносити присягу, обставини її принесення, складення присяги, суть присяги, суттєвість даної присяги, фальшивість присяги та корупційний умисел відповідача. В обвинувальному акті має бути зазначено, що надання неправдивих свідчень було навмисним і корумпованим, і має бути викладено неправдиву заяву або заяви, на основі яких призначається неправдиве свідчення [190].

Історико-правові аспекти категорії «брехливе свідчення» в стародавній Англії відображають еволюцію ставлення до цього явища в різні періоди правової історії. Так, на ранніх етапах брехливе свідчення вважалося гріхом і підлягало лише духовному покаранню. Шкода, заподіяна фальшивою клятвою, розглядалася як образа не стільки суспільства, скільки Бога. Зазначається, що брехливе свідчення спочатку було предметом церковного відома, а потім, коли це стало злочином, духовні

суди обмежили свою юрисдикцію лише неправдивими свідченнями, вчиненими під час церковного процесу. Різноманітні дії, такі як судове переслідування ересі, нарахування податків і боргові судові процеси, залежали від клятви. Клятви вважалися релігійними актами, але призводили до частого порушення присяги.

Отже, брехливе свідчення було ширшим поняттям, ніж сьогодні, і вважалося образою Бога, себе та інших. Історія також свідчить про зміни в юрисдикції до Реформації. Зменшення повноважень духовних судів і обмеження, налагоджені звичайними юристами, призвели до того, що брехливе свідчення практично підпало під юрисдикцію звичайних кримінальних судів. До Реформації церковні суди широко визнавали брехливе свідчення, але після 1535 року така практика зникла. Поступово брехливе свідчення стало предметом кримінальної юрисдикції і практично підпало під судові процедури звичайних кримінальних судів. Із часом закони про покарання за брехливі свідчення були розширені на позасудові ситуації, такі як неправдиві заяви для одруження або угоди про купівлю-продаж.

Звертаючись до історико-правової практики Сполученого Королівства XVIII, XIX ст. слід зазначити, що неправдиві свідчення вже вважалися злочинами відповідно до чинного на той час кримінального законодавства. Це показує, що історія думки про правду й обман часто була пов'язана з оповіддю про зростання освіченості та державної влади в епоху Відродження й окреслює причини сумніву в цій точці зору. Практична етична думка була важливою частиною середньовічної історіографії; це дослідження можна пов'язувати з Д. Болдуїном, Л. Бойлом і Р. Саузерном [175].

У XVIII ст. законодавство про переслідування за брехливі свідчення встановлювало серйозні наслідки для осіб, які неправдиво свідчили перед судом. Суть правопорушення полягала у наданні свідчень, які були завідомо брехливі та призводили до неправильних висновків суду. Такі дії розглядалися як порушення закону і могли призвести до суворого покарання.

Закон XVIII ст., що регулював переслідування за брехливі свідчення, установлював, що свідки, які давати хибні свідчення або приховувати істину перед судом, могли бути піддані переслідуванню. Судді, які виявляли підозру в тому, що свідок умисно надав неправдиве свідчення, мали право невідкладно розпочати судове переслідування проти таких осіб. Закони, які стосувалися неправдивих свідчень, також застосовувалися до тих, хто підкорявся неправдивим свідченням, тобто до осіб, які змушували інших давати брехливі свідчення або хибну інформацію, щоб спотворити справедливий судовий процес. Згідно із законами про кримінальний процес 1851 та 1859 років були встановлені додаткові засоби для боротьби з брехливими свідченнями та їх наданням. Ці положення також розширювали відповідальність на тих, хто здійснював тиск на свідків або намагався переконати їх надати неправдиві свідчення [190].

Також брехливе свідчення могло бути вчинене свідками з боку обвинувачення чи захисту (або свідками з будь-якої сторони в цивільному судовому процесі), а також під час провадження перед судом присяжних або після винесення вердикту в провадженні, яке веде до винесення вироку. Згідно з такими підходами, щоб особа була визнана винною в наданні неправдивих свідчень, обвинувачений має демонструвати злочинні наміри, тобто особа має зробити неправдиву заяву та має або знати, що ця заява неправдива, або не вірити в її правдивість. Також неправдива заява має бути суттєвою для питань, які розглядаються у провадженні; особу, як правило, не можна звинуватити в неправдивих свідченнях, якщо прокурор вимагав неправдивих свідчень виключно для отримання доказів для звинувачення в неправдивих свідченнях [187].

Отже, у XVIII, XIX ст. в англійському праві притягнення до кримінальної відповідальності за брехливе свідчення (perjury) стало ключовим аспектом забезпечення достовірності свідчень. Згідно з Британською енциклопедією брехливе свідчення визначається як надання неправдивих свідчень під присягою до питання, яке вважалося суттєвим

для ухвалення рішення у справі. Ця практика вже мала коріння у традиціях римського приватного права, а пізніше була закріплена в теологічних нормах християнства та ісламу. Із розвитком правових систем сфера застосування брехливого свідчення розширилася через включення неправдивих свідчень під присягою перед іншими арбітражними органами, що здійснювали судовий процес чи розслідування.

Сьогодні згідно з кримінальним правом Ірландії під брехливим свідченням розуміється ситуація, коли особа вчиняє правопорушення (неправдиве свідчення), і до складу аналізованого об'єкта правопорушення належать: 1) письмове свідчення під присягою, яке є хибним у будь-якому істотному аспекті, і при цьому особа знає про це. Формами брехливого свідчення є неправдиві твердження, допущені в офіційній декларації, рахунку, балансі, офіційному документі, сертифікаті, офіційному записі, кошторисі, інвентаризації, повідомленні, звіті або іншому документі, який особа уповноважена або зобов'язана складати, засвідчувати чи підтверджувати; 2) будь-яка усна заява чи усна відповідь, яку особа зобов'язана зробити згідно з будь-яким нормативним актом або на його виконання. З суб'єктивної сторони аналізований вид кримінального правопорушення характеризується умислом, коли особа вчиняє правопорушення з наміром увести в оману будь-яке судове чи інше провадження та фабрикуючи докази будь-якими способами [191].

Тобто в кримінальному праві Ірландії брехливе свідчення характеризується як кримінальне правопорушення, коли особа, подаючи неправдиві свідчення, має намір вплинути на судове чи інше юридичне рішення. Це може стосуватися висловлювань під час присяги як свідка, перекладача або в заяві про достовірність. Також ураховується інститут субординації брехливого свідчення, який включає простих осіб, що скоїли брехливе свідчення, підбурювачів та рецидивних порушників. Об'єктом аналізу є різні форми свідчень, включаючи письмові свідчення під присягою. Брехливе свідчення може виявитися у відповідях, які особа зобов'язана давати відповідно

до нормативних актів або під присягою суду. Із суб'єктивної сторони це характеризується умислом уводити в оману судові чи інші провадження та фабрикування доказів.

У США діє спеціальний Закон про неправдиві свідчення, згідно з яким кримінальне покарання за надання неправдивих свідчень полягає в наданні неправдивої заяви під присягою, письмово або в усній формі, про яку відомо, що вона є неправдивою і яка є суттєвою для провадження. Таким чином, у США визначення неправдивих свідчень є широким. Це вимагає доказів не просто щодо неправдивої заяви в судовому розгляді чи іншим чином під присягою. У певному сенсі особа має зробити неправдиву заяву з наміром обдурити. Аналізований Федеральний закон США визначає два типи неправдивих свідчень, кожне з яких має кілька елементів. Перший тип неправдивих свідчень включає заяви, зроблені під присягою, і вимагає доказів того, що особа давала присягу правдиво свідчити, заявляти, скидати чи засвідчувати усно чи письмово; особа зробила заяву, яка не відповідає дійсності; особа знала, що заява не відповідає дійсності; особа зробила неправдиву заяву навмисно. Предмет заяви був істотним для провадження, в якому вона була зроблена [187].

У юридичній американській літературі аналізований нами інститут також описується як брехливе свідчення, під яким розуміється, як правило, те, що свідок у судовому процесі дає неправдиві свідчення, коли свідомо та навмисно говорить неправду щодо істотної проблеми [189]. Розкриваючи чинники аналізованого феномену, американські вчені зазначають, що для того, щоб свідчення вважалось брехливим в юридичному сенсі, воно має стосуватися істотного факту, а також довести, що декларант складав присягу. Проте, щоб довести, що свідок дав завідомо неправдиві показання, поставлене запитання має бути недвозначним. Верховний суд США постановив, що засудження за неправдиві свідчення не може ґрунтуватися лише на невідповідних або ухильних свідченнях, які мають на меті ввести в оману, але містять буквальну правду.

Свідчення є суттєвими, якщо вони можуть перешкодити судовому розгляду або вплинути на рішення суду чи слідчого органу та можуть стосуватися основного питання, супутніх питань або навіть довіри до свідків. Якщо декларант робить неправдиву заяву, він має право відмовитися від попередніх неправдивих свідчень. Відмова має бути зроблена в тому самому суді, неправдива заява не має суттєво вплинути на провадження, а неправдивість не має бути виявлена іншим чином. Потім декларант може використати свою відмову, щоб продемонструвати відсутність наміру ввести в оману [180].

Другий тип неправдивих свідчень включає заяви без присяги та вимагає доказів того, що особа зробила заяву без присяги, як це дозволено федеральним законом; заява була зроблена під страхом покарання за неправдиві свідчення; особа навмисно зробила заяву, яка, на її думку, не відповідає дійсності. Закони штату, що визначають брехливе свідчення, загалом подібні до федерального закону. Закон штату Огайо про неправдиві свідчення, наприклад, визначає правопорушення як свідоме надання неправдивих свідчень під присягою або підтвердженням. Він також передбачає, що помилкове переконання в тому, що неправдиве твердження не є суттєвим, не є захистом. Конкретним діянням, яке становить злочин неправдивих свідчень, є не сама неправдива заява, а скоріше клятва чи підтвердження того, що ця заява правдива. Більшість законів про неправдиві свідчення вимагають доказів того, що особа діяла, усвідомлюючи неправдивість заяви. Федеральний статут вимагає, щоб особа діяла «навмисно», тоді як закон штату Огайо свідчить, що особа має діяти «свідомо». Відповідачі можуть стверджувати, що вони вважали це твердження правдивим і тому не мали потрібного психічного стану. Вимога про те, що неправдива заява є істотною для провадження, може бути найважливішим елементом неправдивих свідчень. Закон штату Огайо про неправдиві свідчення визначає «матеріал» як щось, що може суттєво вплинути на хід або результат юридичного процесу [187].

Здійснюючи порівняльну характеристику юридичної категорії брехливого свідчення в ФРН, слід зазначити, що ще за приписами Саксонського Зерцала свідки та потерпілі були зобов'язані давати лише правдиві показання, інакше з них стягується штраф. Також у кримінально-судовому уложенні імператора Карла V у Священній Римській імперії німецької нації була передбачена кримінальна відповідальність щодо брехливого свідчення. Так, у спеціальній нормі про них (ст. LXVIII) був припис, що свідки, які підвели чи намагалися підвести безневинного під кримінальне покарання, мають бути піддані тому покаранню, якого вони хотіли досягти своїми показаннями на невинного [28, с. 140]. В умовах сьогодення згідно з кримінальним правом Німеччини слід зазначити, що надання неправдивих свідчень, зокрема неправдивої присяги в суді або іншому органі, що приймає присягу (§ 154 Кримінального кодексу Німеччини), є правопорушенням, спрямованим на забезпечення правосуддя. За це правопорушення передбачено покарання у формі позбавлення волі від одного до п'ятнадцяти років, або в менш тяжких випадках – від шести місяців до п'яти років. Зазначено, що випадки, коли особа, яка приносить присягу, не має була бути приведеною до присяги, можуть розглядатися як менш серйозні випадки брехливого свідчення [185].

Кримінальна відповідальність за неправдиві свідчення у Польщі регулюється положеннями КК. Брехливе свідчення в кримінальному праві викладені в статті 233 КК Польщі, яка визначає, що надання брехливих свідчень під присягою в суді чи іншому державному органі, який приймає такі свідчення, передбачає покарання на строк до 3 років. За неправдиві показання стаття 234 КК Польщі щодо свідка, який дав неправдиві показання в суді або в державному органі, який приймає ці свідчення, також передбачає аналогічне покарання. В обох випадках ключовим елементом є надання неправдивих свідчень під присягою або перед державним органом. У Польщі ці свідчення вважаються важливими для справедливого функціонування

системи правосуддя, тому покарання за їх фальсифікацію є відносно суворим [178; 179; 181].

Система правосуддя в Румунії вирішує проблему неправдивих свідчень, щоб забезпечити довіру та справедливість судових процесів. Кримінальна відповідальність за брехливе свідчення в Румунії регулюється КК Румунії. Брехливе свідчення, яке зазвичай визначається як надання неправдивих свідчень під присягою або іншим способом, передбаченим законом, карається кримінальним законом. Відповідно до КК Румунії (Закон № 286/2009) злочин брехливе свідчення регулюється статтею 273. Відповідно до неї будь-яка особа, яка дає неправдиві свідчення під присягою перед судом або іншим органом із судовими повноваженнями, може бути покарана позбавленням волі від 6 місяців до 3 років. Важливо зазначити, що це покарання може змінюватися залежно від тяжкості фактів і конкретних обставин кожної справи. Закон передбачає, що якщо більш серйозний злочин учинено через учинення неправдивих свідчень, покарання може бути більш суворим залежно від характеру цього злочину [174].

Кримінальна відповідальність за неправдиві свідчення в Чехії регулюється КК Чехії. Відповідно до § 339 КК Чеської Республіки забороняється давати фальшиву присягу. Зокрема це злочин «брехливе свідчення під присягою». Це діяння полягає в тому, що особа, яку викликано для присяги, дасть неправдиву заяву або використає інший спосіб волевиявлення з наміром увести в оману суд, орган державної влади або інший орган державної влади. Покарання за брехливе свідчення в Чехії можна розглядати в різних формах. Відповідно до § 339, параграф 1 Кримінального кодексу правопорушник може бути покараний позбавленням волі на строк до двох років. Проте, якщо неправдиві свідчення завдають значної шкоди, правопорушник може бути покараний позбавленням волі на строк від трьох до десяти років (стаття 339 (2) Кримінального кодексу). Кримінальна відповідальність за неправдиві свідчення призначена для захисту чесності та правдивості в судових

та адміністративних процесах. Таким чином кримінальне законодавство Чеської Республіки намагається забезпечити, щоб свідки, які складають присягу, надавали правдиву інформацію й не намагалися свідомо ввести в оману суд чи інші органи державної влади [194].

Кримінальна відповідальність за брехливі свідчення в Іспанії регулюється КК Іспанії. Вони вважаються злочином у рамках кримінального правосуддя та мають правові наслідки. Стаття 458 КК Іспанії визначає, що злочин неправдивих показань устанавлює, що кожен, хто викликаний як свідок у судовому процесі й дає неправдиві свідчення, карається позбавленням волі на строк від шести місяців до двох років і штрафом на строк від шести до дванадцяти місяців. Стаття 459 визначає, що в більш серйозних випадках, якщо в кримінальній справі дано неправдиві свідчення, покарання може бути більшим, коливається від одного до трьох років позбавлення волі. Стаття 463 також розглядає неправдиві заяви під присягою, устанавлюючи покарання для тих, хто в офіційних публічних чи приватних документах робить неправдиві заяви або приховує правду. Важливо підкреслити, що кримінальна відповідальність за неправдиві свідчення входить до іспанської правової бази, щоб гарантувати правдивість і чесність у судових процесах [184].

Ще в Ордонансі Франциска I «Про відправлення правосуддя» (Франція, 1539 р.) «була передбачена відповідальність за неправдиві свідчення у вигляді штрафу» [28, с. 181]. Згідно з сучасною теорією кримінального права Франції кримінальна відповідальність визначається як обов'язок суб'єкта скоєння кримінального правопорушення відповідати за вчинені злочини та понести покарання, передбачене законом, якими вони визначені. На відміну від цивільно-правової відповідальності, кримінальна відповідальність стосується навмисної чи ненавмисної дії, яка порушує громадський порядок без обов'язкового заподіяння шкоди. Оскільки правова норма має охороняти громадський порядок, її порушення призведе до звернення

держави до позову. Таким чином, будь-яка особа, фізична чи юридична, може бути притягнутою до кримінальної відповідальності, якщо вона вчинила кримінальне правопорушення. Однак, щоб правопорушення було визнано завершеним, вона має містити три ознаки. Згідно з правовою злочин має бути прямо передбачений нормами кримінального закону, матеріальна ознака полягає в тому, що винний суб'єкт має вчинити діяння, які караються законом, моральний – що правопорушення обов'язково є результатом винного наміру його суб'єкта, містити провину [176].

Що стосується безпосередньо брехливого свідчення, то в КК Франції, у розділі IV, що визначає кримінальну відповідальність за злочини стосовно порушення правосуддя, містяться дві статті, які регулюють це суспільно небезпечне діяння, – ст. 434-13 «Неправдиві свідчення, дані під присягою перед будь-яким судом або перед офіцером судової поліції, який виконує судове доручення» караються п'ятьма роками позбавлення волі та штрафом у розмірі 75 000 євро. Брехливе свідчення звільняється від покарання, якщо особа самовільно відмовиться від своїх показань до ухвалення рішення про припинення провадження, винесеного слідчим судом або судом першої інстанції. За ст. 434-14 брехливі свідчення караються сімома роками позбавлення волі та штрафом у розмірі 100 000 євро, коли це викликано наданням подарунка або будь-якої винагороди, або коли особа, проти чи на користь якої було дано неправдиві свідчення, підлягає кримінальному покаранню [170; 173].

Окремим видом злочину у Франції є схиляння свідка до неправдивих показів (стаття 434-15 КК Франції). Об'єктом такого виду злочинів є використання обіцянок, пропозицій, подарунків, тиску, погрози, нападів чи хитрощів. Із суб'єктивної сторони таке діяння характеризується умислом з метою незаконного захисту підозрюваного (обвинуваченого) чи в будь-якій формі примусу стимулювати свідка надати неправдиву заяву, декларацію чи сертифікат або утриматися від надання

заяви, декларації чи довідок. Таке кримінальне діяння карається у Франції трьома роками позбавлення волі. Якщо ж таке діяння практично не завдало суспільно небезпечних наслідків – то штрафом у розмірі 45 000 євро [193].

Отже, відповідно до теорії кримінального права та КК Франції кримінальна відповідальність передбачає обов'язок суб'єкта правопорушення відповідати за скоєні злочини та нести покарання, яке передбачене законом. Щоб правопорушення було визнано карним, воно повинно мати три ознаки: правову (пряме передбачення злочину), матеріальну (вчинення кримінально каранної дії) та моральну (наявність у суб'єкта вини). У контексті неправдивих свідчень система кримінальної відповідальності враховує різні аспекти правових, матеріальних та моральних вимірів правопорушень, що визначені статтями 434-13 та 434-14 КК Франції, які визначають відповідальність за такі дії особи, яка дала брехливі і свідчення. Однак така особа може уникнути покарання, якщо публічно відмовиться від них до ухвалення судового рішення. Кваліфікаційними ознаками такого виду злочинів є лжесвідчення, спричинені подарунками чи підкупом посадової особи.

3.2 Удосконалення кримінальної відповідальності за брехливі свідчення

Згідно з Конституцією України виключно законами України визначаються засади цивільно-правової відповідальності, діяння, які є злочинами (підкреслено нами. – О. Ф.), адміністративними або дисциплінарними правопорушеннями, та відповідальність за них (п. 22 ст. 92). Тим самим згідно із статтею 92 Конституції України чітко й однозначно випливає, що виключне право визначення того, які дії можуть бути визнані злочинами, належить законам України, що визначають основи кримінальної відповідальності, установлення

елементів злочину, визначення та класифікацію кримінальних правопорушень.

У теорії кримінального права загальноприйнятим вважається твердження, що закон про кримінальну відповідальність становить собою письмовий акт, який має найвищу юридичну силу. Він ухвалюється Верховною Радою України або через всеукраїнський референдум і включає в себе кримінально-правові норми, що встановлюють основи та принципи кримінальної відповідальності. Такий закон визначає, які дії, що мають суспільну небезпеку, вважаються злочинами, а також установлює види покарань для осіб, винних у вчиненні злочинів, формулює інші наслідки вчинення злочинів. Закон про кримінальну відповідальність має відповідати вимогам Конституції України та загальновизнаним принципам і нормам міжнародного права. У чинному КК України законодавець чітко розглядає його як нормативний акт, що регулює кримінальну відповідальність [31].

Статтею 3 чинної редакції КК України визначено, що законодавство України, яке регулює питання кримінальної відповідальності, є сукупністю норм і положень, представлених у КК. Цей юридичний акт ґрунтується на Конституції України та загальновизнаних принципах і нормах міжнародного права. Згідно з принципами чіткої ієрархії нормативних актів закони України, що ухвалені після набрання чинності Кримінальним кодексом, включаються до нього після набрання чинності цими законами. Визначення протиправності дій, встановлення покарань та інших наслідків визначаються виключно положеннями КК. Передбачено, що застосування закону про кримінальну відповідальність за аналогією є забороненим, а всі необхідні визначення й наслідки мають бути здійснені в межах чітко визначених норм чинного КК. Надалі зазначено, що закони України, які стосуються кримінальної відповідальності, мають відповідати умовам, які визначені в чинних міжнародних договорах, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України. Важливо відзначити, що будь-які

зміни до законодавства України про кримінальну відповідальність можуть вноситися виключно через ухвалення законів про внесення змін до КК та/або КПК України та/або законодавства України про адміністративні правопорушення [66].

Отже, удосконалення кримінальної відповідальності за введення в оману суду або іншого уповноваженого органу може здійснюватися виключно через внесення змін і доповнень до КК України. Така система законодавства України відповідає європейським цінностям та стандартам, гарантує визначеність, прозорість і відповідність кримінальної відповідальності вимогам Конституції та міжнародного права, забезпечуючи ефективний механізм захисту правосуддя в країні.

Закон України «Про правотворчу діяльність» визначає, що закон – це нормативно-правовий акт, ухвалений Верховною Радою України або на всеукраїнському референдумі, що регулює найбільш важливі суспільні відносини. Порядок ухвалення законів регулюється Конституцією та Регламентом Верховної Ради України. Закони можуть ухвалюватися у формі кодексу або закону про внесення змін. Кодекс – це систематизований Закон, що регулює однорідну сферу суспільних відносин, забезпечуючи стабільність правового регулювання. Закон про внесення змін змінює окремі елементи кодексу чи первинного Закону. Суб'єкти права законодавчої ініціативи, які подають проекти законів, не сумісні з Кодексом, мають одночасно подати проект Закону про внесення змін до Кодексу, який розглядається Верховною Радою України одночасно з відповідним Законом. Крім того аналізований Закон України визначає концепцію розроблення нормативно-правового акта, яка має передбачати визначення підходу до регулювання суспільних відносин, формулювання мети та завдань правового регулювання, обґрунтування потреби ухвалення акта, а також передбачення нових прав та обов'язків учасників суспільних відносин і прогнозування соціально-економічних та інших наслідків його реалізації. При цьому Міністерство освіти та науки має виконувати моніторинг наукових результатів у сфері права, передаючи їх

для врахування у правотворчій діяльності. Загалом концепція нормативно-правового акта визначає стратегічний план його розроблення, забезпечуючи аргументованість, ефективність та легітимність нового Закону чи Кодексу [119].

В умовах сьогодення концепція розроблення нормативно-правового акта ще не ухвалена, однак формуючи проект Закону про внесення змін в окремі елементи КК України, щодо вдосконалення кримінальної відповідальності за введення в оману суду або іншого уповноваженого органу, потрібно використувати засади Закону України від 24 серпня 2023 р. № 3354-IX «Про правотворчу діяльність».

Тобто Закон України «Про правотворчу діяльність» визначає основні засади законотворчості, зокрема порядок щодо ухвалення змін і доповнень до КК України. Він установлює концепцію розроблення нормативно-правових актів, що передбачає обґрунтування підходів до регулювання суспільних відносин, формулювання мети та завдань, а також прогнозування наслідків реалізації акта. Для удосконалення кримінальної відповідальності за введення в оману суду або іншого уповноваженого органу слід використовувати встановлені Законом від 24 серпня 2023 року № 3354-IX засади.

Звертаючись до концентрованого аналізу вдалого європейського та США досвіду в аналізованій сфері, треба зазначити певні аспекти вітчизняного законодавства, які не в повному обсязі врегульовані в чинних нормах КК України. А саме лжесвідчення під присягою та без неї мають представляти різні види кримінальних злочинів, і їх ступінь небезпеки має визначається рівнем завданої шкоди справедливості та правопорядку. Суб'єкту, що подає завідомо неправдиві показання, питання має бути поставлено чітко, щоб не допускати різних тлумачень. Важливим аспектом є те, що відповідальність за лжесвідчення не може ґрунтуватися лише на хибних чи ухильних свідченнях. Суттєвість цих показань полягає в їхній здатності перешкоджати судовому розгляду або впливати на рішення суду чи слідчого органу. Важливо, щоб такі

свідчення не лише мали на меті ввести в оману, але й фактично могли спричинити серйозні наслідки для провадження справи та винесення правосуддя.

Слушними щодо розвитку зазначених вище компаративістичних положень є наукові узагальнення К. Котлубаєвої щодо способів введення в оману суду або іншого уповноваженого органу. Учена доводить потребу визначення способів учинення кримінальних правопорушень, що є ключовим аспектом криміналістичної характеристики. Спосіб учинення такого виду кримінального правопорушення полягає в системі дій, яка включає підготовку, вчинення та приховання. Визначено потребу класифікації способів учинення завідомо неправдивих правопорушень, що дозволить слідчому ідентифікувати невідомі аспекти криміналістичної характеристики, ефективно оцінювати одержані показання та інші докази під час розслідування. На основі аналізу положень статті 384 КК України визначено різноманітні методи введення в оману суду або інших уповноважених органів: 1) умисне подання завідомо неправдивих показань; 2) складання та/або надання завідомо неправдивих висновків експерта; 3) представлення завідомо недостовірних або підроблених доказів; 4) складання та/або подання завідомо неправдивих звітів оцінювача; 5) створення та/або надання завідомо неправдивих перекладів. Аналізуючи зазначені методи, можна виділити різні шляхи вчинення маніпуляцій у судовому процесі чи інших уповноважених органах для досягнення неправдивих результатів [59].

Також у сучасній юридичній літературі виявлено ряд тенденцій у розгляді проблеми свідчень і доказів. Так, Ю. Гломб аргументує, що механізм попередження лжесвідчень формується як єдиний комплекс, спрямований на запобігання введення в оману суду чи іншому органу. Так, ст. 384 КК України передбачає попередження конкретних осіб, які можуть учинити правопорушення, серед яких виділяються шість категорій: свідок, потерпілий, експерт, перекладач, оцінювач, спеціаліст. Стратегія зниження криміногенного потенціалу осіб,

що подають покази чи свідчення, базується на попереджальних заходах. Першою категорією, яку попереджає законодавець, є свідок, якому в рамках ст.ст. 67, 224 та 352 КПК України декларуються відповідальність за неправдиві показання та відмову від них. Потерпілий, як друга категорія, також попереджається за аналогічними статтями. Перекладач згідно зі ст. 68 КПК України отримує попередження за неправильний переклад. Експерти, як четверта категорія, отримують попередження щодо відповідальності за завідомо неправдивий висновок за ст.ст. 70 та 102 КПК України. Зазначено, що законодавець підкреслює потребу встановленої відповідальності «згідно із законом», не деталізуючи її як кримінальну. Проте на практиці під час судових засідань може вимагатися від перекладачів оголошення присяги та виокремлення експертів під особливий попереджальний статус. Такий підхід викликає рефлексію щодо ефективності попередження лжесвідчень та можливостей його вдосконалення в майбутньому [27].

Водночас В. Опанасенко пропонує модифікацію КК України стосовно статті 384, яку, на його погляд, доцільно розглядати в контексті концепції «лжесвідчення». Тобто запропонована авторська редакція статті 384 КК України отримала назву «Лжесвідчення». Також учений виходить із пропозицією ввести до складу КК України нову статтю 384-1 «Фальсифікація речових, письмових та електронних доказів». Запропонований текст статті 384 КК виглядає таким чином: стаття 384. «Лжесвідчення» 1. Надання у будь-якій формі завідомо неправдивих показань, учинене особою, яка попереджена в передбаченому законом порядку про можливу кримінальну відповідальність за таке діяння, карається виправними роботами, арештом, обмеженням волі або позбавленням волі. 2. Дії, передбачені частиною першою цієї статті, вчинені під час здійснення судового провадження, караються обмеженням волі або позбавленням волі. 3. Дії, передбачені частиною першою або другою цієї статті, якщо вони призвели до ухвалення незаконного рішення у справі або спричинили інші тяжкі наслідки, караються

позбавленням волі. Додатково вчений пропонує виключити деякі формулювання з інших статей КК, такі як ч. 2 ст. 372 та ч. 2 ст. 383. Також пропонується введення двох нових статей – 384-1 «Фальсифікація речових, письмових та електронних доказів» і 384-2 «Умисне знищення або пошкодження доказів» [96].

Ми загалом підтримуємо зазначені пропозиції В. Опанасенко. Однак хочемо підкреслити, що в його пропозиціях наявна лінгвістична неточність, пов'язана з формулюванням категорійного поняття з допомогою російськомовної кальки слова «лож», хоча, на перший погляд, українське словосполучення «лжесвідчення» є зрозумілим, але не виводжена через повномасштабну російську агресію в Україні, однією з цілей якої є задекларований «захист російської мови» [162]. Отже, уточнюючи В. Опанасенка, ми пропонуємо вживати питомо українське слово «брехня» у значенні за українським словником – те, що не відповідає правді; неправда [7] – та відповідні похідні для нашого дослідження словосполучення «брехлива інформація» «брехливі свідчення», «брехливий переклад», «брехлива експертиза» тощо.

Одночасно позитивно зазначаємо, що В. Опанасенко слушно акцентує увагу на двох основних моделях кримінально-правового регулювання у сфері фальсифікації доказів. Перша, відома як «унітарна», передбачає уніфіковану відповідальність за фальсифікацію доказів у рамках однієї статті кримінального кодексу. Друга – «диференційована» – полягає в розгляді відповідальності за фальсифікацію доказів залежно від конкретного механізму (прямого або опосередкованого), типу доказів як предмета фальсифікації (письмові, речові, електронні, особистісні) та суб'єкта фальсифікації (загальний чи спеціальний). На техніко-юридичному рівні диференціація реалізується двома способами: за допомогою створення окремих статей у кримінальному кодексі, кожна з яких визначає ознаки юридичного складу конкретного виду злочину, і створення кваліфікованих варіантів злочину залежно від його характеристик [95]. Ми є прихильниками першого підходу.

Отже, у вітчизняній юридичній літературі спостерігаються пропозиції з удосконалення норм кримінального права, пов'язаних зі свідченнями та доказами. Так, науковець В. Опанасенко рекомендує ввести зміни до ст. 384 КК України в авторській назві «Лжесвідчення», а також доповнити КК України статтями 384-1, 384-2, які нормами кримінального права будуть охороняти правосуддя від фальсифікації речових, письмових та електронних доказів й умисного знищення або пошкодження доказів.

На наш погляд, зміни до КК України мають вноситися в таких випадках: 1) коли ідея, закладена в кодексі, суперечить практиці чинних суспільних відносин; 2) коли виникли сутнісні суперечності між чинними нормами права і сучасними технологіями інформаційного суспільства; 3) коли це обґрунтовується міжнародними зобов'язаннями України на шляху вступу в Європейський Союз та НАТО.

Виходячи з цього, саме перша з висвітлених нами засад обґрунтовує потребу внесення змін у КК України з метою вдосконалення кримінальної відповідальності за введення в оману суду або іншого уповноваженого органу:

- по-перше, питання, які ставляться суб'єктам, мають бути чіткими, однозначними, не допускати можливості різного тлумачення;
- по-друге, потребують розмежування кримінальна відповідальність за кримінальні проступки, що здійснені суб'єктами під присягою чи без такої;
- по-третє, брехливе свідчення має бути суттєвим, таким, що може прямо вплинути на ухвалення судом (слідчим органом) хибного (несправедливого та/або неправосудного) рішення.

Отже, ми пропонуємо статтю 384 з назвою «Брехливі свідчення» викласти в такій редакції:

1. Завідомо брехливі показання свідка, потерпілого, спеціаліста, завідомо неправдивий висновок експерта, складені для надання або надані органу, що здійснює досудове

розслідування, виконавче провадження, суду, Вищій раді правосуддя, подання завідомо недостовірних або підроблених доказів, завідомо неправдивий звіт оцінювача про оцінку майна, а також завідомо неправильний переклад, зроблений перекладачем у таких самих випадках, караються штрафом від двохсот вісімдесяти п'яти до трьохсот двадцяти п'яти неоподатковуваних мінімумів або виправними роботами на строк до двох років, або арештом на строк до шести місяців.

2. Завідомо брехливі показання свідка, потерпілого, спеціаліста, завідомо неправдивий висновок експерта, складені для надання або надані органу, що здійснює досудове розслідування, виконавче провадження, суду, Вищій раді правосуддя, подання завідомо недостовірних або підроблених доказів, завідомо неправдивий звіт оцінювача про оцінку майна, а також завідомо неправильний переклад, зроблений перекладачем у таких самих випадках, якщо воно перешкоджатиме судовому розгляду або впливатиме на рішення суду чи слідчого органу, караються обмеженням волі на строк від двох до п'яти років.

3. Ті самі дії, передбачені частиною другою цієї статті, поєднані з обвинуваченням у тяжкому чи особливо тяжкому злочині або зі штучним створенням доказів обвинувачення чи захисту, а також учинені з корисливих мотивів, якщо це спричинило тяжкі наслідки, караються позбавленням волі на строк від п'яти до десяти років.

Отже, наша позиція полягає в тому, що зміни до КК України мають вноситися з урахуванням трьох основних засад: по-перше, коли ідеї, закладені в кодексі, не відображають реальні суспільні відносини і вступають у суперечку з практикою суспільного життя; по-друге, у випадках виникнення сутнісних суперечностей між чинними нормами права та сучасними технологіями інформаційного суспільства; по-третє, коли це визначено міжнародними зобов'язаннями на шляху вступу в Європейський Союз та НАТО. Особливий акцент ми робимо на першій zasadі, що обґрунтовує потребу вдосконалення

кримінальної відповідальності за введення в оману суду або іншого уповноваженого органу. Висновки стосуються потреби чіткості розмежування кримінальної відповідальності за кримінальні проступки, здійснені під присягою чи без такої, та визначення суттєвості лжесвідчення, яка може вплинути на ухвалення неправильного юридичного рішення. Ураховуючи це, ми запропонували модифікацію статті 384 КК України, на засадах диференціації покарання залежно від серйозності та обставин суспільно небезпечних наслідків із метою забезпечення справедливого й ефективного правосуддя в системному підході до накладення покарань, ураховуючи важливі аспекти кожного конкретного кримінального правопорушення. Коли за кваліфікованими ознаками аналізованого кримінального правопорушення встановлюється більш сувора кримінальна відповідальність. Ці зміни спрямовані на усунення можливості неправомірного впливу на судові рішення та забезпечення ефективної боротьби з брехливими свідченням, створюючи більш сувору кримінальну відповідальність для осіб, які грубо та/або систематично порушують принципи верховенства права, справедливості та довіри до доказів у правосудді.

Висновки до розділу 3

1. Термін «perjury» у перекладі з англійської мови означає неправдиві свідчення, надання яких під присягою щодо питань, що вважаються суттєвими, карається законом. Доведено, що неправдиве свідчення має глибокі корені у правових системах, включаючи англосаксонську та романо-германську. Так, у стародавній Англії на ранніх етапах таке діяння спочатку вважалось гріхом і підлягало лише духовному покаранню, проте з часом перейшло до кримінальної юрисдикції. Лжесвідчення впливало на різноманітні сфери, такі як судові переслідування, нарахування податків та боргові судові процеси. Із Реформацією

зменшилися повноваження церковних судів, і неправдиве свідчення практично підпало під юрисдикцію звичайних кримінальних судів. У XVIII–XIX ст. притягнення до кримінальної відповідальності за такі свідчення стало ключовим аспектом забезпечення достовірності свідчень у судових процесах.

2. В Ірландії неправдиве свідчення характеризується як кримінальне правопорушення, коли особа, подаючи його, має намір вплинути на судові чи інше юридичне рішення. Це може стосуватися висловлювань під час присяги як свідка, перекладача або в заяві про достовірність. Також ураховується інститут субординації лжесвідчення, який включає простих осіб, що скоїли лжесвідчення, підбурювачів та рецидивних порушників. Об'єктом аналізу є різні форми свідчень, включаючи письмові свідчення під присягою, такі як офіційні документи. Неправдиве свідчення може виявитися у відповідях, які особа зобов'язана давати відповідно до нормативних актів або під присягою суду. Із суб'єктивної сторони це характеризується умислом уводити в оману судові чи інші провадження та фабрикування доказів.

3. У США діє окремий спеціальний Закон, призначений захисту американського правосуддя від брехливих свідчень, який передбачає кримінальне покарання за надання неправдивих свідчень, які суттєві для провадження, у якому ця заява зроблена. Американське законодавство визначає два типи неправдивих свідчень, обидва вимагають доказів щодо умислу та істотності заяви. Перший тип охоплює заяви, зроблені під присягою, вимагаючи доведення, що особа свідомо і навмисно робила неправдиву заяву з наміром обдурити. Другий тип включає заяви без присяги, потребуючи доказів у тому, що особа свідомо робила неправдиву заяву під загрозою покарання за неправдиві свідчення. Неправдива заява вважається істотною, якщо може вплинути на судовий процес, і часто пов'язана з підтвердженням чи клятвою про правдивість заяви. Важливо враховувати, що засудження за неправдиві свідчення вимагає доведення навмисного умислу та підтвердження істотності.

4. У ФРН історично та сьогодні правопорушення у вигляді надання неправдивих свідчень визначено законодавством кримінально карне. У сучасному КК ФРН надання брехливих свідчень, зокрема під присягою в суді чи іншому юридичному арбітражному органі, особою, яка публічно склала присягу говорити виключно правду, кваліфікується як кримінальне правопорушення, спрямоване проти забезпечення правосуддя. За це порушення передбачено покарання у вигляді позбавлення волі від одного до п'ятнадцяти років, або в менш тяжких випадках – від шести місяців до п'яти років. Законодавство також передбачає, що у випадках, коли особа, яка складає присягу, не має бути приведеною до присяги, порушення розглядається як менш серйозне лжесвідчення.

5. Кримінальна відповідальність за неправдиві свідчення та надання неправдивих свідків у Польщі регулюється відповідними положеннями КК Польщі. Згідно зі статтею 233 КК Польщі лжесвідчення, тобто надання неправдивих свідчень під присягою в суді чи перед іншим державним органом передбачає покарання на строк до 3 років. Аналогічно за неправдиві показання свідка, який дав неправдиві свідчення в суді чи перед державним органом, передбачено подібне покарання за статтею 234 КК Польщі. У обох випадках ключовим аспектом є надання неправдивих свідчень під присягою або перед державним органом. У Польщі ці свідчення вважаються важливими для справедливого функціонування системи правосуддя, що відображено у відносно суворому покаранні за їх фальсифікацію.

6. Система правосуддя в Румунії реагує на проблему неправдивих свідчень, визначаючи їхню кримінальну відповідальність у КК Румунії (Закон № 286/2009). Згідно зі статтею 273 КК брехливе свідчення, яке включає надання неправдивих показань під присягою перед судом або іншим органом із судовими повноваженнями, може призвести до покарання позбавлення волі на строк від 6 місяців до 3 років. Важливо враховувати, що ступінь суворості покарання може залежати від тяжкості злочину та обставин конкретної справи,

наголошуючи на важливості забезпечення довіри та справедливості в судових процесах.

7. Кримінальна відповідальність за неправдиві свідчення в Чехії регулюється КК країни, зокрема § 339. Брехливе свідчення під присягою, яке вводить в оману суд чи органи влади, карається позбавленням волі на строк до двох років. У випадках значної шкоди покаранням може бути позбавлення волі на строк від трьох до десяти років. Законодавство спрямоване на захист чесності та правдивості в судових та адміністративних процесах. Згідно зі статтями 458, 459 і 463 КК Іспанії особи, які дають неправдиві свідчення під час судового процесу або роблять неправдиві заяви під присягою, можуть бути покарані позбавленням волі та штрафами. Ці норми спрямовані на забезпечення правдивості та чесності у судових процесах.

8. Відповідно до теорії кримінального права та КК Франції кримінальна відповідальність передбачає обов'язок суб'єкта правопорушення відповідати за скоєні злочини та нести покарання, яке передбачене законом. Щоб правопорушення було визнано карним, воно повинно мати три ознаки: правову (пряме передбачення злочину), матеріальну (вчинення кримінально караної дії) та моральну (наявність у суб'єкта вини). У контексті неправдивих свідчень система кримінальної відповідальності враховує різні аспекти правових, матеріальних та моральних вимірів правопорушень, що визначені статтями 434-13 та 434-14 КК Франції, які визначають відповідальність за такі дії особи, яка дала брехливі свідчення. Однак така особа може уникнути покарання, якщо публічно відмовиться від них до ухвалення судового рішення. Кваліфікаційними ознаками такого виду злочинів є брехливі свідчення, спричинені подарунками чи підкупом свідків чи інших осіб, які надають докази.

9. Удосконалення кримінальної відповідальності за введення в оману суду або іншого уповноваженого органу може здійснюватися виключно через внесення змін і доповнень до КК України. Така система законодавства України відповідає

європейським цінностям і стандартам, гарантує визначеність, прозорість та відповідність кримінальної відповідальності вимогам Конституції та міжнародного права, забезпечуючи ефективний механізм захисту правосуддя в країні.

10. Закон України «Про правотворчу діяльність» визначає основні засади законотворчості, зокрема порядок ухвалення змін КК України. Він установлює концепцію розроблення нормативно-правових актів, що передбачає обґрунтування підходів до регулювання суспільних відносин, формулювання мети та завдань, а також прогнозування наслідків реалізації акта. Для вдосконалення кримінальної відповідальності за введення в оману суду або іншого уповноваженого органу слід використовувати встановлені Законом від 24 серпня 2023 року № 3354-IX засади й інструментарій.

11. Зміни до КК України мають вноситися у випадках, коли ідея, закладена в кодексі суперечить практиці реально існуючих суспільних відносин; виникли сутнісні суперечності між чинними нормами права і сучасними технологіями інформаційного суспільства; це обґрунтовується міжнародними зобов'язаннями України на шляху вступу в Європейський Союз та НАТО.

12. Існує потреба внесення змін у КК України з метою удосконалення кримінальної відповідальності за введення в оману суду або іншого уповноваженого органу: 1) питання, які ставляться суб'єктам мають бути чіткими, однозначними, не допускати можливості різного тлумачення; 2) потребує розмежування кримінальна відповідальність за кримінальні проступки, здійсненні суб'єктами під присягою чи без такої; 3) брехливі свідчення мають бути суттєвими, такими, що можуть прямо вплинути на ухвалення судом (слідчим органом) хибного (несправедливого та/або неправосудного) рішення.

ВИСНОВКИ

1. Дослідження теоретико-методологічних аспектів аналізу кримінальної відповідальності за введення в оману суду чи іншого уповноваженого органу ґрунтується на різноманітних наукових підходах і методах, зокрема системному, діалектичному, математичному, порівняльно-правовому, статистичному, соціологічному, герменевтичному та формально-догматичному. Використання цих методів дозволило здійснити комплексне дослідження та обґрунтувати висновки щодо кримінально-правового характеру діянь, спрямованих на введення в оману суду чи іншого уповноваженого органу. При цьому теоретико-правове розуміння брехливого свідчення передбачає свідоме надання під присягою суб'єктами правового процесу неправдивої інформації, що стає джерелом ухвалення неправового рішення судом чи іншим, прямо визначеним законом, арбітражним юридичним органом.

2. Комплексний історико-правовий аналіз кримінальної відповідальності за введення в оману суду або іншого уповноваженого органу розкриває еволюцію цього інституту кримінального права від ранніх стадій розвитку українського суспільства та держав до сучасних часів. Доведено, що в ранні періоди формалізована кримінальна відповідальність за цей вид діяння була відсутня, проте враховувалася правдивість показань у юридичних процесах. Зі зростанням впливу і формалізацією правових систем зростає увага до кримінальної відповідальності за завідомо неправдиві показання. Починаючи від часів входження українських земель до складу Австро-Угорської імперії, національно-визвольних змагань законодавство визначало кримінальну відповідальність за фальшиві свідчення. Сучасний період, після відновлення незалежності України, відзначається активним реформуванням законодавства. Зокрема це відображає загальну генезу кримінальної відповідальності

за введення в оману суду чи іншого уповноваженого органу, відбиває еволюцію правових норм і підходів до боротьби з фальсифікацією показань упродовж важливих етапів історії України.

Узагальнення історико-правових аспектів кримінально-правової науки в Україні щодо наукових положень норм кримінального права, які визначають уведення в оману суду чи інших уповноважених органів, представлене періодизацією розвитку українського суспільства та державності в історичному контексті, визначення ключових етапів, зокрема включаючи часи Київської та Козацької держав, національно-визвольних змагань Українського народу 1917–1921 рр. і новітнього періоду після відновлення незалежності України, через розкриття впливу владних структур та соціокультурного середовища на формування кримінального законодавства, що стало підґрунтям розвитку напрямків науки кримінального права в аналізованій сфері.

3. Соціально-правова зумовленість кримінально-правової заборони за ст. 384 КК України включає в себе широкий зміст і сутнісні характеристики, які не обмежуються самим діянням, а враховують вплив його на суспільні відносини та істотність завданої шкоди з урахуванням історичного аспекту, моралі, культурних надбань українського народу та європейських цінностей, що гарантують легітимність обмеження прав людини через кримінальне покарання і встановлюють стандарти легітимності та підстави для такого обмеження, що вказує на важливість збалансованого підходу в ухваленні рішень щодо криміналізації з урахуванням соціальних, моральних і міжнародно-правових аспектів такого виду діянь.

Соціально-правова зумовленість кримінально-правової заборони – це окреме владне веління, виражене переважно в деяких приписах, які містяться в диспозиції кримінально-правової норми, а норми з бланкетною диспозицією і нормативно-правові акти некримінально-правового характеру визначаються різноманітними за значущістю соціальними, економічними, політичними, правовими, кримінологічними, етичними,

міжнародно-правовими, культурно-історичними та іншими чинниками, розкриття яких дає можливість пояснити потребу кримінально-правової охорони певних суспільних відносин.

4. Об'єктивна сторона кримінального правопорушення, за статтею 384 Кримінального кодексу, полягає у вчиненні таких дій, як надання завідомо неправдивих показань свідком чи потерпілим, представлення завідомо неправдивого висновку експерта, надання завідомо неправдивого звіту оцінювача майна або виконання завідомо неправильного перекладу, здійсненого перекладачем. Кожна з цих дій утворює закінчений злочин, і від часу її закінчення визначається фактом надання завідомо неправдивих відомостей незалежно від того, чи виявлені ці протиправні дії до постановлення судового рішення. Це вказує на активний, усвідомлений та цілеспрямований характер дій, що відбуваються в конкретних обставинах. Учасниками вчинення цього правопорушення можуть бути суб'єкти різних професій і статусу – свідок, потерпілий, експерт, оцінювач, перекладач. Злочинне діяння виявляється в поданні завідомо неправдивої інформації, що може вплинути на вирішення судових питань або проведення слідства. Обов'язкові ознаки об'єктивної сторони включають завідомість, свідомість та умисність у поданні неправдивих відомостей, а також їхній вплив на правильність судових рішень і результатів слідства. Учинення такого правопорушення є процесом, що включає активну, усвідомлену й цілеспрямовану діяльність, спрямовану на введення в оману суду чи іншого уповноваженого органу.

Наукові знання про об'єктивну сторону кримінального правопорушення, передбаченого ст. 384 КК, виявляють завідомо неправдиві показання свідка, потерпілого, представлення завідомо неправдивого висновку експерта, звіту оцінювача майна або неправильного перекладу, учинення яких становить усвідомлену та цілеспрямовану діяльність, спрямовану на введення в оману суду чи іншого уповноваженого органу.

5. Безпосередній об'єкт кримінального правопорушення, передбаченого ст. 384 КК України, – це суспільні відносини,

що забезпечують умови з охорони установлених законом прав і інтересів фізичних і юридичних осіб, свободи, честі та гідності особи, а також авторитету судових і правоохоронних, спеціальних органів у здійсненні правосуддя. Він визначається об'єктивно з урахуванням лише суспільних відносин, які відповідають інтересам усього суспільства. Визначено, що предметом складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 384 КК, слід розуміти: щодо свідка та потерпілого – завідомо неправдиву інформацію про фактичні обставини провадження у вигляді показань, які містяться у протоколах слідчих або судових дій та інших документованих носіях; щодо експерта та спеціаліста – завідомо неправдиву інформацію про фактичні обставини провадження, яка міститься у їх висновку; щодо оцінювача – завідомо неправдиву інформацію, що міститься у звіті оцінювача майна; щодо перекладача – завідомо неправильну інформацію, що міститься в перекладі про фактичні обставини провадження; щодо доказів – завідомо недостовірні або підроблені докази впровадження.

6. Суб'єктом злочину за брехливі свідчення є особа, яка свідомо подає неправдиві відомості чи використовує інші махінації для введення в оману суду чи іншого уповноваженого органу в кримінальному провадженні. Брехлива інформація (за статтею 384 КК) є кримінальним злочином, який може вчинятися різними суб'єктами залежно від їхньої ролі в правопорушенні. Так, свідок, який свідомо подає неправдиві показання або вчиняє інші дії з метою введення в оману суду чи іншого уповноваженого органу, може бути визнаний суб'єктом злочину. Правовий статус свідка визначається кримінально-процесуальним законодавством, і свідок має обов'язок говорити правду та надавати правильні показання під час кримінального провадження. Якщо потерпілий свідомо подає неправдиві свідчення чи фальшиві докази з метою впливу на рішення суду чи іншого уповноваженого органу, його дії можуть кваліфікуватися як введення в оману суду чи іншого уповноваженого органу, і він може бути визнаний суб'єктом

злочину. Експерт у кримінальному провадженні, відіграючи важливу роль у виявленні та дослідженні фактів кримінальних правопорушень, може бути визнаний суб'єктом злочину, якщо надає неправдиві відомості чи здійснює маніпуляції з метою введення в оману суду чи іншого уповноваженого органу. Спеціаліст у кримінальному провадженні, який зловживає своїм статусом і намагається ввести суд чи інші уповноважені органи в оману, може бути визнаний суб'єктом злочину, включаючи маніпуляції фактами чи надання недостовірних консультацій. Перекладач, маючи певне правове становище та обов'язки в контексті кримінального провадження, може також бути визнаний суб'єктом злочину введення в оману суду чи іншого уповноваженого органу. Оцінювач майна може бути визнаний суб'єктом злочину, якщо надає неправдиві відомості чи виконує інші маніпуляції з метою впливу на результати кримінального провадження.

Розвинуто наукові положення щодо визначення суб'єктивної сторони злочину за статтею 384 КК України, яка вказує на визначення психологічних аспектів учинення кримінального правопорушення, що обмежені прямим умислом, коли суб'єкти (свідок, експерт, спеціаліст, перекладач, оцінювач), діючи свідомо, усвідомлюючи неправдивість своїх висловлювань, висновків чи перекладу, мають намір учинити саме такі протиправні дії.

7. Порівняльна характеристика кримінальної відповідальності за брехливу інформацію доводить, що вона діє в усіх без винятку аналізованих країнах з урахуванням їхнього законодавства та правових традицій. Так, у США та державах-членах ЄС застосовуються схожі засади та специфічні способи забезпечення достовірності доказів у правосудді та деяких інших юридичних процесах, що надаються показами свідків та іншими учасниками кримінального процесу. У США діє спеціальний Закон, який передбачає кримінальну відповідальність за надання неправдивих свідчень, і головними складовими такого кримінального проступку

є істотність та умисел. Закон визначає два типи неправдивих свідчень, зроблених під присягою чи без неї, та встановлює вимоги на доведення судом наміру й істотності здійсненого брехливого свідчення. В Ірландії брехливе свідчення визначається як кримінальне правопорушення, що передбачає покарання особи, яка намагалася протизаконно вплинути на судові чи інше юридичне рішення за допомогою неправдивих свідчень, включаючи висловлювання під час присяги та письмової заяви. У ФРН передбачено кримінальну відповідальність за надання неправдивих свідчень, зокрема під присягою в суді чи перед іншими органами. У Польщі інститут кримінального покарання за брехливе свідчення є провідним чинником довіри до правосуддя. В Іспанії особи, які дають неправдиві свідчення під час судових процесів, можуть бути позбавлені волі або оштрафовані, що забезпечує правдивість і чесність у судових процесах. У Румунії та Чехії за брехливе свідчення особа, яка постає перед судом, може бути позбавлена волі на строк від 6 місяців до 10 років.

Наукові знання щодо компаративістичної характеристики кримінальної відповідальності за брехливе свідчення у США, Великій Британії, країнах-учасницях ЄС (Іспанії, Польщі, Румунії, Франції, ФРН, Чехії) уніфіковано через кримінально-правову диференціацію подібних за засадами та специфічних за способами проблем забезпечення належного функціонування правосуддя та інших змагальних інститутів чесності та правдивості у правових процесах із метою вироблення та вдосконалення (підвищення справедливості та ефективності) кримінальної відповідальності за введення в оману суду чи іншого уповноваженого органу в Україні.

8. Кримінальну відповідальність за введення в оману суду чи іншого уповноваженого органу вдосконалено через потребу врахування невідповідності ідей, закладених у КК України, реальним суспільним відносинам, суперечностям між чинними нормами та сучасними технологіями, та невідповідності деяким зобов'язанням перед Європейським Союзом і НАТО.

Основний фокус зосереджено на першій засаді щодо модифікації статті 384 КК України в аспектах диференціації покарань залежно від серйозності та обставин суспільно небезпечних наслідків, спрямованих на забезпечення справедливого й ефективного правосуддя, профілактику неправомірного впливу брехливого свідчення на судові рішення.

У роботі вдосконалено судження про кримінально-правовий інструментарій кримінальної відповідальності за введення в оману суду чи іншого органу, наслідком чого став проект змін норм КК України щодо розмежування кримінальної відповідальності за свідчення під присягою та без неї, визначення суттєвості критерію брехливої інформації через диференціацію складу злочину та кримінальних покарань залежно від серйозності обставин суспільно небезпечних наслідків із метою забезпечення справедливого правосуддя в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алексеева Н. Ю. Кримінальна відповідальність за злочини проти правосуддя, що вчиняються свідками, експертами, перекладачами або щодо них : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2017. 219 арк.
2. Андрієвич В. М. Закони царя Хаммурапі як пам'ятка політичної думки стародавнього сходу. 2020. *Гуманітарні і соціальні науки*. URL: <https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2020/05/14.-gumanitarni-i-sotsialni-nauky.pdf>
3. Бабанли Р. Ш. Призначення покарання в Україні: теоретико-прикладні засади. Чернігів : Десна Поліграф, 2019. 488 с.
4. Берзін П. С. Кримінальне право України. Загальна частина : підручник у 3 т. Т. 1 : Загальні засади. Київ : ВД «Дакор», 2018. 404 с.
5. Біблія, або Книги Святого Письма Старого і Нового Заповіту із мови давньоєврейської й грецької на українську наново перекладена: 988–1988. Ювілейне видання з нагоди тисячоліття християнства в Україні. Б. м. : Б. в., Б. р. 1521 с.
6. Борисов В. І., Пащенко О. О. До питання про сутність кримінально-правової характеристики злочинів. *Вісник Академії правових наук України*. Харків : Право, 2005. С. 180–190.
7. Брехня. *СЛ.УА*. 2024. URL: <https://slovnuk.ua/index.php?swrd=брехня>
8. Брич Л. Суміжні склади злочинів : поняття і основні ознаки. *Підприємництво, господарство і право*. 2006. № 6. С. 102–109.
9. Буряк К. Суб'єктивні ознаки кримінальних правопорушень у сімейно-побутовій сфері. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2023. № 3. URL: https://visnik.dduvs.in.ua/wp-content/uploads/2023/10/3/nv_3-2023-209-216.pdf
10. Бусел В. Т. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.). Київ, Ірпінь : «Перун», 2005. 1728 с.
11. Ватикан «осучаснив» список смертних гріхів. *УНІАН*. 2018. URL: <https://www.unian.ua/society/101769-vatikan-osuchasniv-spisok-smertnih-grihiv.html>
12. Велика українська юридична енциклопедія / редкол. В. Я. Тацій, В. І. Борисов та ін. Харків : Право, 2017. Т. 1. С. 494–495.
13. Вечерова Є. М. Багатомірність кримінального права: уточнення деяких сутнісних характеристик як передумови щодо вивчення нормативності кримінального права. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2017. URL: <https://dSPACE.UZHNU.EDU.UA/JSPIU/BITSTREAM/LIB...%90.PDF>
14. Вирок Іменем України Бориспільського міськрайонного суду Київської області у справі № 359/6733/20. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. 2021. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/97643562>
15. Вирок Іменем України Галицького районного суду м. Львова у справі № 461/4425/18. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. 2020. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/92848410>
16. Вирок Іменем України Знамянського міськрайонного суду Кіровоградської області у справі № 389/285/23. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. 2022. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/110841548>
17. Вирок Іменем України Личаківського районного суду м. Львова у справі № 463/4273/22. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. 2022. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106453712>
18. Вирок Іменем України у справі № 691/349/18 Городищенського районного суду Черкаської області від 29 травня 2018 року. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. 2018. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/74339749>
19. Вирок Іменем України Хмельницького Міськрайонного суду Хмельницької області у справі № 686/9418/22. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. 2022. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105297569>
20. Вироку Іменем України Дергачівського районного суду Харківської області у справі К № 619/5200/21. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. 2021. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/92848410>
21. Кримінальний кодекс УРСР. Харків, 1922. 100 с.
22. Вітко О. Ю. Кримінально-правова характеристика елементів об'єкта злочину. *Держава та регіони. Серія: Право*. № 2 (40). 2013. С. 113–118.

23. Вітко О. Ю. Об'єкт і предмет злочинів у сфері емісії, розміщення або видачі цінних паперів та їх обігу : дис. ... на здобуття к. ю. н. : спец. 12.00.08. Київ, 2014. 252 с.
24. Вознюк А. А., Каменський Д. В. Введення в оману суду або іншого уповноваженого органу: актуальні питання кримінальної відповідальності. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Юридичні науки*. 2023. Том 34 (73). № 6.
25. Воробей П. А., Мірошніченко С. С., Микитчик О. В., Воробей О. В. Об'єкт кримінального правопорушення і його зміни. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 12.
26. Гломб Ю. Кримінальна відповідальність за введення в оману суду або іншого уповноваженого органу: дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081. Київ : Інститут держави і права імені В. М. Корецького національної академії наук України, 2023. 217 арк.
27. Гломб Ю. Попереджувачий механізм у призмі відповідальності за ст. 384 КК України (введення в оману суду або іншого уповноваженого органу). *Часопис Київського університету права*. 2020. URL: <https://chasprava.com.ua/index.php/journal/article/view/595>
28. Гончаренко В. Г. Хрестоматія з історії держави і права зарубіжних країн у 2 т. : навч. посіб. для юридичних вищих навч. закладів і фак. Київ : Ін Юре, 1998. 504 с.
29. Господарський процесуальний кодекс України. Кодекс від 06.11.1991 № 1798-ХІІ. *Верховна Рада України*. 2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1798-12>
30. Гриненко І. Ознаки суб'єкта злочину як критерії класифікацій злочинів. *Підприємництво господарство і право*. 2019. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2019/7/34.pdf>
31. Гритенко О. Закон про кримінальну відповідальність. *Одеський державний університет внутрішніх справ*. 2017. URL: https://oduvs.edu.ua/wp-content/uploads/2016/09/lek_2-3.pdf
32. Гритенко О. А. Поняття покарання та його мета. Лекція. *Одеський державний університет внутрішніх справ*. 2017. URL: <https://oduvs.edu.ua/wp-content/uploads/2016/09/tema-12-7.pdf>
33. Гритенко О. А. Суб'єктивна сторона злочину. Лекція. *Одеський державний університет внутрішніх справ*. 2017. URL: https://oduvs.edu.ua/wp-content/uploads/2016/09/tema-8-pdf.io_1.pdf
34. Групові ресурси подолання наслідків негативних соціальних явищ : практичний посібник / Л. Г. Чорна, П. П. Горностаї, В. І. Вус, О. Л. Коробанова, О. Т. Плетка. Кропивницький : Імекс-ЛТД, 2021. 98 с.
35. Губар О. М. Філософія: інтерактивний курс лекцій : навчальний посібник. Київ : Центр учбової літератури, 2007. 416 с.
36. Діяльність судових установ у період Київської Русі. *Судова влада України*. 2023. URL: <https://vla.court.gov.ua/sud039>
37. Беніцький А. С., Шеховцов Р. М. Злочини проти правосуддя Кримінальне право (особлива частина) : підручник / за ред. О. О. Дудорова, Є. О. Письменського, 2-ге вид. Київ : ВД «Дакор», 2013. С. 671–709.
38. Етика та естетика. Конспект лекцій. *Запорізький національний університет*. 2014. URL: https://sites.znu.edu.ua/bank/public_files/2014/09/9364_1411029985_konspekt_lektsij_etika_ta_estetika.pdf
39. Єдиний державний реєстр судових рішень. *Державне підприємство «Інформаційні судові системи»*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/>
40. Життєдіяльність. *Вікіпедія вільна енциклопедія*. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Життєдіяльність>
41. Загальна декларація прав людини : Декларація; ООН від 10.12.1948. *Верховна Рада України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/995_015
42. Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика. У 3-х кн. Кн. 3 : Практична кримінологія. Київ : Видавничий Дім «Ін Юре», 2008. 320 с.
43. Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології. Т. 2 : Кримінологічна характеристика та запобігання вчиненню окремих видів злочинів. Київ : Видавничий дім «Ін Юре», 2007. 712 с.
44. Закревська Т. О. Правовий статус свідка у кримінальному провадженні. *Науковий вісник. Міжнародного гуманітарного університету*. Серія: Юриспруденція. 2020 № 48. URL: <https://www.vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc48/juspradenc48.pdf#page=78>
45. Злочини проти правосуддя. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / Д. С. Азаров, В. К. Гришук, А. В. Савченко, В. В. Черней. Київ : Юрінком Інтер, 2018. С. 920–998.

46. Злочини проти правосуддя : навч. посіб. / за заг. ред. проф. В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. Харків: Нац. ун-т «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого», 2011. 160 с.
47. Зражевський О. В. Кримінально-правова характеристика порушення законодавства про захист рослин : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2010. 237 с.
48. Історія держави і права зарубіжних країн : підручник / за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. О. М. Бандурки. Харків: Майдан, 2020. 618 с.
49. Калужна О. М. Залучення, відвід і заміна переклад. *Право і суспільство*. 2021. URL: http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2021/2_2021/29.pdf
50. Київська Русь: пам'ятки права (X–XIII ст.): тексти, переклади, коментарі : навч. посіб. / укладачі: Г. Г. Деміденко, В. М. Єрмолаєв. Харків : Право, 2020. 224 с.
51. Кодекс адміністративного судочинства України. Кодекс від 06.07.2005 № 2747-IV. *Верховна Рада України*. 2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2747-15>
52. Коментар до ст. 384 КК. Кримінальний кодекс України : науково-практичний коментар / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, С. Б. Гавриш та ін. ; за заг. ред. В. Т. Маляренка, В. В. Сташиса, В. Я. Тація. Видання третє. Харків : ТОВ «Одіссей», 2006. С. 1152.
53. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини). Конвенція від 04.11.1950. *Верховна Рада України*. 2024. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/995_004
54. Конверський А. Є. Основи методології та організації наукових досліджень : навч. посіб. для студентів, курсантів, аспірантів і ад'юнтів. Київ : Центр учбової літератури, 2010. 352 с.
55. Кондратов Д. Суб'єкт злочину, передбаченого ст. 163 КК України. *Харківський національний університет внутрішніх справ України*. 2014. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/65d27248-3a0b-407f-af2c-2450ec626cb2/content>
56. Конституція України. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. *Верховна Рада України*. 2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/254к/96-вр#Text>
57. Коржанський М. Й. Об'єктивна сторона злочину. Кримінальне право і законодавство України. Загальна частина : курс лекцій. Київ : Атіка, 2001. С. 189–211.
58. Коржанський Н. І. Кримінальне право України: Загальна частина : курс лекцій. Київ : Наукова думка, 1996. 336 с.
59. Котлубаєва К. Способи введення в оману суду або іншого уповноваженого органу. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. 2022. URL: <http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/254956/252047>
60. Кравчук С. Й. Історичний аспект становлення інституту кримінальної відповідальності неповнолітніх. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. 2023. URL: <https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2023/05/21.pdf>
61. Крайник Г. С., Вознюк А. А., Ніколаєнко Т. Б. Кримінально-правовий аналіз об'єктивних ознак введення в оману суду або іншого уповноваженого органу (ст. 384 кримінального кодексу України). *Держава та регіони. Серія: Право*. 2023. № 4.
62. Криміналістика : підручник для слухачів, ад'юнктів, викладачів вузів системи МВС України / П. Д. Біленчук, О. П. Дубовий, М. В. Салтєвський, П. Ю. Тимошенко. Київ : Атіка, 1998. 416 с.
63. Кримінальне право України. Загальна частина : підручник для студентів юрид. вузів і фак. / за ред. П. С. Матишевського, П. П. Андрушка. С. Д. Шапченка. Київ : Юрінком Інтер, 1997. 512 с.
64. Кримінальне право України. Загальна частина: практикум : навч. посібник / О. М. Костенко, І. П. Козаченко, В. К. Матвійчук та ін. Київ : КНТ, 2006. 432 с.
65. Кримінальне право. Конспект лекцій. *Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ*. 2019. URL: <https://dduvs.in.ua/wp-content/uploads/files/Structure/library/student/lectures/2020/kpk/13.pdf>
66. Кримінальний кодекс України. Кодекс від 05.04.2001 № 2341-III. *Верховна Рада України*. 2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2341-14>
67. Кримінальний кодекс України: Науково-практичний коментар / за заг. ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. Київ : Концерн «Видавничий Дім “Ін Юре”», 2003. 1196 с.
68. Кримінальний кодекс Української РСР 1960 р. Київ : Державне видавництво Політичної літератури, 1961. 102 с.

69. Кримінальний процесуальний кодекс України. Кодекс від 13.04.2012 № 4651-VI. *Верховна Рада України*. 2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/4651-17>
70. Кримінально-правова характеристика проектування чи експлуатація споруд без систем захисту довкілля : монографія / за заг. ред. проф. В. К. Матвійчука, В. І. Фелика. Київ : Юрінком Інтер, 2022. 204 с.
71. Кучинський О. Акти та документи Галицько-Волинського князівства XIII – першої половини XIV ст. Дослідження. Тексти. Львів: ТОВ «Простір-М», 2004. 1283 с.
72. Лашук Є. Ф. Предмет злочину в кримінальному праві України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2005. 20 с.
73. Лихова С. Я. Злочини у сфері реалізації громадянських, політичних та соціальних прав і свобод людини і громадянина (розділ V Особливої частини КК України) : монографія. Київ : ВПЦ «Київський університет», 2006. 573 с.
74. Матвійчук В. К. Екологічна політика в системі державного управління національним господарством : монографія. Київ : ВНЗ «Національна академія управління», 2013. 198 с.
75. Кримінальний кодекс УРСР у редакції 1927 року. Харків, 1927. 322 с.
76. Харь І. О. Витоки, історія кримінально-правової охорони атмосферного повітря та сучасний стан проблеми. *Юридична наука*. № 3/2011. С. 152–157.
77. Матвійчук В. К. Кримінально-правова охорона навколишнього природного середовища: проблеми законодавства, теорії та практики : дис. д-ра юрид. наук : спеціальність 12.00.08. Київ, 2008. 511 с.
78. Матвійчук В. К. Кримінально-правова характеристика діяння порушення недоторканності приватного життя (ст. 182 КК України) : монографія. Київ : Вид-во Ліра, 2022. 232 с.
79. Матвійчук В. К. Теоретичні та прикладні проблеми кримінально-правової охорони навколишнього природного середовища : монографія. Київ : ВНЗ «Національна академія управління», 2011. 368 с.
80. Матвійчук В. К., Мисливий В. А., Нікітін Ю. В. Предмет злочину. Кримінальне право України. Загальна частина. Практикум : навчальний посібник. Вінниця : ТОВ «Твори», 2019. С. 93–95.
81. Матвічук В. Витоки, Історико-Правовий Нарис Кримінально-Правової Охорони Водних Об'єктів Та Сучасний Стан Проблеми. *Юридичні науки*. 2016. № 5 (59). С. 12–24.
82. Мельниченко М. І. Кримінально-правова охорона порядку одержання доказів у кримінальному провадженні : дис. ... на здобуття наук. ступеня канд. юридичних наук : за спец. 12.00.08. Київ, 2016. 258 с.
83. Методологія наукових правових досліджень. Конспект лекцій. *Дніпропетровський державний університет*. 2016. URL: <https://dduvs.in.ua/wp-content/uploads/files/Structure/library/student/lectures/0930/7.1.pdf>
84. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права. Пакт ООН від 16.12.1966. *Верховна Рада України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/995_043
85. Мірошніченко С. С., Воробей П. А., Микитчик О. В. Засоби кримінально-правової охорони суспільних відносин передбаченні ст. 384 КК України. *Держава та регіони. Серія: Право*. 2023. № 4.
86. Музика А. А., Лашук Є. В. Предмет злочину. Теоретичні основи пізнання : монографія. Київ : Паливода А. В., 2011. 192 с.
87. Мульченко В. Розвиток законодавства України, що забезпечує охорону правосуддя. *Право України*. 2003. № 1. С. 48–51.
88. Навроцький В. О. Кримінальне право України. Особлива частина. Курс лекцій. Київ : Знання, 2000. 771 с.
89. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. 11-ге вид., переробл. та допов. Київ : ВД «Дакор», 2019. 1384 с.
90. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. Том 2. Розділ XVIII Злочини проти правосуддя (ст. 372–400). Стаття 384. Завідомо неправдиве показання. *Мега Інфо. Юридичний портал*. 2023. URL: <http://megeo.info/%D0%BC%D0...%BD%D1%8F>
91. Нікітенко В. М. Кримінальна відповідальність за фальсифікацію доказів : дис. ... на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2018. 255 с.
92. Ніколаєнко Т. Б., Вознюк А. А., Крайник Г. С. Вплив зміни правового режиму в державі на кваліфікацію кримінального правопорушення «введення в оману суду або іншого уповноваженого органу». *Правова позиція*. 2023. № 4 (41).

93. Об'єктивна сторона злочину. Кримінальне право України. Загальна частина. Практикум : навч. посібник / І. П. Козаченко, О. М. Костенко, В. К. Матвійчук, І. О. Харь та ін. Київ : КНТ, 2006. С. 62–64.
94. Омельчук О. М. Контрабанда за кримінальним правом України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Львів, 2002. 239 с.
95. Опанасенко В. І. Кримінальна відповідальність за фальсифікацію доказів: особливості регламентації та шляхи вдосконалення : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2019. 20 с.
96. Опанасенко В. І. Шляхи вдосконалення кримінального кодексу України в частині відповідальності за фальсифікацію доказів. *Західноукраїнський Національний Університет*. 2018. URL: <http://dSPACE.wunu.edu.ua/jspui/bitstream/316497/31167/1/120.PDF>
97. Оробець К. М. Кримінальна відповідальність за незаконне зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом : монографія. Харків : Право, 2014. 256 с.
98. Остапець А. Основні поняття кримінального права київської держави. *Проблеми та перспективи розвитку науки на початку третього тисячоліття у країнах СНД* : XVIII Міжнародна науково-практична інтернет-конференція. 2013. URL: <http://oldconf.neasmo.org.ua/node/642>
99. Падох Я. Нарис історії українського карного права. Мюнхен : *Молоде життя*, 1951. 130 с.
100. Палюх Л. М. Кримінальна відповідальність за кримінальні правопорушення проти правосуддя : дис. ... на здобуття наук. ступеня д-ра юрид. наук. : за спец. 12.00.08. Харків, 2021. 387 с.
101. Панов М. Обман як ознака складу злочину і його кримінально-правове значення. *Юридична Україна*. 2014. № 5. С. 72–79.
102. Панов М. М. Кримінальна відповідальність за незаконні дії з документами на переказ, платіжними картками та іншими засобами доступу до банківських рахунків, обладнанням для їх виготовлення : дис. ... канд. юрид. наук. : спец. 12.00.08. Харків, 2006. 194 с.
103. Панов М. М. Кримінальна відповідальність за незаконні дії з документами на переказ, платіжними картками та іншими засобами доступу до банківських рахунків : монографія. Харків : Право, 2009. 184 с.

104. Панов М. І. Кримінальне правопорушення і його види : лекція. Харків: Право, 2019. URL: http://nulau.edu.ua/materials/files/criminal_law_2/0003/01.pdf
105. Подольська Є. А. Філософія : підручник. Київ : Фірма «Інкос», Центр навчальної літератури, 2006. 704 с.
106. Права, за якими судиться малоросійський народ. 1743 / упоряд. та автор нарису К. А. Вислобоков ; відп. ред. та автор передмови Ю. С. Шемчушенко. Київ : Ін-т держави і права імені В. М. Корецького НАН України, 1997. 548 с.
107. Правда Руська Ярослава Мудрого: початок законодавства Київської русі : навч. посібник. Харків: Право. 2014. 344 с.
108. Предмет злочину. Кримінальне право України. Загальна частина: Практикум : навч. посібник / І. П. Козаченко, О. М. Костенко, В. К. Матвійчук, І. О. Харь, та ін. Київ : КНТ, 2006. С. 61–62.
109. Про виконавче провадження : Закон від 02.06.2016 № 1404-VIII. *Верховна Рада України*. 2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1404-19>
110. Про Вищу раду правосуддя : Закон від 21.12.2016 № 1798-VIII. *Верховна Рада України*. 2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1798-19>
111. Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів (Розділи 1–3) : Закон України від 03.10.2017 № 2147-VIII. *Верховна Рада України*. 2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2147-19>
112. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з ухваленням Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» : Закон України від 17.06.2020 № 720-IX. *Верховна Рада України*. 2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/720-20>
113. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо приведення законодавства у відповідність з Кримінальним процесуальним кодексом України : Закон України від 16.05.2013 № 245-VII. *Верховна Рада України*. 2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/245-18>

114. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України : Закон України від 03.03.2005 № 2456-IV. *Верховна Рада України*. 2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2456-15>
115. Про внесення змін до Закону України «Про виконавче провадження» та деяких інших законодавчих актів України щодо вдосконалення процедури примусового виконання рішень судів та інших органів (посадових осіб) : Закон України. Перелік від 04.11.2010 № 2677-VI. *Верховна Рада України*. 2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2677-17>
116. Про внесення змін і доповнень до Кримінального кодексу Української РСР : Указ Президії Верховної Ради Української РСР від 12.01.1983 № 4571-X. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/4571-10>
117. Про Конституційний Суд України : Закон України від 13.07.2017 № 2136-VIII. *Верховна Рада України*. 2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2136-19>
118. Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні : Закон України від 12.07.2001 № 2658-III. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2658-14>
119. Про правотворчу діяльність : Закон України від 24.08.2023 № 3354-IX. *Верховна Рада України*. 2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/3354-20>
120. Про Регламент Верховної Ради України : Закон України. Регламент від 10.02.2010 № 1861-VI. *Верховна Рада України*. 2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1861-17>
121. Про судову експертизу : Закон України від 25.02.1994 № 4038-XII. *Верховна Рада України*. 2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/4038-12>
122. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 02.06.2016 № 1402-VIII. *Верховна Рада України*. 2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1402-19>
123. Про тимчасові слідчі комісії і тимчасові спеціальні комісії Верховної Ради України : Закон України від 19.12.2019 № 400-IX. *Верховна Рада України*. 2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/400-20>
124. Про тимчасові слідчі комісії, спеціальну тимчасову слідчу комісію і тимчасові спеціальні комісії Верховної Ради

- України : Закон України від 15 січня 2009 р. № 890-VI. Відомості Верховної Ради України від 19.06.2009 № 25. Ст. 311.
125. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Президента України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про тимчасові слідчі комісії, спеціальну тимчасову слідчу комісію і тимчасові спеціальні комісії Верховної Ради України» : Рішення Конституційного суду України. Окрема думка від 10.09.2009 № 20-рп/2009. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/v020p710-09>
126. Рогатинська Н., Підгородецька Ю. Процесуальний статус спеціаліста в кримінальному провадженні. *Наукові записки*. 2023. URL: <https://pravo.cusu.edu.ua/index.php/pravo/article/view/130>
127. Воробей П. А., Мірошніченко С. С., Микитчик О. В. Безпосередній об'єкт кримінального правопорушення передбаченого ст. 384 КК України. *Правова позиція*. 2023. № 4 (41).
128. Серпак О. В. Кримінально-правові заборони. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. URL: http://www.lsej.org.ua/8_2023/86.pdf
129. Сілецький С. І. Кримінальне право України. Загальна частина : навч. посібник. Київ : Центр учбової літератури. 2008. 248 с.
130. Скок С. Проблеми множинності злочинів при кваліфікації умисних убивств : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2020. 199 арк.
131. Словник української мови. Т. 5 / І. К. Білодід, А. А. Бурячок, В. О. Вінник, Г. М. Гнатюк, П. Й. Горецький. Київ : Наук. думка, 1974. 840 с.
132. Словник української мови. Академічний тлумачний словник (1970–1980). *Словник Української мови: в 11 томах*. Том 3. 1972. С. 50. URL: <https://archive.org/details/UkrMovEnts/page/611/mode/2up?view=theater>
133. Словник української мови. *Портал української мови та культури*. URL: <https://www.uaredactor.com.ua/korynsni-e-resursy/>
134. Статути Великого князівства Литовського. У 3-х томах. Том 1 : Статут Великого князівства Литовського 1529 року / за ред. С. Ківалова, П. Музиченка, А. Панькова. Одеса : Юридична література, 2002. 464 с.
135. Статути Великого князівства Литовського. У 3-х томах. Том 2 : Статут Великого князівства Литовського 1566 року / за ред.

- С. Ківалова, П. Музиченка, А. Панькова. Одеса : *Юридична література*, 2003. 560 с.
136. Статути Великого князівства Литовського. У 3-х томах. Том 3 : Статут Великого князівства Литовського 1588 року ; у 2 кн. Кн. 1 / за ред. С. Ківалова, П. Музиченка, А. Панькова. Одеса : Юридична література, 2004. 568 с.
  137. Стеблинська О. С. Кримінальне право. Особлива частина. Київ : Ін-т крим.-викон. служби, 2014. 358 с.
  138. Стратегія розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021–2023 роки. Затверджено Указом Президента України від 11 червня 2021 року № 231. *Верховна Рада України*. 2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/231/2021#Text>
  139. Суперечності взаємодії моралі і права в сучасному українському суспільстві : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., 30 трав. 2019 р. / Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків : Право, 2019. 200 с.
  140. Сучасний словник іншомовних слів: близько 20 тис. слів і словосполучень / уклали: О. І. Скопненко, Т. В. Цимбалюк. Київ : Довіра, 2006. 789 с.
  141. Тацій В. Я. Об'єкт і предмет злочину в кримінальному праві України. Харків : Українська юридична академія, 1994. 80 с.
  142. Теорія держави і права України : підручник / за ред. В. Я. Тація, А. Й. Рогожина, В. Д. Гончаренка. Київ : Ін Юре, 2003. 656 с.
  143. Тищик Б. Й., Бойко І. Й. Історія держави і права України: акад. курс : підручник. Київ : Ін Юре, 2015. 808 с.
  144. Ткач А. П. Історія кодифікації дореволюційного права України. Київ : Вид-во Київського університету, 1968. 170 с.
  145. Турлова Ю. А. Кримінологічна характеристика браконьєрства в Україні та протидія злочинам : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.08. Київ, 2011. 244 с.
  146. Україно-російський словник: видання четверте. Відповідальний редактор Л. С. Паламарчук, Л. Г. Скрипник. Київ : Видавництво «Наукова думка», 1976. 944 с.
  147. Український Єрусалим. Тут спочиває Боже ім'я. *Зарванця*. 2020. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-culture/3008550-ukrainskij-erusalim-tut-spocivae-boze-ima.html>
  148. Фелик О. В. Ретроспектива законодавства про кримінальну відповідальність за правопорушення введення в оману суду або іншого уповноваженого органу в п'ятому і шостому періодах розвитку суспільства, державності та права на теренах України (XVI–XVIII ст.). *The 4th International scientific and practical conference «Scientific progress: innovations, achievements and prospects»* (January 9–11, 2023). MDPC Publishing, Munich, Germany. 2023. С. 619–625.
  149. Фелик О. В. Ретроспектива законодавства про кримінальну відповідальність за введення в оману суду або іншого уповноваженого органу в третьому, четвертому періодах розвитку суспільства та державності на теренах України. *Правові парадигми XXI століття: людина, держава, гуманізм, безпека* : матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 15 листопада 2022 р.). Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2022. С. 234–238.
  150. Фелик О. В. Становлення кримінальної відповідальності за введення в оману суду або іншого уповноваженого органу в сьомому періоді розвитку суспільства, держави та права на теренах України. *Правові новели*. 2023. № 19. С. 43–49. DOI: <https://doi.org/10.32782/ln.2023.19.59>
  151. Фелик О. В. Теоретико-методологічні основи дослідження кримінальної відповідальності за введення в оману суду або іншого уповноваженого органу. *Держава та регіони. Серія: Право*. 2023. № 2. С. 87–92. DOI: <https://doi.org/10.32782/1813-338X-2023.2.34>
  152. Фелик О. В. Безпосередній об'єкт кримінального правопорушення, передбаченого ст. 384 КК. *Право та державне управління*. 2023. № 4. С. 202–223. URL: http://pdu-journal.kpu.zp.ua/archive/4_2023/29.pdf
  153. Фелик О. В. Родовий об'єкт кримінального правопорушення, передбаченого статтею 384 КК. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2023. № 5. С. 170–175. URL: http://apnl.dnu.in.ua/5_2023/29.pdf
  154. Фелик О. В. Теоретико-прикладні проблеми кваліфікації діяння, передбаченого статтею 384 КК за ознаками об'єктивної сторони: дискусійні проблеми. *Держава та регіони. Серія: Право*. 2023. № 4. С. 146–152. URL: http://www.law.stateandregions.zp.ua/archive/4_2023/25.pdf

155. Фесенко С. В. Цінності як об'єкт злочину. *Право України*. 1999. № 6. С. 75–78.
156. Фріс П. Л. Кримінально-правова політика Української держави: теоретичні, історичні та правові проблеми : монографія. Київ : Атіка, 2005. 332 с.
157. Хавронюк М. І. Кримінальне законодавство України та інших держав континентальної Європи: порівняльний аналіз, проблеми гармонізації : дис. доктора юрид. наук : спец. 12.00.08. Київ, 2007. 562 с.
158. Харитонов О. В. Кримінально-правові погляди О. Ф. Кістяківського: наукова спадщина та її значення для сучасних кримінально-правових досліджень : монографія. Харків : Право, 2010. 252 с.
159. Харітонов С., Панов М. Суспільна небезпечність діяння – фундаментальна ознака поняття кримінальне правопорушення. 2020. URL: <https://lexinform.com.ua/dumka-eksperta/suspilna-nebezpechnist-diyannya-fundamentalna-oznaka-ponyattya-kriminalne-pravoporushennya/>
160. Харь І. О. Кримінально-правова охорона атмосферного повітря : монографія. Київ : ВНЗ «Національна академія управління», 2011. 192 с.
161. Харь І. О. Теоретичні та практичні проблеми кримінально-правової охорони водних об'єктів, моря від забруднення, засмічення та виснаження як глобальна, соціальна і правова проблема сучасності : монографія. Київ : Видавництво «Ліра-К». 2022. 660 с.
162. Хотин Р. Війна і мова. Як агресія Росії прискорила «лагідну українізацію». *Радіо Свободи*. 2024. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/viyna-i-ukrayinska-mova/32820956.html>
163. Цивільний процесуальний кодекс України. Кодекс від 18.03.2004 № 1618-IV. *Верховна Рада України*. 2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1618-15>
164. Чайковського А. С. Хрестоматія з історії держави і права України (з найдавніших часів до кінця XX століття) : у 3 кн. Київ : НАВСУ, 2000. 218 с.
165. Шепітько М. В. Злочини у сфері правосуддя: еволюція поглядів та наукові підходи до формування засобів протидії : монографія. Харків : Право, 2018. 408 с.

166. Шепітько М. В. Кримінальна відповідальність за завідомо неправдиве показання : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.08. Харків, 2011. 246 с.
167. Шепітько М. В. Теоретико-методологічні засади формування системи протидії злочинам у сфері правосуддя : дис. ... на здобуття наук. ступеня д-ра юрид. наук. : за спец. 12.00.08, 12.00.09. Харків, 2018. 583 с.
168. Шуп'яна М. Ю. Кодифікація австрійського кримінального законодавства у другій половині XIX ст. – на початку XX ст. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2016. Вип. 37. Т. 1. С. 47–50.
169. Юшина Ю. В. Посягання проти правосуддя, що здійснюються у процесі перевірки інформації про вчинені або підготовлювані злочини (кримінально-правовий аспект) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Запоріжжя, 2012. 20 с.
170. Audition des témoins lors d'un procès pénal. *République Française*. 2023. URL: <https://www.service-public.fr/particuliers/vosdroits/F34165>
171. Cavill P. Perjury in Early Tudor England. *Cambridge University Press: 15 May 2020*. URL: <https://www.cambridge.org/core/journals/studies-in-church-history/article/perjury-in-early-tudor-england/8590239D5E02E4EE894E0501BC105F36>
172. Chapter one the Rise and Fall of Perjury Prosecutions. *Engines of Truth: Producing Veracity in the Victorian Courtroom*. 2015. P. 17–47.
173. Code pénal. *DALLOZ*. 2023. URL: https://www.dalloz.fr/documentation/Document?id=CODE_CPEN_ARTI_434-1&scroll=CPEN065724
174. Codul Penal din 17 iulie 2009. (LEGEA nr. 286/2009). *PARLAMENTUL. Publicat în Monitorul Oficial nr. 510 din 24 iulie 2009*. 2023. URL: <https://legislatie.just.ro/Public/DetaliuDocumentAfis/223635>
175. Corran E. Lying and Perjury in Medieval Practical Thought: A Study in the History of Casuistry. *Oxford Scholarship Online*. 2023. URL: <https://academic.oup.com/book/3576/chapter-abstract/144852637?redirectedFrom=fulltext#no-access-message>
176. Daudé J. Les causes d'irresponsabilité et d'atténuation de la responsabilité pénale. *Vilalle de la Justice*. 2013. URL: <https://www.village-justice.com/articles/causes-irresponsabilite-attenuation,15841.html>

177. Felyk A. Usurpation of power under current conditions: political and legal concept. *Cuestiones Políticas*. Vol. 41. No. 76 (2023). P. 356–366. URL: <https://produccioncientificaluz.org/index.php/cuestiones/article/view/39781/44961>
178. Filipczak M., Krystyna Patora K. Prawo karne materialne. Nauka o przestępstwie, ustawie karnej i karze / Redakcja naukowa Jan Kulesza. Warszawa. 2022. 596 L.
179. Internetowy System Aktów Prawnych. *Kancelaria Sejmu*. 2024. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19970880553/U/D19970553Lj.pdf>
180. Kehoe T. Perjury. *Journal American. Criminal Law Review Volume: 18 Issue: 2 Dated: 1080*. Pages 263–273. URL: <https://www.ojp.gov/ncjrs/virtual-library/abstracts/perjury>
181. Kodeks karny z dnia 6 czerwca 1997 r. Dz. U. 1997 Nr 88 poz. 553.
182. Kodeks Karny. Dziennik Ustaw. Poz. 571. № 60. P. 1154–1174.
183. Law and History: *Current legal Issues 2003. Volume 6*. URL: <https://academic.oup.com/yale-scholarship-online/book/17846/chapter-abstract/175622279?redirectedFrom=fulltext>
184. Ley Orgánica 10/1995, de 23 de noviembre, del Código Penal. *Legislación consolidada*. 2023. URL: <https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-1995-25444>
185. Meineid. *KUJUS*. 2022. URL: <https://kujus-strafverteidigung.de/strafrechts-abc/meineid/>
186. Perjury and Related Offenses. *PRESSBOOKS*. 2022. URL: <https://pressbooks.pub/alaskacriminallaw2022/chapter/perjury-and-related-offenses/>
187. Perjury Law. *JUSTIA*. 2023. URL: <https://www.justia.com/criminal/offenses/white-collar-crimes/perjury/>
188. Perjury. *BRITANNICA*. 2024. URL: <https://www.britannica.com/topic/perjury>
189. Perjury. *CORNELL LAW SCHOOL*. 2023. URL: <https://www.law.cornell.edu/wex/perjury>
190. Perjury. *ENCYCLOPÆDIA BRITANNICA, 1911*. 2023. URL: https://en.wikisource.org/wiki/1911_Encyclop%C3%A6dia_Britannica/Perjury
191. Perjury. *Irish Legal Blog. electronic Irish Statute Book (eISB)*. 2023. URL: <https://legalblog.ie/perjury/>

192. Siron N. Le sacrement du témoignage. *Témoigner et Convaincre. Le dispositif de vérité dans les discours judiciaires de l'Athènes classique*. 2023. URL: <https://books.openedition.org/psorbonne/55137>
193. Subornation de témoin. *CABINETACI*. 2023. URL: <https://www.cabinetaci.com/subornation-de-temoin/>
194. Trestní legislativa. *JUSTICE*. 2022. URL: <https://justice.cz/web/msp/trestni-legislativa1>

Наукове видання

ФЕЛИК Олександр Васильович

**КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА
ХАРАКТЕРИСТИКА
БРЕХЛИВИХ СВДЧЕНЬ В УКРАЇНІ**

Монографія

Технічний редактор *Оксана Гринюк*
Дизайн обкладинки *Анастасія Юдашкіна*
Верстання *Олена Данильченко*

**ЮРИДИКА
ВИДАВНИЦТВО**

Підписано до друку 23.12.2024 р. Формат 60x84/16.
Папір офсетний. Гарнітура Droid. Цифровий друк.
Ум. друк. арк. 10,46. Наклад 300. Замовлення № 010м-0125.
Віддруковано з готового оригінал-макета.

Видавництво і друкарня – Видавництво «Юридика»
65101, Україна, м. Одеса, вул. Інглєзі, 6/1
Тел.: +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08
E-mail: mailbox@juridica.od.ua

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 7653 від 18.08.2022 р.